

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Στεγαστική αποκατάσταση προσφύγων της Μικρασιατικής
Καταστροφής. Πολιτικές, Θεσμοί, Διαχείριση. Η περίπτωση της
Νέας Ιωνίας Μαγνησίας**

**Εκπόνηση: Καρακάσης
Νικόλαος**

**Επβλέπων Καθηγητής:
Δαλένης Κωνσταντίνος**

ΒΟΛΟΣ, 2015

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 9228/1
Ημερ. Εισ.: 24-05-2017
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2015
ΚΑΡ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο Α' Μέρος, εξετάζονται οι πολιτικές στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων που εισήλθαν στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, κυρίως μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Αναλυτικότερα στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική επισκόπηση του ιστορικού πλαισίου της διεθνούς δράσης για την υποστήριξη και προστασία των προσφύγων και της χρονικής περιόδου που οριοθετείται από τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 1913) έως τη Μικρασιατική Καταστροφή. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στην αθρόα προσφυγική εισροή στον ελλαδικό χώρο και στον κρατικό σχεδιασμό για την στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων. Στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται αναλυτικά τα μέτρα τα οποία έλαβε το κράτος με σκοπό την στεγαστική τους αποκατάσταση. Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετώνται οι πολεοδομικές και κοινωνικές επιπτώσεις μετά την έλευση των προσφύγων, ενώ στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο του Α' Μέρους εξάγονται τα συμπεράσματα της έρευνας για την αποκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού.

Στο Β' Μέρος της εργασίας, παρουσιάζεται ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Ιωνίας, ο οποίος αποτέλεσε έναν από τους εκατοντάδες οικισμούς εγκατάστασης του προσφυγικού πληθυσμού. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον προσφυγικό συνοικισμό της Νέας Ιωνίας και πιο συγκεκριμένα στην έλευση των προσφύγων στην πόλη του Βόλου και στην ίδρυση του νέου προσφυγικού συνοικισμού. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται το χρονικό της Νέας Ιωνίας, από την ίδρυση της μέχρι σήμερα και παρουσιάζονται αναλυτικά όλα τα στοιχεία τα οποία συνέβαλαν ώστε ο προσφυγικός συνοικισμός να αναπτυχθεί στην πόλη του σήμερα. Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο εξάγονται τα συμπεράσματα της έρευνας του προσφυγικού συνοικισμού της Νέας Ιωνίας.

Λέξεις κλειδιά: Μικρασιατική Καταστροφή, πρόσφυγες, αποκατάσταση, στέγαση, προσφυγικός συνοικισμός

ABSTRACT

This thesis consists of two parts. The First Part of this thesis is about the examination of the housing rehabilitation which refers to the refugees who entered the entire Greek territory, mainly after the Asia Minor Catastrophe. More specifically, the first chapter is a brief overview of the historical context of international action to support the refugees as well as the time period defined by the Balkan Wars (1912 – 1913) until the Asia Minor Catastrophe. The second chapter refers to the massive refugee inflow in Greece and in the state planning for housing rehabilitation of the refugees. While, the third chapter is a review of the measures that the Greek government took for the purpose of housing rehabilitation. In the fourth chapter are examined the urban and social consequences following the arrival of the refugees, while in the fifth and final chapter is exported the conclusion of the investigation of the rehabilitation of the refugee population.

The second part of this thesis, examines the refugee settlement of Nea Ionia, which was one of the hundreds installation settlements of the refugee population. The first chapter refers to the refugee settlement of Nea Ionia and more specifically to the arrival of the refugees in the city of Volos and the establishment of the new refugee settlement. The second chapter refers to the history of Nea Ionia, since its establishment until today and presents in detail all the information which contributed to the development of the city. In the third and last chapter are exported the conclusions of the investigation of the refugee settlement of Nea Ionia.

Key Words: Asia Minor Catastrophe, refugees, rehabilitation, housing, refugee settlement

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα μιας πολύμηνης ασχολίας η οποία δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την ουσιαστική συμβολή ορισμένων ανθρώπων. Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Κ.Λαλένη, ο οποίος με σωστή καθοδήγηση και επαναλαμβανόμενες διορθώσεις με βοήθησε ώστε να ολοκληρώσω την εργασία αυτή. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Α.Σαπουνάκη και τον κ. Ν.Τριανταφυλλόπουλο για τις συμβουλές τους που ήταν καθοριστικές για την έκβαση της εργασίας.

Επίσης, θεωρώ αναγκαίο να αναφέρω την πολύτιμη συνεργασία που είχα με ορισμένους ανθρώπους. Η κυρία Άννα Πετσιάβα - Παπανικολάου, Πρόεδρος της Εστίας Μικρασιατών Νέας Ιωνίας «Ίωνες», μέσω των βιβλίων και των συγγραμμάτων που μου παρείχε, καθώς και της συνέντευξης που μου παραχώρησε διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό την εκπόνηση της διπλωματικής μου. Το προσωπικό του Τμήματος της Πολεοδομίας Βόλου, με βοήθησε άμεσα, καθώς χάρη σε αυτούς κατάφερα να συλλέξω άμεσα το πρωτογενές υλικό που ήταν χρήσιμο. Ακόμη ευχαριστώ την κα. Ε.Βρόντου, υπεύθυνη της γενικής διεύθυνσης διοίκησης και οργάνωσης στατιστικών πληροφοριών για τα δεδομένα των απογραφών. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, για την σημαντική στήριξη και συμπαράσταση της στη διάρκεια της προσπάθειάς μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΜΕΡΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	3
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	3
1.1) Η διεθνής δράση για την υποστήριξη και προστασία των προσφύγων	3
1.1.1) Γενικά στοιχεία	3
1.1.2) Ιστορική αναδρομή.....	3
1.1.3) Το έργο και η λειτουργία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε.....	4
1.2) Γεγονότα που συνέβαλαν στην έλευση των προσφύγων.....	5
1.2.1) Από τους Βαλκανικούς Πολέμους στη Συνθήκη των Σεβρών.....	5
1.2.2) Η Μικρασιατική εκστρατεία και Καταστροφή.....	9
1.2.3) Η συνθήκη της Λωζάνης και η Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	13
2.1) Το κράτος αντιμέτωπο με την αθρόα προσφυγική ροή	13
2.2) Νομοθετικός Σχεδιασμός για την αντιμετώπιση του φαινομένου «στέγαση προσφύγων»	20
2.2.1) Ν.Δ. 17/7/1923 «Περί σχεδίων Πόλεων, Κωμών και συνοικισμών του κράτους».....	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	26
ΜΕΤΡΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	26
3.1) Επίταξη ακινήτων	27
3.2) Το έργο και η δράση του Ταμείου Περίθαλψης των Προσφύγων.....	28
3.3) Η παράλληλη δράση του Υπουργείου Υγιεινής Πρόνοιας και Αντιλήψεως.....	31

3.4) Αυτοστέγαση.....	32
3.5) Η ίδρυση και η λειτουργία της Ε.Α.Π.	33
3.5.1) Αστική αποκατάσταση των προσφύγων	35
3.5.2) Αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων.....	37
3.6) Διανομή κλήρου στους αγρότες πρόσφυγες	39
3.7) Διανομή οικοπέδων για την κατασκευή κατοικιών στους αγροτικούς οικισμούς	40
3.8) Εξοπλισμός και έργα υποδομής στις προσφυγικές κατοικίες	42
3.9) Πολεοδομικός σχεδιασμός στους προσφυγικούς οικισμούς.....	44
3.9.1) Διαδικασία ρυμοτόμησης.....	44
3.9.2) Πολεοδομικά χαρακτηριστικά αγροτικών οικισμών που προήλθαν από διανομές.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	51
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ	51
4.1) Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί.....	51
4.2) Κοινωνική ένταξη και κοινωνικός αποκλεισμός	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	56
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	56
Β' ΜΕΡΟΣ	59
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	61
Ο ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	61
1.1) Έλευση των προσφύγων στην περιοχή του Βόλου.....	61
1.1.1) Η γεωγραφική θέση του Βόλου.....	61
1.1.2) Το χρονικό της εγκατάστασης.....	62
1.2) Η ίδρυση του συνοικισμού της Νέας Ιωνίας	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	68

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ – ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	68
2.1) Δημογραφικά στοιχεία	68
2.2) Απασχόληση	71
2.3) Η εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού της Νέας Ιωνίας	74
2.4) Η αρχιτεκτονική της πόλης	80
2.4.1) Οι προσφυγικές κατοικίες	80
2.4.1.1) Τα «Τετράγωνα»	81
2.4.1.2) Τα «Τσιμεντένια»	85
2.4.1.3) Τα «Τζαμαλιώτικα»	87
2.4.1.4) Τα «Γερμανικά»	89
2.4.1.5) Τα «Πέτρινα»	91
2.4.1.6) Λοιπές κατοικίες	93
2.4.2) Ο Ναός της Ευαγγελίστριας	93
2.5) Η αρχιτεκτονική εξέλιξη της περιοχής των προσφυγικών Νέας Ιωνίας	95
2.5.1) Οι κατοικίες	96
2.5.2) Αλλαγή χρήσης γης	100
2.5.3) Η περιοχή του «Μεταξουργείου»	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	105
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	112

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Α΄ΜΕΡΟΣ

Πίνακας Α.1: Πραγματικός Πληθυσμός κατά τις απογραφές του 1920 και 1928.....	14
Πίνακας Α.2: Πραγματικός πληθυσμός στις πόλεις στις κωμοπόλεις και στα χωριά κατά της απογραφές του 1920 και 1928..	16
Πίνακας Α.3: Πρόσφυγες κατά γεωγραφικό διαμέρισμα το 1928.....	17
Πίνακας Α.4: Η αγροτική εγκατάσταση των προσφύγων του 1922 κατά περιφέρεια μέχρι την 31.07.1929	18
Πίνακας Α.5: Γεωγραφική κατανομή γαιών που παραχωρήθηκαν για την αγροτική αποκατάσταση.....	34
Πίνακας Α.6: Διαθεσιμότητα γαιών για προσφυγική αποκατάσταση	37
Πίνακας Α.7: Ποσοστό διαθέσιμων στρεμμάτων.....	38

Β΄ΜΕΡΟΣ

Πίνακας Β.1: Απογραφή των προσφύγων το 1923 και το 1928	68
Πίνακας Β.2: Πληθυσμός Δήμου Βόλου κατά την απογραφή του 2011	70
Πίνακας Β.3: Αριθμός απασχολουμένων στη Νέα Ιωνία το 1951	73
Πίνακας Β.4: Ποσοστιαία μεταβολή απασχόλησης στη Νέα Ιωνία	73
Πίνακας Β.5: Περιοχές προσφυγικών κατοικιών	76

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Α' ΜΕΡΟΣ

Διάγραμμα Α.1: Απεικόνιση της μεταβολής του πληθυσμού	14
Διάγραμμα Α.2: Εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας το 1913, το 1920 και το 1928	15
Διάγραμμα Α.3: Εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα	19
Διάγραμμα Α.4: Διαδικασία ρυμοτόμησης κατά τη διανομή οικοπέδων στους αγροτικούς οικισμούς	48

Β' ΜΕΡΟΣ

Διάγραμμα Β.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη Νέας Ιωνίας	69
Διάγραμμα Β.2: Μεταβολή της απασχόλησης 1991 – 2011	74

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Α' ΜΕΡΟΣ

Εικόνα Α.1: Εδαφικές προσαρτήσεις της Ελλάδας (Συνθήκες Νεϊγύ και Σεβρών)	8
Εικόνα Α.2: Η Ελλάδα μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης	11

Β' ΜΕΡΟΣ

Εικόνα Β.1: Καταυλισμός προσφύγων στο τέλος της οδού Ιωλκού	63
Εικόνα Β.2: Καταυλισμός προσφύγων στην πλατεία Ρήγα Φεραίου	63
Εικόνα Β.3: Προσφυγικές κατοικίες της Νέας Ιωνίας.....	75
Εικόνα Β.4: Η περιοχή των Τετραγώνων	83
Εικόνα Β.5: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Α) των Τετραγώνων	83
Εικόνα Β.6: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Β) των Τετραγώνων	84
Εικόνα Β.7: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Γ) των Τετραγώνων	84

Εικόνα Β.8: Η περιοχή των Τσιμεντένιων	86
Εικόνα Β.9: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Τσιμεντένιων	86
Εικόνα Β.10: Η περιοχή των Τζαμαλιώτικων	88
Εικόνα Β.11: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Τζαμαλιώτικων	88
Εικόνα Β.12: Η περιοχή των Γερμανικών	90
Εικόνα Β.13: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Γερμανικών	90
Εικόνα Β.14: Η περιοχή των Πέτρινων	92
Εικόνα Β.15: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Πέτρινων	92
Εικόνα Β.16: Ο ναός της Ευαγγελίστριας στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του	94
Εικόνα Β.17: Ο ναός της Ευαγγελίστριας σήμερα	95
Εικόνα Β.18: Σπίτι στην περιοχή των «Τσιμεντένιων»	96
Εικόνα Β.19: Σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων» σήμερα	97
Εικόνα Β.20: Διώροφο σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων»	97
Εικόνα Β.21: Ανακατασκευασμένο προσφυγικό σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων»	98
Εικόνα Β.22: Ανακατασκευασμένο κτίριο που ανήκει στο Δήμο	98
Εικόνα Β.23: Στενός δρόμος στο εσωτερικό των «Τετραγώνων».....	99
Εικόνα Β.24: Εσωτερική πλατεία προσφυγικής γειτονιάς	99
Εικόνα Β.25: Διώροφη κατοικία στην περιοχή των «Τσιμεντένιων»	100
Εικόνα Β.26: Εθνική Τράπεζα στην περιοχή της Νέας Ιωνίας.....	101
Εικόνα Β.27: Μουσείο Εθνικής Αντιστάσεως στην περιοχή της Νέας Ιωνίας	101
Εικόνα Β.28: Ξενοδοχειακή μονάδα στην περιοχή της Νέας Ιωνίας	102
Εικόνα Β.29: Το Μεταξουργείο Ετμεκτζόγλου την περίοδο λειτουργίας του	103
Εικόνα Β.30: Το Μεταξουργείο σήμερα	104

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Β' ΜΕΡΟΣ

Χάρτης Β.1: Γεωγραφική θέση Δήμου Βόλου	61
Χάρτης Β.2: Περιοχές πρώτης εγκατάστασης των προσφύγων	65
Χάρτης Β.3: Σύνολο οικημάτων που κτίστηκαν για τη στέγαση των προσφύγων.....	77
Χάρτης Β.4: Συνοικίες της Νέας Ιωνίας	79

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Γ.Ο.Κ : Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός

Ε.Α.Π. : Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων

Ε.Ο.Δ. : Επιτροπή Οριστικών Διανομών

Ε.Τ.Ε. : Εθνική Τράπεζα Ελλάδος

Η.Π.Α. : Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Κ.Δ.Α.Π.: Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών

Κ.τ.Ε. : Κοινωνία των Εθνών

Μ.Κ.Ο. : Μη Κυβερνητική Οργάνωση

Ν.Δ. : Νομοθετικό Διάταγμα

Ν.Π.Δ.Δ.: Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Ο.Η.Ε. : Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Τ.Π.Π. : Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων

Υ.Α.: Υπουργική Απόφαση

Υ.Α. : Ύπατος Αρμοστής

Υ.Δ.Α.Π.Σ.: Υπηρεσία Διαχείρισης Αστικών Προσφυγικών Συνοικισμών

Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε. : Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

Φ.Ε.Κ.: Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

A' ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετώπισε η ελληνική κοινωνία ήταν το προσφυγικό ζήτημα. Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 οδήγησε στην μετακίνηση ελληνορθόδοξων πληθυσμών και στην εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Η μετακίνηση αυτή δοκίμασε τις δομές του ελληνικού κράτους ως προς τις δυνατότητες αποκατάστασης των ξεριζωμένων, εν μέσω μίας ήδη τεταμένης πολιτικής και οικονομικής κατάστασης.

Το κολοσσιαίο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων, έργο πολυσύνθετο και εμπορούμενο από πλήθώρα συνιστωσών, εντάσσεται στα καθήκοντα του κρατικού μηχανισμού, που καλείται να δράσει άμεσα και οργανωμένα, έχοντας εκ των πραγμάτων, ως πρωταρχικό μέλημά του την οικιστική και στεγαστική τους αποκατάσταση.

Έτσι, η πολιτεία θεσμοθετεί αρχικά την επίταξη κτιρίων, ως ένα μέτρο για την πρώτη, σύντομη εγκατάστασή τους. Λίγο αργότερα (3.11.1922) ιδρύει το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (Τ.Π.Π.), το οποίο προχωρεί στην κατασκευή των προσφυγικών κατοικιών στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, ενώ παράλληλα δραστηριοποιείται το Υπουργείο Πρόνοιας Υγιεινής και Αντιλήψεως, ακολουθώντας την ίδια κατασκευαστική πολιτική με αυτή του Ταμείου. Ωστόσο, η ανεπάρκεια και το περιορισμένο κατασκευαστικό προϊόν των προαναφερθέντων φορέων, αναγκάζει ένα σημαντικό αριθμό των προσφύγων να εγκατασταθεί με δικά του μέσα, κάτω από δυσμενείς συνθήκες. Έτσι, η εξεύρεση λύσης για την αποτελεσματικότερη λύση του προβλήματος της στέγασης των προσφύγων, αναγκάζει το κράτος να ζητήσει την αρωγή της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.)

Αποτέλεσμα των παραπάνω, αποτελεί η ίδρυση της Επιτροπής Αποκατάστασης των Προσφύγων (Ε.Α.Π.) η οποία αποτέλεσε το σημαντικότερο φορέα της αποκατάστασης των προσφύγων. Η δράση του Υπουργείου Πρόνοιας συνεχίστηκε και μετά τη διάλυση του Τ.Π.Π και της Ε.Α.Π., καθ' όλη τη διάρκεια του έργου αποκατάστασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1) Η διεθνής δράση για την υποστήριξη και προστασία των προσφύγων

1.1.1) Γενικά στοιχεία

Η υποστήριξη και η προστασία των προσφύγων, αποτελεί ευθύνη του κάθε κράτους ξεχωριστά. Το Γραφείο του Υπατου Αρμοστή (Υ.Α.) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) για τους Πρόσφυγες διασφαλίζει ότι οι κυβερνήσεις αναλαμβάνουν όλες τις αναγκαίες πρωτοβουλίες για την προστασία των προσφύγων, των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων που υπάγονται στην εντολή της Υπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες (UNHCR) που βρίσκονται στην επικράτειά τους ή αιτούνται την εισδοχή στο έδαφός τους. Επιπλέον, στην αρμοδιότητα της Υπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, της μοναδικής διεθνούς οργάνωσης με εντολή την προστασία των προσφύγων σε παγκόσμιο επίπεδο, υπάγονται η αναζήτηση διαρκών και βιώσιμων λύσεων για τους πρόσφυγες ώστε να αρχίζουν πάλι να ζουν υπό ανθρώπινες συνθήκες. (www.unhcr.gr)

1.1.2) Ιστορική αναδρομή

Καθ' όλη τη διάρκεια των χρόνων, οι άνθρωποι από κάθε γωνιά του κόσμου αναγκάζονταν σε πολλές περιπτώσεις να διαφύγουν από τις χώρες στις οποίες γεννήθηκαν αναζητώντας ασφάλεια από τις διώξεις, την πολιτική βία και τις ένοπλες συρράξεις. Ωστόσο, μόλις στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα κράτη αναγνώρισαν ότι η προστασία των προσφύγων απαιτεί συντονισμένη παγκόσμια δράση. Η αρχή έγινε με την Κ.τ.Ε., η οποία αποτέλεσε τον πρώτο διεθνή οργανισμό διακρατικής συνεργασίας και τον πρόδρομο του Ο.Η.Ε.. Ο οργανισμός αυτός ιδρύθηκε το 1919, αμέσως μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στο Παρίσι, ως αποτέλεσμα της συνθήκης των Βερσαλλιών κατόπιν αμερικανικής πρωτοβουλίας. Στις δεκαετίες του 1920 και του 1930 ανέλαβε μία σειρά πρωτοβουλιών χωρίς προηγούμενο στοχεύοντας στην παροχή βοήθειας στους πρόσφυγες στην Ευρώπη. Ωστόσο η Κ.τ.Ε. διαλύθηκε, μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αφού απέτυχε να προλάβει το ξέσπασμα του πολέμου αυτού. Για να αντιμετωπισθεί το μέλλον εκατομμυρίων ανθρώπων που εκτοπίστηκαν, λόγω του πολέμου, σε ολόκληρη την Ευρώπη, οι

Σύμμαχοι ίδρυσαν το 1945 τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για να παράγει κατεπειγόντων ανθρωπιστική βοήθεια στους εκτοπισμένους. Ο Ο.Η.Ε. αρχικά είχε 51 μέλη, ωστόσο σήμερα αριθμεί 193 κράτη μέλη τα οποία αποσκοπούν στη συνεργασία στο Διεθνές Δίκαιο, την ασφάλεια, την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτική ισότητα. Το 1947, δύο χρόνια μετά την ίδρυση του, ο Ο.Η.Ε. ιδρύει τον Διεθνή Οργανισμό Προσφύγων, τον πρώτο διεθνή οργανισμό που ασχολήθηκε σφαιρικά με όλες τις πτυχές της ζωής των προσφύγων, συμπεριλαμβανομένων της καταγραφής τους, του καθορισμού του καθεστώτος τους, του επαναπατρισμού τους και της μετεγκατάστασης τους. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Προσφύγων υπέπεσε σε δυσμένεια περί τα τέλη της δεκαετίας του 1940, αλλά ήταν σαφές ότι χρειαζόταν μια οργάνωση περί προστασίας και αρωγής των προσφύγων. Μετά από πολλές και έντονες συζητήσεις στη γενική συνέλευση του Ο.Η.Ε ιδρύεται το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες και έπειτα υιοθετήθηκε η Σύμβαση του Ο.Η.Ε. σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων, που αποτελεί τον θεμέλιο λίθο για τη νομική κατοχύρωση της παροχής βοήθειας προς τους πρόσφυγες, καθώς και το βασικό κείμενο που καθοδηγεί το έργο της Ύπατης Αρμοστείας. (www.unhcr.gr)

1.1.3) Το έργο και η λειτουργία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε.

Εντολή της Υ.Α. είναι να παρέχει σε μη πολιτική και ανθρωπιστική βάση διεθνή προστασία στους πρόσφυγες και να αναζητά διαρκείς λύσεις για το πρόβλημά τους. Η διεθνής προστασία των προσφύγων ξεκινά με την εξασφάλιση της εισόδου τους στη χώρα ασύλου, τη χορήγηση του ασύλου και το σεβασμό των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός τους να μην εξαναγκάζονται να επιστρέψουν σε χώρα όπου απειλείται η ασφάλειά τους ή η επιβίωσή τους. Η διεθνής προστασία των προσφύγων παύει μόνον όταν βρεθεί διαρκής και βιώσιμη λύση. (Αρχείο της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε για τους πρόσφυγες) Η Υ.Α. του Ο.Η.Ε, με έδρα τη Γενεύη της Ελβετίας, άρχισε να λειτουργεί το 1951 με σκοπό την παροχή προστασίας και βοήθειας στους πρόσφυγες όλου του κόσμου. Με την ίδρυσή της η Υ.Α. του Ο.Η.Ε. συνέβαλε στην αποκατάσταση των προσφύγων, βοηθώντας αρχικά περισσότερους από ένα εκατομμύριο Ευρωπαίους πρόσφυγες που προκάλεσε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Τις επόμενες δεκαετίες ωστόσο, καθώς αυξανόταν συνεχώς ο αριθμός των ξεριζωμένων ανθρώπων παγκοσμίως, η λειτουργία της Υ.Α. παρατεινόταν για άλλα

πέντε χρόνια. Το Δεκέμβριο του 2003, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφάσισε να άρει τον χρονικό περιορισμό στη λειτουργία της. Σήμερα, η Ύπατη Αρμοστεία διαθέτει 7.190 άτομα προσωπικό σε περισσότερες από 120 χώρες. Στα άτομα που υπάγονται στην εντολή της Υ.Α. δεν περιλαμβάνονται μόνο πρόσφυγες αλλά και ομάδες ανθρώπων, όπως αιτούντες άσυλο, επαναπατριζόμενοι πρόσφυγες, ανιθαγενείς και άτομα εκτοπισμένα μέσα στις ίδιες τους τις χώρες, που έχουν επίσημα αναγνωριστεί ως εσωτερικά εκτοπισμένοι πληθυσμοί. Από την ίδρυσή της έως σήμερα, η Υ.Α. έχει βοηθήσει πάνω από 50 εκατομμύρια ανθρώπους να ξαναρχίσουν επιτυχώς τη ζωή τους, και έχει τιμηθεί δύο φορές με το Νόμπελ Ειρήνης, το 1954 και το 1981. Το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Ελλάδα λειτουργεί από το Μάρτιο του 1952. Συνεργάζεται με τις κρατικές αρχές, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο) και άλλους φορείς και οργανώσεις για να διασφαλίζει την προστασία των προσφύγων, των αιτούντων άσυλο και όλων των ατόμων που εμπίπτουν στην εντολή της Ύπατης Αρμοστείας. Τέλος, προσπαθεί να ενημερώνει και να ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη γύρω από το προσφυγικό ζήτημα με στόχο τη δημιουργία κλίματος ανοχής και σεβασμού των δικαιωμάτων των προσφύγων. (www.unhcr.gr)

1.2) Γεγονότα που συνέβαλαν στην έλευση των προσφύγων

1.2.1) Από τους Βαλκανικούς Πολέμους στη Συνθήκη των Σεβρών

Η πραγματοποίηση ενός πολέμου, πίσω από τις αφορμές και τα προσχήματα που το διέπουν ανέκαθεν κρύβει πραγματικές αιτίες, οι οποίες ωθούν τα κράτη στην ανάληψη σχετικών επιχειρησιακών πρωτοβουλιών. Η βιομηχανική επανάσταση, που είχε ήδη πραγματοποιηθεί στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, στις αρχές του 20ου αιώνα, σε συνδυασμό με τη διαρκή τελειοποίηση της τεχνικής και των μηχανών στα ευρωπαϊκά εργοστάσια, οδήγησε σε ποσοτική έκρηξη την παραγωγή αγαθών. Η ζήτηση της εγχώριας αγοράς, πολύ μικρότερη από το μέγεθος του παραγόμενου προϊόντος, καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη εξεύρεσης νέων αγορών. Οι οικονομικές λοιπόν, επεκτατικές βλέψεις και η διεύρυνση των σφαιρών επιρροής, εκ μέρους των «Δυνατών», αποτέλεσαν τις κύριες αιτίες των πολεμικών αναταραχών στις αρχές του 20ου αιώνα.

Μετά τη Βαλκανική κρίση του 1877 – 1881 και τη Συνθήκη του Βερολίνου, η οποία κατάφερε να διατηρήσει, για αρκετά χρόνια, την ειρήνη στην ευρύτερη περιοχή, καθώς και να «τακτοποιήσει», προσωρινά, τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, οι συνθήκες αλλάζουν και τα Βαλκάνια εισέρχονται σε νέα περίοδο εχθροπραξιών, οι οποίες οδηγούν σε ριζική αλλαγή των, ως τότε, εδαφικών ορίων και σε ανακατανομή των δυνάμεων. Η αρχή γίνεται το 1911, καθώς η Ιταλία κηρύσσει πόλεμο, αρχικά, στην Λιβύη και έπειτα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.(Μαργαρίτης,2000) Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, που είχε απολέσει τη δύναμη και το κύρος που είχε άλλοτε, γίνεται επίκεντρο των επεκτατικών διεκδικήσεων των Βαλκανικών Κρατών. Προβάλλοντας, ως αιτία την άρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να ανακαλέσει την επιστράτευση, που είχε διατάξει, και την κακομεταχείριση που υφίσταντο οι εθνικές τους μειονότητες, η Ελλάδα, η Σερβία και η Βουλγαρία συμμαχούν και κηρύσσουν πόλεμο, στις 4 Οκτωβρίου του 1912, εναντίον της. Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, όπως ονομάστηκε αργότερα, διήρκεσε για 7 μήνες και τελικά η Οθωμανική Αυτοκρατορία ως ηττημένη, υπέγραψε τη Συνθήκη του Λονδίνου αποδεχόμενη κατά συνέπεια τα νέα σύνορα. Ωστόσο, οι επιδιώξεις των νικητριών χωρών ήταν ακόμη μεγαλύτερες. Η Βουλγαρία, θεωρώντας ότι αδικήθηκε από την κατανομή των εδαφών, επιτίθεται στις 16 Ιουνίου του 1913, στην Ελλάδα και στη Σερβία. Οι δύο χώρες όμως, στις 19 Μαΐου του ίδιου έτους, κάτω από συνθήκες απόλυτης μυστικότητας είχαν συνάψει συνθήκη ειρήνης, φιλίας και αμοιβαίας συνεργασίας σε περίπτωση που θα δέχονταν επίθεση. Το τέλος του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου, με ηττημένη τη Βουλγαρία, επισφραγίζεται με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου στις 27 Ιουλίου του 1913 και τα νέα σύνορα της Ελλάδας καθορίζονται από την οριογραμμή του Μπέλες και τις εκβολές του Νέστου.(Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, το Ελληνικό Έδαφος επεκτείνεται με τις νέες περιοχές που προσαρτήθηκαν, καθώς η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Κρήτη και η Λέσβος αποτελούν, πλέον, τμήμα του Ελληνικού χώρου. Η σημερινή Ελλάδα συνίσταται εδαφικά, κατά 92%, από την Ελλάδα που «δημιούργησαν» οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (με μόνες μεταγενέστερες προσθήκες τη Δυτική Θράκη και τα Δωδεκάνησα). Τα νεοπροσαρτημένα στην Ελληνική επικράτεια εδάφη, όχι μόνο αύξησαν την έκταση της χώρας και τα οικονομικά οφέλη, από την εκμετάλλευση των νέων εδαφών, αλλά παράλληλα, αναπτέρωσαν το εθνικό αίσθημα των Ελλήνων πολιτών. Η διπλωματική ικανότητα του Ελευθέριου Βενιζέλου, σε συνδυασμό με τα

νικηφόρα αποτελέσματα των Βαλκανικών Πολέμων, καθιέρωσαν τη χώρα ως αξιόλογη μάχιμη δύναμη στον Ευρωπαϊκό κόσμο.(Μαυρογορδάτος, 2003)

Ωστόσο η σύμπνοια και η ενότητα, που διέκρινε τον τότε πολιτικό κόσμο, καταρρέει. Τα επιτεύγματα των Βαλκανικών Πολέμων έμελλε να αποτελέσουν την αρχή για την υπονόμηση της εθνικής ομοψυχίας. Οι διαφορές του Βασιλιά Κωνσταντίνου με τον Βενιζέλο, ως προς τη συμμετοχή ή μη της χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (ο Κωνσταντίνος πρέσβευε την άποψη ότι, αν η Ελλάδα συμμετείχε θα παρείχε υποστήριξη στις Κεντρικές Δυνάμεις, δηλαδή την Αυστρία και τη Γερμανία, ενώ ο Βενιζέλος είχε ταχθεί υπέρ της συμμαχίας μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας), οδηγούν στον εθνικό διχασμό και στην ύπαρξη δύο κυβερνήσεων στην Ελλάδα, της Αθήνας, από τον Κωνσταντίνο και της Θεσσαλονίκης, από τον Βενιζέλο.(Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Το 1917, ύστερα από αίτηση των μεγάλων δυνάμεων, φεύγει ο Κωνσταντίνος από την Ελλάδα, ορίζεται διάδοχός του ο Αλέξανδρος και ο Βενιζέλος σχηματίζει εθνική κυβέρνηση στην Αθήνα. Με ενιαία πλέον κυβέρνηση η Ελλάδα, εισέρχεται στον πόλεμο, στο πλευρό των Συμμάχων. Ωστόσο, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, βρίσκεται ήδη προς το στο τέλος του. Με τη συνθήκη των Βερσαλλιών, ο πόλεμος τελειώνει και τυπικά με νικήτρια δύναμη τη Συμμαχία. Οι απώλειες σε έμψυχο δυναμικό είναι τεράστιες (υπολογίζονται πάνω από 8,5 εκατομμύρια νεκροί, 21 εκατομμύρια τραυματίες και 7,7 εκατομμύρια αιχμάλωτοι), ενώ και οι οικονομικές απώλειες είναι σημαντικές καθώς υπολογίζονται στα 232 τρισεκατομμύρια δολάρια. (Βαρδιάμπασης, 2002)

Ο πόλεμος τελείωσε επαληθεύοντας το γεγονός ότι η επέκταση και η εδραίωση σε νέες σφαίρες επιρροής και εκμετάλλευσης αποτέλεσε την ουσιαστική αιτία κήρυξής του. Η εμπλοκή μεγάλου αριθμού κρατών ενδυναμώνει την πεποίθηση ότι κάθε κράτος, εκμεταλλεζόμενο πρόσκαιρες συμμαχίες, επεδίωκε στην διεύρυνση των οικονομικών και εδαφικών του συμφερόντων, πλαίσιο στο οποίο άλλωστε, κινήθηκε και η πολιτική που ακολούθησε η Ελλάδα.(Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Στη Συνδιάσκεψη του Παρισιού διευθετήθηκαν τα βασικά θέματα που απασχολούσαν τις Μεγάλες Δυνάμεις και αποφασίστηκε οι λοιπές διαφορές να καθοριστούν με ιδιαίτερες συνθήκες. Έτσι με τη συνθήκη του Νείγυ (14 – 17 Νοεμβρίου 1919),

μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας, η τελευταία παραχωρεί την Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη στην Ελλάδα. (Σκουρλάτου, Δημακοπούλου και Κόνδη, 1995)

Με τη συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920), που καθορίζει την τύχη της Τουρκίας, αποφασίζεται η ενσωμάτωση της Ανατολικής Θράκης, της Ίμβρου και της Τενέδου στην Ελλάδα στην οποία παράλληλα ανατίθεται, προσωρινά, και η διοίκηση της Σμύρνης, που μετά την παρέλευση πενταετίας επρόκειτο επίσης να προσαρτηθεί στο ελληνικό κράτος. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Σύμφωνα με τα παραπάνω γεγονότα, γίνεται κατανοητό ότι την περίοδο 1920 - 1930 ξεκίνησε η μετανάστευση πολλών προσφύγων στον ελληνικό χώρο. Έτσι γίνεται κατανοητό ότι η προσέλευση των προσφύγων δεν ξεκίνησε από την Μικρασιατική καταστροφή. Παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχαν καταφθάσει στην Ελλάδα περίπου 33.000 πρόσφυγες από την Βουλγαρία ως συνέπεια των διωγμών του 1917. Κατά γενική ομολογία, τα γεγονότα εκείνης της περιόδου, είχαν ως αποτέλεσμα τον υπερδιπλασιασμό της Ελληνικής επικράτειας, καθώς το Ελληνικό Κράτος είχε εκμεταλλευτεί τις συνθήκες που επικρατούσαν στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και την αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας.

Εικόνα Α.1: Εδαφικές προσαρτήσεις της Ελλάδας (Συνθήκες Νεϊγύ και Σεβρών)

Πηγή: Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002

1.2.2) Η Μικρασιατική εκστρατεία και Καταστροφή

Όπως έγινε φανερό στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Ελλάδα που στις αρχές του 20ου αιώνα μαχόταν για την επιβίωση και την εδραίωση της ανεξαρτησίας της, κατάφερε, μέσα σε μία δεκαετία, εκμεταλλευόμενη τις συνθήκες στην ευρύτερη περιοχή, να υπερδιπλασιάσει την εδαφική της επικράτεια και να μετεξελιχθεί σε σημαντική δύναμη.

Ωστόσο, μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, καμία ευρωπαϊκή δύναμη δεν είχε ικανοποιήσει τους στόχους της. Η Αγγλία, είχε βλέψεις στα εδάφη που είχαν απελευθερωθεί από τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Μεσοποταμία, Ιορδανία, Παλαιστίνη), η Γαλλία στη Συρία και στο Λίβανο. Η κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή παραμένει ρευστή. Η διάσπαση της ενδοσυμμαχικής ενότητας σε συνδυασμό με την ήδη απογειωμένη ισχύ του Κεμάλ, έμελλε να επηρεάσει ανασταλτικά ως προς τα ελληνικά συμφέροντα, τις μετέπειτα εξελίξεις. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Οι απώλειες της Ελλάδας στον πόλεμο ήταν σημαντικές, όχι μόνο στο πεδίο των μαχών, αλλά, κυρίως σε οικονομικό επίπεδο, καθώς η χώρα είχε φτάσει στα δημοσιονομικά της όρια. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύονται οι Μεγάλες δυνάμεις και κυρίως η Αγγλία, η οποία, μέσω των Δανείων που της χορηγεί, επιτυγχάνει τον οικονομικό έλεγχο της χώρας. (Χεκίμογλου, 2000) Στα τέλη του 1918 συνάπτεται δάνειο με την Αγγλία, τη Γαλλία και τις Η.Π.Α. (Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής), ενώ παράλληλα η Αγγλία ενθαρρύνει την Ελλάδα να προωθήσει τις στρατιωτικές δυνάμεις της στην ενδοχώρα της Τουρκίας. Η Ελλάδα, περνά σε ένα νέο κεφάλαιο της ιστορίας της, καθώς από κράτος που ασκούσε αμυντική πολιτική, μετατρέπεται σε κράτος διεκδικητή, γεγονός το οποίο συγκαλύπτεται από το πρόσχημα της άρνησης της Τουρκίας να δεχθεί τη Συνθήκη των Σεβρών. Με αποτέλεσμα να ξεκινήσει η προέλαση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Τουρκική ενδοχώρα. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Ταυτόχρονα οι πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας, με την επάνοδο του Κωνσταντίνου στη Κυβέρνηση, μεταβάλλουν την αρχική πρόθεση των Μεγάλων Δυνάμεων να παράσχουν, το ήδη υποσχεθέν, δάνειο στην Ελλάδα. Η χώρα τελεί υπό την ομηρία της Αγγλίας, η οποία, ενώ παροτρύνει την Ελλάδα να συνεχίσει την

προέλασή της στην Τουρκία, αναβάλλει συνεχώς την έκδοση κάποιου δανείου. Παρόλο που είχε γίνει αντιληπτή η ανάγκη αποχώρησης από τη Σμύρνη, ιδιαίτερα μετά από τις συμφωνίες της Τουρκίας με την Ιταλία και τη Γαλλία, η ελληνική κυβέρνηση με τις διαβεβαιώσεις της Αγγλίας, διατηρεί τις στρατιωτικές της θέσεις. Η απόφαση της διάσκεψης του Παρισιού, στις 9 Μαρτίου 1922, για αποχώρηση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από τη Μικρά Ασία, εκφράζει και τυπικά πλέον, την τελική απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων για απομάκρυνση της Ελλάδας από τον χώρο της Εγγύς Ανατολής. (Χεκίμογλου, 2000)

Εκείνη την περίοδο το Ελληνικό μέτωπο ήταν εξαιρετικά διευρυμένο σε μήκος, με λίγες εφεδρείες και χωρίς επαρκή πυρομαχικά. Στην αντίπερα όχθη, ωστόσο, ο τουρκικός στρατός οργανώνεται, εκπαιδεύεται και εξοπλίζεται. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν να αρχίζουν να καταρρέουν ένα προς ένα τα σημεία του μετώπου και οι ελληνικές μεραρχίες να υποχωρούν. (Llewellyn Smith, 2002) Εκεί κρίθηκε και η έκβαση του πολέμου, καθώς η Ελλάδα ηττήθηκε και υποχρεώθηκε να υπογράψει την Ανακωχή των Μουδανιών στις 11 Οκτωβρίου 1922, η οποία υποχρέωνε τον Ελληνικό Στρατό να εγκαταλείψει την Μικρά Ασία και η Ελλάδα να παραιτηθεί από τις διεκδικήσεις στην Ανατολική ακτή του Αιγαίου. (Αποστολόπουλος, 1982)

Στα παράλια της Σμύρνης, μετά την κατάρρευση του Ελληνικού μετώπου, άρχισαν να συρρέουν χιλιάδες πρόσφυγες, οι οποίοι έφταναν εκεί είτε από το εσωτερικό είτε από άλλες πόλεις. (Μιχελή, 1992) Περίπου 300.000 πρόσφυγες έφταναν στη Σμύρνη κάθε μέρα, ενώ πολλοί από όσους ήταν από την Προύσα, το Κουσάντασι και την Πέργαμο κατάφεραν να διαφύγουν στα Ελληνικά νησιά με οποιοδήποτε πλωτό μέσο εύρισκαν. Ο στρατός του Ατατούρκ κατέλαβε την Σμύρνη στα τέλη του Αυγούστου. Το τέλος της Μικρασιατικής εκστρατείας, και ταυτόχρονα του ελληνικού στοιχείου στη Μικρά Ασία επισφραγίζεται με την πυρπόληση της Σμύρνης που εκδηλώθηκε στις 31 Αυγούστου του 1922. (Κούτσικα, 2003)

Οι απώλειες σε έμψυχο δυναμικό, φανερώνουν το μέγεθος της Μικρασιατικής Καταστροφής. Από την πλευρά των Ελλήνων οι νεκροί ανέρχονται σε 125.500 και οι αιχμάλωτοι σε 20.826, ενώ τα αντίστοιχα μεγέθη, που αναφέρονται στον τουρκικό στρατό είναι 2.543 και 1.000. Επιπροσθέτως, απότοκος της καταστροφής αυτής, αποτελεί η προσφυγοποίηση 1.500.000 ανθρώπων στο εσωτερικό της Ελληνικής επικράτειας. (Ματζάρ, 2000)

1.2.3) Η συνθήκη της Λωζάνης και η Σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών

Ο επίλογος της Μικρασιατικής καταστροφής γράφεται οριστικά στις 24 Ιουλίου 1923, με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, η οποία διευθέτησε οριστικά τα σύνορα της χώρας. Τα σημεία που αφορούσαν την Ελλάδα και αποφασίστηκαν με τη Συνθήκη της Λωζάνης είναι τα εξής:

1. Η Ανατολική Θράκη, τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος και τα Στενά αποδόθηκαν οριστικά στους Τούρκους.
2. Τα Δωδεκάνησα αναγνωρίστηκαν ρητά ως Ιταλική κτήση
3. Η Τουρκία αναγνώρισε οριστικά την παραχώρηση της Κύπρου στην Αγγλία

Μέσω της συνθήκης αυτής, λυτρώθηκαν οι δυνάμεις της Αντάντ, σε αντίθεση με την Ελλάδα, καθώς βρέθηκε συμβιβαστική λύση για την κατανομή των πετρελαίων της Εγγύς Ανατολής. (Σωτηρίου, 1985)

Εικόνα Α.2: Η Ελλάδα μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης

Πηγή: Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002

Το ζήτημα της ανταλλαγής των προσφύγων, λόγω της σημαντικότητας και της συνθετότητάς του, δεν διευθετήθηκε στα πλαίσια της Συνθήκης της Λωζάνης, αλλά ρυθμίστηκε με ξεχωριστή συμφωνία. Έτσι, στις 30 Ιανουαρίου του 1923 υπογράφηκε μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας το πρωτόκολλο της σύμβασης για υποχρεωτική ανταλλαγή ελληνικών και μουσουλμανικών πληθυσμών μεταξύ των δύο χωρών. Όπως είναι γνωστό με τη «Σύμβαση περί ανταλλαγής των ελληνικών και των τουρκικών πληθυσμών» αποφασίστηκε η υποχρεωτική ανταλλαγή των αντίστοιχων πληθυσμών και ρυθμίστηκαν θέματα που αφορούν την ανταλλακτική διαδικασία.

Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών, διέφερε από της προηγούμενες, καθώς, καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών. (Μπίτα, 2011)

Ο προαναφερθείς υποχρεωτικός και δεσμευτικός χαρακτήρας διαφάνηκε από το πρώτο, κιάλας, άρθρο της Σύμβασης, το οποίο επέβαλε την υποχρεωτική ανταλλαγή Τούρκων υπηκόων, ορθόδοξου θρησκευματος διαμενόντων στα τουρκικά εδάφη και Ελλήνων υπηκόων, μουσουλμανικού θρησκευματος διαμενόντων στα ελληνικά εδάφη. Πλέον, για την εγκατάσταση των Ελλήνων στην Τουρκία και των Τούρκων στην Ελλάδα, απαιτούνταν άδεια από την τουρκική και την ελληνική κυβέρνηση, αντίστοιχα. Οι ενστάσεις της ελληνικής πλευράς, για τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της Σύμβασης, δεν κατάφεραν να αλλάξουν τη δομή της. Παρά τις διεθνείς αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν, ως προς τη νομιμότητα της Σύμβασης και το σεβασμό στις διεθνείς συμφωνίες και κυρίως στα ανθρώπινα δικαιώματα, ο αμετάκλητος χαρακτήρας της ήταν αδιαπραγμάτευτος. Την επομένη της Σύμβασης, η Ελλάδα ήταν αναγκασμένη να εγκαταστήσει και να αποκαταστήσει 1.500.000 περίπου πρόσφυγες, στις περιοχές όπου κατοικούσαν 500.000 μουσουλμάνοι Τούρκοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

2.1) Το κράτος αντιμέτωπο με την αθρόα προσφυγική ροή

Η προσάρτηση νέων εδαφών της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Κρήτης και των νησιών κατά το διάστημα 1913 – 1914, αλλά και αργότερα αυτών της Δυτικής Θράκης το 1919 – 1920 προκάλεσε σημαντικές δημογραφικές ανακατατάξεις στον ελληνικό οικιστικό αγροτικό χώρο που είχε ως αποτέλεσμα το διπλασιασμό του αγροτικού πληθυσμού, λόγω της άφιξης μεγάλου αριθμού προσφύγων. Το μεγαλύτερο, όμως, κύμα προσφύγων έφτασε στην Ελλάδα μετά την Μικρασιατική καταστροφή και την υπογραφή της συνθήκης για την υποχρεωτική ανταλλαγή ελληνοτουρκικών πληθυσμών. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε την αφετηρία μιας πολυετής ανασυγκρότησης της χώρας μέσα από την υιοθέτηση διαφόρων διαδικασιών και μηχανισμών που είχαν ως τελικό στόχο την οικιστική αποκατάσταση των προσφύγων και οι οποίοι συντέλεσαν σε μεγάλο βαθμό στην οργάνωση και στη διάρθρωση του αγροτικού και οικιστικού χώρου. Με μια πιο προσεκτική ματιά διαπιστώνεται ότι το έργο που καλείται να φέρει σε πέρας το Ελληνικό κράτος είναι αρκετά δύσκολο και συνάμα σύνθετο καθώς οι ανάγκες του συνολικού αριθμού των προσφύγων δε σχετίζονται μόνο με τη στεγαστική – οικιστική τους αποκατάσταση αλλά και με τη γενικότερη κοινωνικοοικονομική τους ενσωμάτωση. (Τζιάγκαλος, 2003)

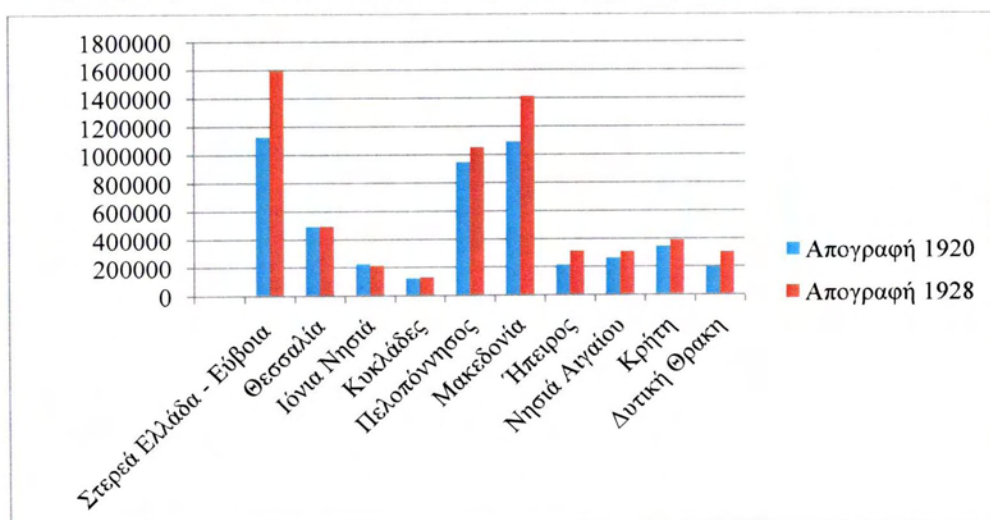
Η άφιξη των προσφύγων επέφερε πολλές αλλαγές στη σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας. Όπως παρατηρείται, από τις απογραφές του 1920 και 1928, μέσα σε διάρκεια 8 χρόνων ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε κατά 1.182.894 κατοίκους..

Πίνακας Α.1: Πραγματικός Πληθυσμός κατά τις απογραφές του 1920 και 1928

Διαμερίσματα	Απογραφή 1920	Απογραφή 1928	Διαφορά
Στερεά Ελλάδα - Εύβοια	1.125.073	1.592.842	467.769
Θεσσαλία	491.459	493.213	1.754
Ιόνια Νησιά	224.189	213.157	-11.032
Κυκλάδες	122.347	129.702	7.355
Πελοπόννησος	945.204	1.053.327	108.123
Μακεδονία	1.090.432	1.412.477	322.045
Ήπειρος	213.784	312.634	98.850
Νησιά Αιγαίου	263.248	307.734	44.486
Κρήτη	346.584	386.427	39.843
Δυτική Θρακη	199.470	303.171	103.701
Σύνολο Ελλάδος	5.021.790	6.204.684	1.182.894

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία

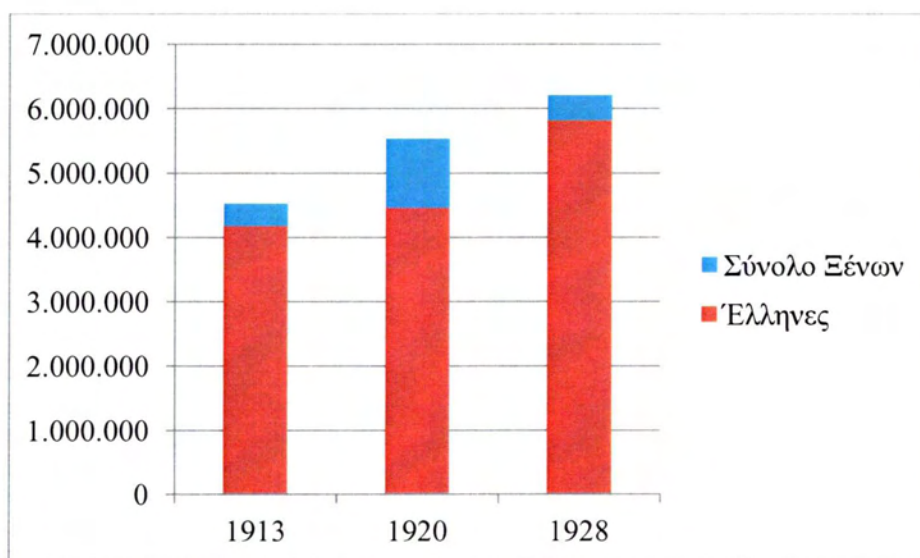
Στον παραπάνω πίνακα, παρατηρείται ότι ο πληθυσμός των περιοχών της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό. Το γεγονός αυτό οφείλεται, τόσο στη συνθήκη περί ανταλλαγής πληθυσμών, καθώς οι περισσότεροι μουσουλμάνοι κατοικούσαν σε εκείνες τις περιοχές, όσο και στον μεγάλο αριθμό των προσφυγικών συνοικισμών που δημιουργούνται σε αυτές τις περιοχές έπειτα από την άφιξη των προσφύγων.

Διάγραμμα Α.1: Απεικόνιση της μεταβολής του πληθυσμού

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία

Ο ερχομός των προσφύγων, παρότι συνοδεύτηκε από αντιδράσεις και εχθρότητα από πλευράς των ντόπιων, ενίσχυσε την Ελλάδα, τόσο δημογραφικά, όσο και εθνολογικά, αφού οδήγησε στην επικράτηση των Ελληνικών πληθυσμών σε νευραλγικές περιοχές του Ελληνικού Εδάφους, όπως η Μακεδονία και η Δυτική Θράκη.

Διάγραμμα Α.2: Εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας το 1913, το 1920 και το 1928

Πηγή: Γκαλά, Ιδία Επεξεργασία

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται στο παραπάνω διάγραμμα, φαίνεται ότι ο Ελληνικός πληθυσμός αυξάνεται σημαντικά από το 1913 ως το 1928. Επίσης, παρατηρείται ότι κατά την περίοδο 1913 έως το 1920 ο πληθυσμός των αλλοδαπών αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό, ωστόσο κατά την διάρκεια της περιόδου 1920 έως 1928 ο αριθμός τους μειώθηκε, γεγονός που οφείλεται κατά ένα μέρος στη συνθήκη που υπογράφηκε περί ανταλλαγής πληθυσμών μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας.

Καταφθάνοντας στα Ελληνικά εδάφη, ο προσφυγικός πληθυσμός, εγκαταστάθηκε σε προσωρινούς καταυλισμούς που δημιουργήθηκαν στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη, στο Βόλο, στην Καβάλα, στην Καλαμάτα και στο Ηράκλειο, που ήταν δηλαδή και οι πρώτοι σταθμοί αφίξεώς του. Σε αρκετές, όμως, περιπτώσεις οι παραπάνω καταυλισμοί δεν ήταν και τόσο προσωρινοί, καθώς οι πρόσφυγες διέμεναν σε αυτές της περιοχές για περισσότερο χρόνο από όσο τους επιτρεπόταν.

Πίνακας Α.2: Πραγματικός πληθυσμός στις πόλεις στις κωμοπόλεις και στα χωριά κατά της απογραφές του 1920 και 1928

Πληθυσμός	1920	1928
Πόλεων	1.336.371	2.064.696
Κωμοπόλεων	477.340	571.735
Χωριών	3.203.178	3.568.253
Σύνολο	5.016.889	6.204.684

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία

Σημείωση: Τα χωριά αναφέρονται για πληθυσμό από 0 έως 2.000 κατοίκους, οι κωμοπόλεις για 2001 έως 5.000 κατοίκους, ενώ οι πόλεις για 5.000 και πάνω.

Όπως παρατηρείται ο πληθυσμός των πόλεων αυξήθηκε περίπου κατά ένα εκατομμύριο. Αντιθέτως, στα χωριά και στις κωμοπόλεις αυξήθηκε κατά ένα μικρό ποσοστό. Η άφιξη των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής και η γεωγραφική διασπορά τους στο σύνολο σχεδόν της ηπειρωτικής χώρας έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη γενικότερη μεταβολή των ελληνικών πληθυσμιακών δεδομένων της περιόδου. Η αύξηση του πληθυσμού στον μεσοπόλεμο ενισχύθηκε, βέβαια, και από τον δραστικό περιορισμό της εξωτερικής μετανάστευσης. (Αθανασοπούλου, 2011) Ο ακριβής προσφυγικός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα την περίοδο 1912 – 1924, είναι άγνωστος, υπολογίζεται όμως ότι αγγίζει το 1,5 εκατομμύριο, δηλαδή αρκετά μεγαλύτερο από εκείνο που εμφανίστηκε στην απογραφή του πληθυσμού του 1928. Αν αφαιρεθούν τα 600.000 άτομα περίπου (τουρκόφωνοι ή βουλγαρόφωνοι) που το ίδιο διάστημα εγκατέλειψαν τη χώρα βάσει της συμφωνίας περί ανταλλαγής πληθυσμών, φαίνεται ότι στο τέλος της περιόδου υπάρχει ένα πλεόνασμα 900.000 ατόμων.

Πίνακας Α.3: Πρόσφυγες κατά γεωγραφικό διαμέρισμα το 1928

Δια/σματα	Πραγματικός Πληθυσμός	Πρόσφυγες					
		Σύνολο	(%)	Πριν τη Μικρασιατική καταστροφή	(%)	Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή	(%)
Στερεά Ελλάδα - Εύβοια	1.592.842	306.193	19,22	22.483	1,41	283.710	17,81
Θεσσαλία	493.213	34.659	7,02	8.238	1,67	26.421	5,35
Ιόνια Νησιά	213.157	3.301	1,54	270	0,12	3.031	1,42
Κυκλάδες	129.702	4.782	3,67	284	0,21	4.498	3,46
Πελοπόννησος	1.053.327	28.362	2,69	3.043	0,28	25.319	2,40
Μακεδονία	1.412.477	638.253	45,18	99.658	7,05	538.595	38,13
Ήπειρος	312.634	8.179	2,61	596	0,19	7.583	2,42
Νησιά Αιγαίου	307.734	56.613	18,39	4.748	1,54	51.865	16,85
Κρήτη	386.427	33.900	8,76	1.229	0,31	32.671	8,45
Δυτική Θράκη	303.171	107.607	35,49	11.343	3,74	96.264	31,75
Σύνολο Ελλάδος	6.204.684	1.221.849	19,68	151.892	2,44	1.069.957	17,24

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία επεξεργασία

Από τα στοιχεία του πίνακα παρατηρείται ότι, δύο γεωγραφικά διαμερίσματα παρουσιάζουν μεγάλο ποσοστό προσφύγων που εγκαταστάθηκαν μόνιμα. Αυτό είναι λογικό καθώς τη Μακεδονία (με ποσοστό 45,18%) και τη Δυτική Θράκη (με ποσοστό 35,49%) εγκατέλειψε ένα μεγάλο μέρος του μουσουλμανικών πληθυσμού. Ακόμη, ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό παρουσιάζουν τα νησιά του Αιγαίου. Αυτό είναι λογικό, καθώς οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής επεκτάθηκαν σε όλα τα νησιά του Αιγαίου, όπως η Ικαρία, η Μυτιλήνη. Τα οποία αποτελούσαν τον πιο κοντινό προορισμό από την Μικρά Ασία.

Υπολογίζεται ότι από το σύνολο των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής, οι πόλεις υποδέχθηκαν συνολικά 602.713 άτομα εκ των οποίων 363.122 εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη (αποτελούν το 60% των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στις πόλεις). Η Θράκη δέχθηκε 107.607 πρόσφυγες (εκ των οποίων 72.000 περίπου στην ύπαιθρο και 35.000 στις πόλεις), τα νησιά του Αιγαίου υποδέχθηκαν 56.613 άτομα, η Κρήτη 33.900, η Ήπειρος 8.179, ενώ στην «Παλαιά Ελλάδα» μετανάστευσαν 377.297 άτομα τα οποία το μεγαλύτερο ποσοστό (91%) εγκαταστάθηκε στις πόλεις. (Καραδήμου – Γερόλυμπου, 2002)

Το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων εγκαταστάθηκε στη Μακεδονία και τα 4/5 από αυτούς εγκαταστάθηκαν στην ύπαιθρο. Η εγκατάσταση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στις βόρειες επαρχίες συνέτεινε βέβαια στην ομογενοποίηση του Ελληνικού πληθυσμού. Ιδιαίτερα, όμως, η εγκατάσταση σημαντικού αριθμού των προσφύγων στην ύπαιθρο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην τόνωση του αγροτικού πληθυσμού, καθώς στην ύπαιθρο εγκαταστάθηκαν περισσότεροι από μισό εκατομμύριο κάτοικοι που στην πλειοψηφία τους απασχολήθηκαν στον αγροτικό τομέα. Η εγκατάσταση των προσφύγων στην ύπαιθρο αφορά, κυρίως, τη Μακεδονία και τη Θράκη, αφού στην υπόλοιπη Ελλάδα πολύ λίγοι ήταν οι πρόσφυγες στους οποίους χορηγήθηκαν οι προϋποθέσεις (γη, κεφάλαιο, στέγαση) για την απασχόληση τους.

Πίνακας Α.4: Η αγροτική εγκατάσταση των προσφύγων του 1922 κατά περιφέρεια μέχρι την 31.07.1929

Περιφέρεια	Συνοικισμοί	Εγκατασταθείσες οικογένειες	Άτομα που εγκαταστάθηκαν
Μακεδονία	1.055	87.170	339.094
Θράκη	562	42.790	179.060
Ήπειρος	24	1.337	4.232
Θεσσαλία	37	2.251	7.630
Κεντρική & Νότια Ελλάδα	43	4.491	18.106
Νησιά	236	5.552	22.034
Σύνολο	1.957	143.591	570.156

Πηγή: Αθανασοπούλου, Ιδία επεξεργασία

Σημειώσεις:

- 1) Στο σύνολο των οικογενειών που εγκαταστάθηκαν, περιλαμβάνονται 72.581 οικογένειες, οι οποίες βρίσκονταν αρχικώς υπό την επίβλεψη του Κράτους και στη συνέχεια η ευθύνη αποκατάστασής τους μεταφέρθηκε στην Ε.Α.Π.
- 2) Οι πόλεις Δράμα και Καβάλα περιλαμβάνονται στην περιφέρεια Θράκης
- 3) Στα Νησιά περιλαμβάνονται εκείνα του Ιονίου, του Αιγαίου, καθώς και η Κρήτη.
- 4) Στον αριθμό των αναγραφόμενων κατοίκων που εγκαταστάθηκαν στην ύπαιθρο, πρέπει να προστεθούν και 8.668 κάτοικοι που βρίσκονταν υπό την επίβλεψη του Υπουργείου Γεωργίας

Εκτός από την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων υπήρξε και η αστική τους αποκατάσταση, δηλαδή η εγκατάστασή τους στα μεγάλα αστικά κέντρα. Για το σκοπό αυτό μέχρι τις 20 Φεβρουαρίου 1930 είχαν ανεγερθεί από την Επιτροπή Αποκατάστασης προσφύγων (Ε.Α.Π.) σε όλη τη χώρα 27.610 οικήματα.

Όπως παρουσιάζεται και παρακάτω, οι πρόσφυγες ουσιαστικά ισοκατανεμήθηκαν στον Ελληνικό χώρο. Περίπου το 53% του συνολικού ποσοστού των προσφύγων εγκαταστάθηκε στα αστικά κέντρα, ενώ ένα ποσοστό γύρω στο 47% εγκαταστάθηκε στην ύπαιθρο.

Διάγραμμα Α.3: Εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία επεξεργασία

2.2) Νομοθετικός Σχεδιασμός για την αντιμετώπιση του φαινομένου «στέγαση προσφύγων»

Το νομοθετικό έργο της εποχής εκείνης ήταν αρκετά πλούσιο σε θέματα πολεοδομικού σχεδιασμού. Η περίοδος 1922 - 1930 ήταν εξαιρετικά γόνιμη από πλευράς νομοσχεδίων, καθώς το 1926 αναφέρονται 130 νόμοι και 525 νομοθετικά διατάγματα, σε αντίθεση με την περίοδο 1913 – 1922 όπου τα νομοθετήματα ήταν 320. (Γκιζελή, 1984)

Η κοινωνικοπολιτική διάσταση του προσφυγικού φαινομένου σε σχέση με την αστική ή περιαστική μορφή του τόπου εγκατάστασης εμφανίζει ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, χαρακτηριστικό το οποίο προσδίδει στην πολιτική και κοινωνική μορφή του φαινομένου αυτού, τα στοιχεία για μία παραπέρα διεύρυνση.(Pentzopoulos, 2002)

Η κρίση δημιουργήθηκε από τις πολεμικές συνθήκες και τη γενικότερη οικονομική αναταραχή, με αποτέλεσμα την εμφάνιση μιας πληθώρας μέτρων τα οποία ο πολιτικός ρόλος έκανε έκδηλο το δραστικό δυναμικό του πάνω στη ρυθμιστέα σχέση πρόσφυγες και τόπος εγκατάστασης, ώστε η αποκατάσταση των προσφύγων να συναρτάται με τη γενικότερη προβληματική που εμφανίζει το φαινόμενο κατοικία στην κοινωνικοπολιτική του διάσταση.(Κόντος, 1989)

Έτσι τα προβλήματα της στεγαστικής αποκατάστασης και κοινωνικής μορφολογίας των προσφύγων σε αναφορά με τον τόπο στον οποίο κατανεμήθηκαν, διαφαίνονται πολύπλοκα και εξαρτώνται αφ' ενός μεταξύ των σχέσεων της εξουσίας και των ρυθμιστικών επεμβάσεων που παρεισάγονται και αφ' ετέρου μεταξύ των ανισοτήτων που προέκυψαν από τη διανομή των προσφύγων μέσα στα διάφορα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας.(Σεφεριάδου, 1925)

Το σύνολο λοιπόν του προσφυγικού στοιχείου ανεξάρτητα με το γεγονός ότι ήταν κατατετμημένο σε διάφορες εδαφικές περιφέρειες βρέθηκε σε κατάσταση εξάρτησης μέσα στον Ελληνικό χώρο με όλο το κυβερνητικό σύστημα.(Κόντος 1989) Για να προσεγγίσει κανείς την εξάρτηση αυτή, πρέπει να εξακριβωθούν οι κοινωνικές προσφορές του πολιτικού συστήματος στο προσφυγικό στοιχείο, προσφορές τις οποίες η πολιτική πράξη ανήγαγε στις αποφασιστικές αρμοδιότητες των αστικών κομμάτων τα οποία σκοποθέτησαν άλλοτε με λιγότερη και άλλοτε με περισσότερη

αυθαιρεσία πάνω στο πρόβλημα της κατοικίας των προσφύγων και στην ένταξή τους στο νέο περιβάλλον.(Pentzopoulos, 2002)

Τόσο οι φιλελεύθεροι όσο και οι λαϊκοί που κυβέρνησαν την Ελλάδα στην περίοδο του μεσοπολέμου μέχρι την εμφάνιση της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου του 1936, είχαν να επιδείξουν πολιτικές δραστηριότητες άλλοτε θετικές και άλλες συμβιβασμένες αναφορικά με την ενίσχυση του χώρου και του τόπου εγκατάστασης του, όπου περιλαμβάνεται και ο τομέας «κατοικία». (Κόντος, 1989)

Κατά συνέπεια η σχέση κατοικία – πρόσφυγες συναντάται σε ποικίλες μορφές ανάλογα με τις πολιτικές των διαφόρων κυβερνήσεων, όπου ο χώρος του δρόντος πολιτικού φαινομένου εξαρτάται αναγκαστικά με τον τόπο εγκατάστασης των προσφύγων, που αποτελεί άλλωστε και το αντικείμενο της ρυθμιστέας αυτής σχέσης. Η εξειδίκευση δε των λειτουργιών της πολιτικής δράσης πάνω σε αυτό το θέμα δημιουργεί και τους διαφόρους τρόπους προσπέλασης στις δυνατότητες διεύρυνσης.

Από την άποψη δε της κοινωνικής πολιτικής ή της κοινωνικής διοίκησης η προσέγγιση στη διεύρυνση του οικονομικού κόστους της αποκατάστασης των προσφύγων, ανάγεται στην εξέταση κατά κύριο λόγο των γεωπολιτικών συντελεστών με τους οποίους συναρτάται η διαδικασία της αποκατάστασης αυτής, όπου περιλαμβάνεται και η στεγαστική.(Σεφεριάδου, 1925)

Οι διάφοροι δε βαθμοί ανισότητας στους ρυθμούς της αποκατάστασης και οι τάσεις αυτής της διαδικασίας συμπλέκονται και συνδυάζονται με τα δημοσιονομικά βάρη που προέκυψαν από τις συμβάσεις περί ανταλλαγής πληθυσμών. Έτσι, η παρακολούθηση του φαινομένου στεγαστική αποκατάσταση – τόπος εγκατάστασης γίνεται αναγκαστικά δύσκολη, εξαρτώμενη άμεσα και από άλλους συντελεστές (τεχνικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς κ.λ.π.), όπου η συνισταμένη τους καθορίζεται μέσα από την υπάρχουσα εξασθενημένη υποδομή των πληροφοριών, που αποτελούν από την άποψη των ποσοτικών και ποιοτικών ελλείψεων ανασχετικό παράγοντα. (Pentzopoulos, 2002)

Σύμφωνα λοιπόν με αυτά τα δεδομένα, ο βαθμός της κοινωνικότητας και της αποτελεσματικότητας των διαφόρων σχετικών μέτρων των αναφερομένων στη ρυθμιστέα αυτή σχέση “αποκατάστασης – πρόσφυγες” ως και στις υπόλοιπες πλευρές των διαρθρώσεών της (παροχές, επάγγελμα, παιδεία κ.λπ.), διαφαίνεται μέσα από τη βασική κοινωνιολογική ορίζουσα των οικονομικών μεταβλητών που συνιστούν τα διάφορα φαινόμενα του δανεισμού, ως και τα σχετικά με τη ρυθμιστέα αυτή σχέση δημοσιονομικά βάρη.(Κόντος, 1989) Έτσι το πρόβλημα της διεύρυνσης της συγκεκριμένης εκείνης πολιτική δράσης στις περιόδους εκείνες των οικονομικών διαταραχών, αποτελεί και την προετοιμασία για την προσέγγιση των μορφών του φαινομένου της στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων. Άλλωστε η μη παραγωγική δυναμικότητα της τότε κρατικής οικονομίας προσδιοριζόταν από την έλλειψη διαθέσιμων μέσων. Με αυτά λοιπόν η πολιτική της αποκατάστασης αναφορικά με τον τόπο εγκατάστασης συνδέεται κυρίως με τον οικονομικό παράγοντα ο οποίος παρουσιάζει δύο όψεις: α) Εκείνη της αντιμετώπισης του προβλήματος μέσω του προϋπολογισμού του κράτους και β) της αντιμετώπισης του από την δανειακή πολιτική.

Τα προβλήματα που ακολούθησαν μετά το 1922 και ο χειρισμός τους στηρίχθηκαν όχι σε συστηματικά διατυπωμένους στόχους και κριτήρια και αντιμετωπίστηκαν κατά ένα τρόπο άρρυθμό, με τη διαφορά ότι η μορφοδιάταξη του φαινομένου της αποκατάστασης πήρε τη μορφή της κατανομής τους στην επικράτεια και η κατάταξη των προσφύγων νομοτεχνικά και χωροταξικά τους διαχώρισε σε αστούς και αγρότες ανταλλάξιμους, ώστε να είναι ανάλογη και η δυνατότητα αποκατάστασής τους. Το φαινόμενο αυτό θα το εξετάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Εκείνη την περίοδο η πολιτική δράση θεσπίζει διάφορα μέτρα με την μορφή Νόμων και Διαταγμάτων, τα οποία σκοπεύουν με έντονες παρεμβάσεις να δώσουν λύση στα στεγαστικά και όχι μόνο, προβλήματα των προσφύγων. Παρακάτω, παρατίθενται κάποια χαρακτηριστικά Νομοθετικά Διατάγματα τα οποία θεσμοθετήθηκαν με σκοπό την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος.

- Ν.Δ. 17/11/1922 «Περί επιτάξεως ακινήτων δι'εγκατάστασιν προσφύγων»
- Ν.Δ. 23/11/1922 «Περί επιτάξεως κατοικουμένων ή οπωσδήποτε χρησιμοποιουμένων ακινήτων»

- Ν.Δ. 19/12/1923 «Περί λειτουργίας Επιτροπής αποκαταστάσεως προσφύγων (Ε.Α.Π.)»
- Ν.Δ. 09/06/1923 «Περί παραχωρήσεως δημοσίων κτημάτων και αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ιδιωτικών τοιούτων προς αστικήν εγκατάστασιν των προσφύγων»
- Ν.Δ. 12/05/1923 «Περί συστάσεως επιτροπής αστικής αποκαταστάσεως προσφύγων»

Την εποχή εκείνη, θεσπίζεται το Ν.Δ. «Περί σχεδίων Πόλεων, Κωμών και Συνοικισμών του Κράτους» το οποίο αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο της ελληνικής πολεοδομίας. Το διάταγμα αυτό δημοσιεύτηκε στις 16η Αυγούστου 1923 στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ενώ ήρθε να καταργήσει το πρώτο ελληνικό πολεοδομικό Β. Διάταγμα 3.4.-15.5.1835 «Περί υγιεινής οικοδομής πόλεων και κωμών», ύστερα από 88 χρόνια ισχύος.

2.2.1) Ν.Δ. 17/7/1923 «Περί σχεδίων Πόλεων, Κωμών και συνοικισμών του κράτους»

Στις 17/7/1923 δημοσιεύεται το θεμελιώδες νομοθετικό διάταγμα «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του κράτους» που για πρώτη φορά αντιμετωπίζει συνολικά την ανάπτυξη της πόλης και το οποίο αποτελεί σταθμό στην ιστορία του πολεοδομικού σχεδιασμού. Είναι ο πρώτος και βασικός νόμος με τον οποίο το Κράτος επιχειρεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ανάπτυξης των οικισμών της Χώρας. (Αραβαντινός, 2007) Για περισσότερο από μισό αιώνα αποτέλεσε το βασικό νομοθετικό πλαίσιο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό των οικισμών της χώρας και περιέχει κανόνες δικαίου σχετικά με την εκπόνηση και έγκριση Ρυμοτομικών Σχεδίων. Ουσιαστικά αποτέλεσε το νομικό καθεστώς των Σχεδίων Πόλεως βάσει του οποίου ανοικοδομήθηκε το σύνολο σχεδόν των οικισμών της σύγχρονης Ελλάδας καθώς παρέμεινε σε πλήρη ισχύ μέχρι την ψήφιση του Ν. 947/1979. (Τζιάγκαλος, 2003)

Ο νόμος αποτελείται από 7 κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αναφέρεται στην σύνταξη έγκριση και εφαρμογή των σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών και στους γενικούς όρους για την ανάπτυξή τους. Στο δεύτερο, γίνεται λόγος για τους

περιορισμούς που πρέπει να επιβάλλονται στα ακίνητα για λόγους αισθητικής, υγιεινής και ασφάλειας καθώς και για την ομαλή ανάπτυξη των πόλεων, των κωμών και των συνοικισμών. Επίσης, περιλαμβάνει τους όρους για την εκτέλεση των εργασιών δόμησης. Τα δύο επόμενα κεφάλαια αναφέρονται στις διατάξεις βάση των οποίων επιβάλλεται η απαλλοτρίωση ακινήτων και η τακτοποίηση οικοπέδων για την εφαρμογή εγκεκριμένων Σχεδίων Πόλεως και για την εξασφάλιση της κανονικής ανάπτυξης και επέκτασής του. Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στην υποχρέωση που έχουν οι αρμόδιοι φορείς για τη διεξαγωγή ελέγχου των εργασιών δόμησης και γενικότερα για την τήρηση των διατάξεων που σχετίζονται με την εφαρμογή των Σχεδίων Πόλεως. Στο έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται οι ποινικές κυρώσεις για τους παραβάτες των διατάξεων αυτού του Ν.Δ. και στο τελευταίο κεφάλαιο περιέχονται οι γενικές διατάξεις τόσο για τα Σχέδια Πόλεως όσο και για τα επόμενα Σχέδια που αφορούν την τροποποίηση ή επέκταση του. (Χριστοφίλοπουλος, 1980)

Το συγκεκριμένο Ν.Δ. εξακολουθεί να ισχύει μέχρι και τη σημερινή εποχή. Στο πέρασμα των χρόνων, πολλές από τις διατάξεις του αδρανοποιήθηκαν, λόγω της κακής εφαρμογής και ερμηνείας τους από την κεντρική Διοίκηση, ενώ άλλες εξαιτίας των τροποποιήσεων και των παρεκκλίσεων που υπέστησαν αλλοιώθηκαν. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν οικισμοί που ενώ διαθέτουν Σχέδιο Πόλεως δεν βρίσκονται σε ισορροπία με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και είναι ακατάλληλοι να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της διαβίωσης των σύγχρονων ανθρώπων. Κύριο γνώρισμα αυτών των οικισμών είναι, η έλλειψη κοινόχρηστων χώρων και κοινωφελών εγκαταστάσεων, πολύ υψηλές πυκνότητες και απουσία έργων υποδομής. Επιπλέον, ευνοήθηκε η δόμηση στις εκτός σχεδίου περιοχές με συνέπεια να δημιουργηθούν αυθαίρετοι οικισμοί, οι οποίοι παρά την παντελή τους έλλειψη σε υποδομές εξαιτίας πολιτικών σκοπιμοτήτων και κοινωνικών πιέσεων όχι μόνο δεν αναμορφώθηκαν αλλά εντάχθηκαν στον υπάρχον πολεοδομικό ιστό. (Τζιάγκαλος, 2003)

Πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι οι συντάκτες του είχαν προσανατολιστεί προς το πολεοδομικό δίκαιο των ευρωπαϊκών κρατών και ιδιαίτερα το γαλλικό. Απόδειξη για αυτό αποτελεί η μακροζωία του. Η εισηγητική έκθεση του εν λόγω Ν.Δ., θα περιείχε χρήσιμες πληροφορίες για τις πολεοδομικές και στεγαστικές ανάγκες εκείνης της εποχής. (Μιχαήλ, 2004)

Τέλος, αυτό που μπορεί να λεχθεί για το παρόν Ν.Δ. είναι ότι για την εποχή του μπορεί να αποτελούσε μία από τις πιο προοδευτικές νομοθεσίες, η διατήρησή του όμως για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ως βασικό νομοθετικό εργαλείο για τη χάραξη της πολεοδομικής ανάπτυξης και την εφαρμογή της πολεοδομικής πολιτικής και η μη εναρμόνισή του με τις απαιτήσεις και τις ιδιαιτερότητες της κάθε εποχής, είχε ως άμεσο επακόλουθο σήμερα να θεωρείται απαρχαιωμένος, ανίσχυρος και ακατάλληλος να ανταποκριθεί στις σύγχρονες αναπτυξιακές συνθήκες.(Τζιάγκαλος, 2003)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3**ΜΕΤΡΑ ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ**

Η Ελλάδα από το 1913 έως το 1923 δέχτηκε δύο ομάδες προσφύγων, αυτών που κατέφυγαν στα ελληνικά εδάφη καταδιωκόμενοι από την προέλαση του τουρκικού στρατού και αυτών που μετακινήθηκαν με την ελληνοτουρκική σύμβαση περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών. Επομένως, το ελληνικό κράτος έχει πλέον την ευθύνη για την κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση και την οικιστική αποκατάσταση αυτών των προσφύγων.

Το κράτος λόγω των πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε, ήταν ανίκανο να οργανώσει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα αποκατάστασης των προσφύγων, χωρίς μεθοδικότητα και συγκεκριμένα σχέδια, με αποτέλεσμα να λαμβάνονται προσωρινές λύσεις. Το κράτος την δύσκολη αυτή στιγμή δέχεται την βοήθεια φιλανθρωπικών εταιριών, όπως αγγλικές και αμερικάνικες φιλανθρωπικές οργανώσεις και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Στην παροχή βοήθειας πρωτοστατεί ο Αμερικάνικος Ερυθρός Σταυρός. Διενεργήθηκαν ακόμα, έρανοι, οργανώθηκαν συσσίτια και έγινε προσπάθεια για καθημερινή διανομή ειδών πρώτης ανάγκης, όπως ψωμιού και ρουχισμού. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Επιπλέον, η Ελλάδα προχώρησε στην σύναψη δανείων με ξένες τράπεζες για να εγκαταστήσει παραγωγικά τους πρόσφυγες. Τη διαχείριση των χρημάτων που δανείστηκε το κράτος αλλά και τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την αποκατάσταση των προσφύγων ανέλαβε μια διεθνής επιτροπή, που συστάθηκε υπό την κηδεμονία της Κοινωνίας των Εθνών, η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ). (Γκαλά, 2011)

Η λύση του προβλήματος της στέγασης των προσφύγων παίρνει τέσσερις μορφές: α) την επίταξη ακινήτων, β) τις κατασκευές από το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων (Τ.Π.Π.), γ) τις κατασκευές από το Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως και δ) την αυτοστέγαση. Επίσης, η ελληνική κυβέρνηση, απευθύνεται στην Κ.τ.Ε το Φεβρουάριο του 1923, ζητώντας της βοήθεια για την αποκατάσταση των προσφύγων, τόσο ηθικά όσο και τεχνικά. Η τεχνική βοήθεια, αντιστοιχούσε σε οικονομική ενίσχυση υπό μορφή δανείου, που στόχευε όχι μόνο στην αποκατάσταση των προσφύγων, αλλά και στην ανόρθωση των δημοσιονομικών της χώρας που είχαν

πληγεί σοβαρά από τις στρατιωτικές δαπάνες και την εξυπηρέτηση άλλων δανείων τα οποία της είχαν δοθεί παλιότερα. (Πολύζος, 1984)

Δύο χρόνια αργότερα και ύστερα από πολλές συζητήσεις, εγκρίνεται το πρώτο διεθνές δάνειο για τη χρηματοδότηση της προσφυγικής αποκατάστασης. Ανάμεσα στους όρους που καταθέτει η Κ.τ.Ε. ως εγγύηση, είναι η ίδρυση ενός αυτόνομου οργανισμού, της Επιτροπής Αποκατάστασης των Προσφύγων (Ε.Α.Π.), αποστολή της οποίας ήταν η διαχείριση του δανείου, ανεξάρτητα και αυτόνομα και η εκτέλεση σχεδίου αποκατάστασης των προσφύγων. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Το πρώτο αυτό δάνειο εγκρίθηκε το Δεκέμβριο του 1924, είχε ονομαστική αξία 12.300.000 στερλίνες (επιτόκιο 7%), τελικό καθαρό προϊόν 9.970.016 στερλίνες και καταβλήθηκε από τρεις τράπεζες: α) την Sprayer and Co Νέας Υόρκης, την Hambro's Bank Ltd του Λονδίνου και την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.). (Πολύζος, 1984)

Ωστόσο, παρά τις εγγυήσεις, το ποσό του προαναφερθέντος δανείου απεδείχθη ανεπαρκές για τις ανάγκες της αποκατάστασης των προσφύγων. Έτσι εκδόθηκε δεύτερο διεθνές δάνειο, το Φεβρουάριο του 1928, το οποίο ονομάστηκε και «τριμερές» ή «σταθεροποίησης». Η ονομαστική του αξία ήταν 12.300.000 στερλίνες (επιτόκιο 6,97%) και απέφερε 6.424.000 στερλίνες. Αν στο ποσό του δανείου αυτού προστεθεί και το αμερικάνικο που παραχωρήθηκε λίγο αργότερα, προκύπτει ένα τελικό σύνολο 9.000.000 στερλινών. Άξιο αναφοράς, αποτελεί το γεγονός, ότι το κράτος, παράλληλα με τον εξωτερικό δανεισμό, το κράτος, προβαίνει και στη σύναψη εσωτερικών δανείων, για την κάλυψη όλων των τρεχουσών δαπανών. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Στις ενότητες που ακολουθούν αναφέρονται διεξοδικά όλες οι διαφορετικές μορφές, που έλαβε το έργο της στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων, προκειμένου να διαμορφωθεί μία ολοκληρωμένη εικόνα του ζητήματος και να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα

3.1) Επίταξη ακινήτων

Το μέτρο της επίταξης κωδικοποιήθηκε και επεκτάθηκε αρχικά με το Νομοθετικό Διάταγμα της 11^{ης} Νοεμβρίου 1922 «Περί επίταξης ακινήτων δι' εγκατάσταση

προσφύγων», προκειμένου να λυθεί προσωρινά το πρόβλημα της στέγασης. Σύμφωνα με το άρθρο 1, *δίνεται η δυνατότητα στο κράτος να επιτάξει κάθε ακίνητο, που ανήκει σε φυσικά πρόσωπα, εταιρείες, νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, μονές, ναούς ή εκκλησιαστικά ιδρύματα, το οποίο δεν κατοικείται ή χρησιμοποιείται από τον ιδιοκτήτη του.* Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρο 7, *ο ιδιοκτήτης πρόκειται αν αποζημιωθεί για τη χρήση του κτιρίου από το κράτος ή από τους πρόσφυγες, αν αυτοί χαρακτηριστούν εύποροι. Σε περίπτωση που οι ένοικοι πρόσφυγες χαρακτηριστούν εν μέρει εύποροι η αποζημίωση καταβάλλεται μισή από το κράτος και η υπόλοιπη από τους ίδιους τους πρόσφυγες.*

Στη συνέχεια το μέτρο αυτό της επίταξης ακινήτων τροποποιείται με το νέο Νομοθετικό Διάταγμα της 22ας Νοεμβρίου 1922 «Περί επιτάξεως κατοικουμένων ή οπωσδήποτε χρησιμοποιουμένων ακινήτων», σύμφωνα με το οποίο (άρθρο 1) *το κράτος πλέον έχει τη δυνατότητα να επιτάξει και ακίνητα που κατοικούνται ή χρησιμοποιούνται από τους ιδιοκτήτες τους. Οι αποζημιώσεις ισχύουν το ίδιο και σε αυτή την περίπτωση.* Ακόμη οι ιδιοκτήτες είχαν την δυνατότητα να απαλλαγούν από την επίταξη αρκεί να πληρώσουν στο κράτος ένα ποσό ανάλογο της περιουσίας και της αξίας των κτιρίων τους.

Έτσι, η υποχρεωτική συγκατοίκηση άρχισε να τίθεται σε εφαρμογή. Όλη αυτή η κατάσταση, όμως, προκάλεσε εκνευρισμό στους ιδιοκτήτες, διότι η αποζημίωση δεν ήταν ικανοποιητική για αυτούς, και η κατοικία τους πλέον είχε παραβιαστεί, χάνοντας έτσι την ιδιωτικότητά τους. Παράλληλα ο εκνευρισμός αυτός οδήγησε σε εχθρότητα εναντίον το προσφύγων, δημιουργώντας την αντίληψη ότι οι προσφυγικές μάζες είναι επικίνδυνες. Τέλος, το γεγονός ότι τα αποτελέσματα αυτής της συγκατοίκησης δεν ήταν τα αναμενόμενα, οδήγησε την κυβέρνηση στην κοινοποίηση εγκυκλίου, σύμφωνα με την οποία ιδρύεται μια νέα υπηρεσία στο Υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως, το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων.(Γκιζελή, 1984)

3.2) Το έργο και η δράση του Ταμείου Περίθαλψης των Προσφύγων

Η εφαρμογή του μέτρου της επίταξης ακινήτων δεν ήταν επιτυχής, για το λόγο αυτό, η κυβέρνηση, προκειμένου να ανταποκριθεί στο πρόβλημα της στέγασης των προσφύγων, ίδρυσε το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων. Το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων ιδρύθηκε στις 3 Νοεμβρίου 1922 με το Νομοθετικό Διάταγμα «Περί

συστάσεως Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων», σύμφωνα με το οποίο (άρθρο 1) *αποτελεί οργανισμό με μορφή Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και με έδρα την Αθήνα.*

Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 3, η διοίκηση του Ταμείου, καθώς και η διαχείριση και διάθεση των πόρων του ανατίθεται στο Συμβούλιο, που αποτελείται από τα εξής μέλη:

- Το Γενικό γραμματέα Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως
- Το Γενικό Διευθυντή του Δημοσίου Λογιστικού
- Το Διευθυντή της Αστικής Αποκατάστασης των προσφύγων
- Το Διευθυντή της Υπηρεσίας Εποικισμού του Υπουργείου Γεωργίας
- Έναν από τους διευθυντές του Υπουργείου Συγκοινωνιών, οριζόμενο από τον αντίστοιχο υπουργό
- Τον Πρόεδρο του Εμπορικού Επιμελητηρίου Αθηνών
- Δύο αντιπροσώπους προσφυγικών οργανώσεων, διοριζόμενους με βασιλικό διάταγμα
- Τρεις ιδιώτες διοριζόμενους με βασιλικό διάταγμα, μετά από πρόταση του Υπουργού Πρόνοιας και Αντιλήψεως

Στη συνέχεια, το άρθρο 9, μετά την τροπολογία της 18^{ης} Οκτωβρίου 1923, διευκρινίζει ότι *το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Περιθάλψεως, το οποίο εκπροσωπείται από ανώτερο υπάλληλο του Υπουργείου, τον Επίτροπο. Ο Επίτροπος έχει τη δυνατότητα παρευρίσκειται και να συμμετέχει στις συνεδριάσεις, αλλά δεν έχει το δικαίωμα ψήφου.*

Επιπλέον, όσον αφορά τους πόρους του Ταμείου Περίθαλψης Προσφύγων ορίζονται από το νόμο με το άρθρο 1, το οποίο αναφέρει ότι *το Ταμείο για την περίθαλψη και την εγκατάσταση των προσφύγων θα τους διαθέτει χρήματα και είδη από εράνους, κληρονομίες, δωρεές και κληροδοτήματα.* Παράλληλα, με την τροπολογία της 18^{ης} Οκτωβρίου 1923 *συμπεριλαμβάνονται στους πόρους οι επιχορηγήσεις από το κράτος καθώς και τα έσοδα από την ενοικίαση των κατοικιών του στους πρόσφυγες.*

Οι επιχορηγήσεις του κράτους δόθηκαν με τη μορφή δανεισμού (περίπου 300.000.000 δρχ.), ενώ τα έσοδα ενισχύθηκαν με την επιβολή πρόσθετων φόρων σε

είδη όπως, ο καπνός και η εξαγωγή προϊόντων από τη Λέσβο. Με αυτόν τον τρόπο, το βάρος της περίθαλψης και εγκατάστασης των προσφύγων επωμίζεται, έμμεσα, το σύνολο του πληθυσμού της χώρας. Τελικά το ποσό που διαχειρίστηκε το Τ.Π.Π., ήταν της τάξης των 360.000.000 δρχ.(Πολύζος, 1984)

Τα χρήματα που συγκέντρωσε το Τ.Π.Π. από την ιδιωτική συνεισφορά (δωρεές, εράνους, κληροδοτήματα) τα διέθεσε για την αγορά φαρμακευτικού υλικού, ρούχων και τροφίμων. Αντιθέτως, τα χρήματα που συγκέντρωσε από την κρατική επιχορήγηση τα χρησιμοποίησε για την αστική αποκατάσταση των προσφύγων, καθώς την ευθύνη της αγροτικής αποκατάστασης την ανέλαβε το Υπουργείο Γεωργίας.

Με τα δεδομένα αυτά, ξεκίνησε το έργο του Ταμείου, το οποίο δραστηριοποιήθηκε σε όλη την Ελλάδα. Τα αρχικά ξύλινα παραπήγματα και συγκροτήματα σκηνών, κατέλαβαν οποιοδήποτε ελεύθερο χώρο, σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας. Οι πρώτοι οικισμοί άρχισαν να διαμορφώνονται και μοναδικό στόχο αποτελούσε η γρήγορη στέγαση του κατά το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού προσφύγων.

Πρέπει σε αυτό το σημείο να τονιστεί, ότι το Τ.Π.Π. επικεντρώθηκε στην επιλογή των τύπων και του τρόπου κατασκευής των κατοικιών χωρίς να λαμβάνει υπόψη την έλλειψη υποδομών ύδρευσης, αποχέτευσης, ηλεκτρισμού και γενικότερα των συνθηκών που θα συντελούσαν στη στοιχειωδώς ικανοποιητική διαβίωση των κατοίκων.

Τα περιορισμένα χρηματικά ποσά, σε συνδυασμό με το μεγάλο αριθμό των προσφύγων τους οποίους έπρεπε να αποκαταστήσει το Τ.Π.Π., οδήγησε στις ακόλουθες επιλογές: α) ελαχιστοποίηση των παρεχόμενων ανέσεων και διαστάσεων της κατοικίας και β) τυποποίηση των στοιχείων της κατοικίας ώστε να έχει το μικρότερο δυνατό κόστος κατασκευής.(Κωνσταντινοπούλου, 1985)

Τα είδη των κτιρίων που κατασκευάστηκαν, παρουσίαζαν μεγάλες διαφοροποιήσεις, από τα πρώτα ξύλινα παραπήγματα ως τις τελικές πλίνθινες κατοικίες. Οι ξύλινες κατασκευές χρησιμοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο, καθώς, αφενός αποτελούσαν την οικονομικότερη λύση και αφετέρου, οι πρόσφυγες είχαν ήδη υιοθετήσει τη ζωή μέσα σε ξύλινες κατασκευές, καθώς τα προηγούμενά τους οικήματα ήταν ξύλινα. Ωστόσο,

βασικό τους μειονέκτημα, αποτελούσε το μικρό τους μέγεθος και η συνεχής συντήρηση που απαιτούνταν. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Οι πλίνθινες κατασκευές, που έπονται χρονικά των ξύλινων, είχαν τη δυνατότητα να παρέχουν υψηλότερης ποιότητας στέγη στους πρόσφυγες. Ωστόσο, η ποιοτικά καλύτερη στέγη θα ήταν υλοποιήσιμη, με τον περιορισμό ότι θα υλοποιούνταν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις, όπως η εξασφάλιση καλής ποιότητας αργίλου, η θεμελίωση των σπιτιών, η σκεπή με κεραμίδι και το εξωτερικό επίχρισμα, ώστε να προστατεύονται από τις εκάστοτε καιρικές συνθήκες. (Γκιζελή, 1984) Ωστόσο, υπό την πίεση της ανάγκης της γρήγορης εγκατάστασης των προσφύγων, οι ποιοτικές παράμετροι δεν ελήφθησαν υπόψη. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου υπήρχε η σχετική βούληση, δεν ήταν εύκολο να ελεγχθεί η ποιότητα των υλικών ή η τήρηση των δεσμεύσεων των εργολάβων.

Ως το τέλος της δραστηριότητας του, το Μάιο του 1925, το Τ.Π.Π. είχε παραδώσει 4.000 ολοκληρωμένα οικήματα με 9.238 δωμάτια και 2.500 ημιτελή κτίρια με 5.990 δωμάτια. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Το Ταμείο λοιπόν, με τους οικονομικούς πόρους και τα μέσα που είχε στη διάθεση του και διαμορφώνοντας την πολιτική του στα πλαίσια εξεύρεσης προσωρινής στέγης για τους πρόσφυγες, κατάφερε να προσφέρει στέγη σε χιλιάδες πρόσφυγες και να σώσει από τον υποσιτισμό και τις ασθένειες ακόμα περισσότερους. Αν και του ασκήθηκε δριμεία κριτική τόσο για τη βραχυπρόθεσμη βάση, στην οποία έθεσε εξ' αρχής, το ζήτημα της προσφυγικής αποκατάστασης, όσο και για τις κακοτεχνίες των οικημάτων του, την έλλειψη υποδομών και τις κακές συνθήκες υγιεινής των οικισμών του, κατάφερε να ανταποκριθεί σχετικά ικανοποιητικά στις πρώτες ανάγκες στέγασης των προσφύγων, αν ληφθούν υπόψη οι οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα. Καθώς, κατά γενική ομολογία υπήρχε έλλειψη εμπειρίας για την ανάληψη ενός τέτοιου μεγέθους εγχειρήματος. Το έργο του Τ.Π.Π. αποτελεί την πρώτη εφαρμογή διακριτής πολιτικής για κοινωνική κατοικία στην Ελλάδα.

3.3) Η παράλληλη δράση του Υπουργείου Υγιεινής Πρόνοιας και Αντιλήψεως

Καθ' όλη τη διάρκεια δράσης του Τ.Π.Π., παράλληλα δραστηριοποιούνταν και το Υπουργείο Υγιεινής Πρόνοιας και Αντιλήψεως, το οποίο λειτούργησε και μετά τη διάλυση του Ταμείου. Το Υπουργείο Πρόνοιας ιδρύθηκε με τον Ν.2882/16.7.1922

και τέθηκε σε λειτουργία με το Ν.Δ. της 13/12/1922 και της 02/06/1923, ενώ και αυτό με τη σειρά του ασχολήθηκε με την ανέγερση προσφυγικών κατοικιών. Τα έργα του Υπουργείου εκτελούνταν από οικοδομικές επιχειρήσεις και ορισμένες φορές από δημόσιους διαγωνισμούς. Επίσης, με το Νομοθετικό Διάταγμα της 14^{ης} Ιουλίου του 1927, το Υπουργείο Πρόνοιας ιδρύει την Υπηρεσία Διαχείρισης Αστικών Προσφυγικών Συνοικισμών (Υ.Δ.Α.Π.Σ.), η οποία ανέλαβε την ολοκλήρωση κάποιων ημιτελών κατοικιών, είτε προχώρησε στην ανέγερση νέων, σε συνεργασία με την Ε.Α.Π. Οι κατοικίες της Υ.Δ.Α.Π.Σ. χαρακτηρίστηκαν κατώτερης ποιότητας σε σύγκριση με αυτές της Ε.Α.Π.(Γκιζελή, 1984) Η Υ.Δ.Α.Π.Σ. κατασκεύασε 600 κατοικίες συνολικού κόστους 55.000.000 δρχ., ως το τέλος της δεκαετίας του '30. Εκτιμάται ότι το Τ.Π.Π. και το Υπουργείο Πρόνοιας κατασκεύασαν 22.337 κατοικίες στο σύνολο της χώρας ως το 1925. (Λεοντίδου, 1989)

3.4) Αυτοστέγαση

Η αυτοστέγαση, αποτελεί μια εναλλακτική λύση στην αδυναμία της Πολιτείας να ικανοποιήσει τις ανάγκες για άμεση αποκατάσταση των προσφύγων. Με τον τρόπο αυτό, απόκτησαν κατοικία κατά κύριο λόγο οι άποροι, αλλά και πολλοί εύποροι που απέφυγαν να στεγαστούν με κάποια από τα μέσα που τους παρείχε το κράτος, καθώς είχαν τη δυνατότητα να κατασκευάσουν, με δικά τους κεφάλαια, κατοικίες.(Τζιάγκαλος, 2004) Προς τα τέλη της δεκαετίας του '20 εμφανίζεται και μία άλλη μορφή αυτοστέγασης, με τη σύσταση οικοδομικών συνεταιρισμών. Η γενικότερη, όμως, πρακτική της αυτοστέγασης ούτε αποτέλεσε προσωρινή λύση και ούτε περιορίστηκε στα πρώτα χρόνια της έλευσης των προσφύγων, ωστόσο μετατράπηκε σε μία μέθοδο που έτυχε ευρείας χρήσης σε όλη τη διάρκεια της προσφυγικής αποκατάστασης. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Εκτός από τους παραπάνω τρόπους, το κράτος ενήργησε περαιτέρω με σκοπό την αποτελεσματικότερη αποκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού. Κατά τη διάρκεια μεταξύ του 1920 και του 1930 συστάθηκαν νέοι οργανισμοί οι οποίοι είχαν παρόμοια δράση. Πιο συγκεκριμένα το 1925 ιδρύεται η Ε.Τ.Ε (Εθνική Τράπεζα Ελλάδος), η οποία είχε ως έργο τόσο την απόδοση των αποζημιώσεων, όσο και της παροχής οικοπέδων και κατοικιών στους πρόσφυγες αλλά και γενικότερα σε εκείνα τα κοινωνικά στρώματα που δεν έχουν την απαιτούμενη οικονομική δυνατότητα για να κατασκευάσουν μόνοι τους κατοικίες. (Τζιάγκαλος,2003)

3.5) Η ίδρυση και η λειτουργία της Ε.Α.Π.

Μία από τις σημαντικότερες μεθόδους που υιοθέτησε η Ελληνική Κυβέρνηση για την εξεύρεση στεγαστικών λύσεων, υπήρξε η ίδρυση της Ε.Α.Π.. Η Επιτροπή αυτή, με έδρα την Αθήνα, συστάθηκε υπό την κηδεμονία της Κ.τ.Ε. στις 29 Σεπτεμβρίου του 1923 με πρόεδρο τον Αμερικανό Henry Morgentau, ο οποίος διετέλεσε πρεσβευτής λίγο αργότερα στην ίδια πόλη.(Γκαλά, 2011) Κατά το διάστημα της δράσης της, από το 1923 μέχρι και το 1930, αποτέλεσε τον αποκλειστικό φορέα της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων στους αγροτικούς οικισμούς της Ελληνικής υπαίθρου. Διοικητικά, η Επιτροπή απαρτιζόταν από τέσσερα μέλη, από τα οποία τα δύο διορίζονταν από την Ελληνική Κυβέρνηση μετά από σύμφωνη γνώμη του συμβουλίου της Κ.τ.Ε, το τρίτο διοριζόταν από το προαναφερθέν Συμβούλιο και το τέταρτο το οποίο ασκούσε και την προεδρία της Ε.Α.Π. υπαγόταν στη δικαιοδοσία των Η.Π.Α. (Γκιζελή, 1984). Η Ε.Α.Π. ήταν υπεύθυνη για την συγκρότηση των Διευθύνσεων Εποικισμού, σύμφωνα με το Ν.Δ. «Περί λειτουργίας Επιτροπής αποκαταστάσεως προσφύγων (Ε.Α.Π.)», οι οποίες ασχολούνταν αποκλειστικά με τα ζητήματα της αγροτικής και της στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων στην επαρχία. Με τη σειρά του οι διευθύνσεις αυτές υποδιαιρούνταν στις κατά τόπους Περιφέρειες και σχημάτιζαν τα Γραφεία Εποικισμού. (Τζιάγκαλος, 2003)

Η Ελληνική Κυβέρνηση παρέδωσε στην Ε.Α.Π. τα παρακάτω:

- Ιδιοκτησίες των Τούρκων και των Βουλγάρων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα, καθώς και μοναστηριακά κτήματα και κτήματα του Δημοσίου που απαλλοτριώθηκαν
- Ποσό από τα δύο δάνεια που είχε συνάψει η Ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό
- Οικόπεδα γύρω από τις πόλεις
- Τεχνικό και διοικητικό προσωπικό των υπουργείων Γεωργίας και Πρόνοιας

Η Ε.Α.Π. με τη σειρά της είχε θέσει βασικούς στόχους, για να μπορέσει να αποκαταστήσει τους πρόσφυγες όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερα. Η επιτροπή αυτή, αποσκοπούσε στο να ασκήσουν οι πρόσφυγες το ίδιο επάγγελμα που έκαναν και στην πατρίδα τους, ενώ στόχευε να εγκατασταθούν μαζί όλοι οι πρόσφυγες που

είχαν κοινό τόπο προέλευσης. Επιπροσθέτως, έδωσε βαρύτητα στην αποκατάσταση των προσφύγων στις αγροτικές, κυρίως, περιοχές καθώς υπήρχαν περισσότερα διαθέσιμα εδάφη και η οικονομία βασιζόταν στον αγροτικό τομέα.(Γκαλά, 2011)

Κατά κύριο λόγο στις αγροτικές περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης έλαβε χώρα το έργο της Ε.Α.Π.. Οι αγροτικοί οικισμοί αυτών των περιοχών δέχθηκαν τις πιο ισχυρές πιέσεις, εφόσον αποτέλεσαν τους βασικούς χώρους υποδοχής των αγροτών προσφύγων. Αυτό αποδεικνύεται από τον παρακάτω πίνακα, ο οποίος παρουσιάζει το μέγεθος των εκτάσεων που παραχωρήθηκαν από το Ελληνικό Κράτος στην Ε.Α.Π., σε διάφορες περιοχές της χώρας, με σκοπό την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων

Πίνακας Α.5: Γεωγραφική κατανομή γαιών που παραχωρήθηκαν για την αγροτική αποκατάσταση

Περιοχές Εποικισμού	Καλλιεργήσιμα Εδάφη (Ha)	Σύνολο (Ha)	Ποσοστό Καλλιεργήσιμων Εκτάσεων (%)
Μακεδονία	335.007	548.786	61,05
Θράκη	125.051	226.019	55,33
Ήπειρος	4.460	8.084	55,17
Κρήτη και Λήμνος	10.757	19.910	54,03
Παλαιά Ελλάδα	28.263	36.246	77,98
Σύνολο	503.538	839.045	60,01

Πηγή: Μπαλτάς, 2002, Ιδία Επεξεργασία

Οι παραπάνω εκτάσεις δεν προέρχονται αποκλειστικά και μόνο από παραχωρήσεις του Ελληνικού Δημοσίου. Μέρος των παραπάνω, αποτελούν οι εκτάσεις που εγκαταλείφθηκαν από τους Μουσουλμάνους αλλά και τους Βούλγαρους, στις περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, οι ιδιωτικές εκτάσεις που προήλθαν από τις απαλλοτριώσεις ή επιτάξεις, οι εκτάσεις από ενοικίαση, καθώς και οι εκτάσεις από οποιαδήποτε άλλη προέλευση.(Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Εκτός από τις εκτάσεις που προορίζονται για την αγροτική αποκατάσταση, η Ε.Α.Π. είχε στη δικαιοδοσία της και εκτάσεις που παραχωρήθηκαν από το δημόσιο με στόχο τη δημιουργία και την επέκταση των αγροτικών οικισμών.

Οι μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στην περιοχή της Δυτικής Θράκης, καθώς και οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, είχαν εξαιρεθεί από την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Για το λόγο αυτό, τόσο η Ε.Α.Π. όσο και το Ελληνικό κράτος είχε να αντιμετωπίσει δύο προβλήματα. Το πρώτο αφορά τη γρήγορη ολοκλήρωση των διαδικασιών της εξαγοράς και της απαλλοτρίωσης των μουσουλμανικών κτημάτων, είτε είναι χωράφια είτε είναι κατοικίες, προκειμένου να περιέλθουν στην πλήρη κυριότητα της Ε.Α.Π. και να μπει σε εφαρμογή το σχέδιο της στεγαστικής αποκατάστασης των προσφύγων. Το συγκεκριμένο πρόβλημα δεν περιοριζόταν μόνο στη Δυτική Θράκη. Το δεύτερο πρόβλημα αφορούσε, την επιστροφή στους Μουσουλμάνους ιδιοκτήτες, εκείνων των ακινήτων που είχαν καταληφθεί αυθαίρετα από τους πρόσφυγες. Πολλές μουσουλμανικές οικογένειες της Δυτικής Θράκης κατέφυγαν ως πρόσφυγες σε τουρκικό έδαφος αφήνοντας, όμως, ανοιχτό το ενδεχόμενο να κάνουν χρήση του δικαιώματος επιστροφής και επανεγκατάστασης στα παλιά τους σπίτια. (Τζιάγκαλος, 2003)

Η Ε.Α.Π. διέκρινε την αποκατάσταση των προσφύγων σε αγροτική και αστική. Παρότι οι περισσότεροι πρόσφυγες στην πατρίδα τους ασκούσαν αστικά επαγγέλματα, δόθηκε βάρος στη γεωργία, α) καθώς υπήρχαν διαθέσιμα μουσουλμανικά κτήματα, λόγω της συνθήκης περί ανταλλαγής του πληθυσμού, β) η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες, γ) η ελληνική οικονομία βασιζόταν στη γεωργική παραγωγή, ενώ δ) υπήρχε και η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί του εργατικού προλεταριάτου. (www.ebooks.edu.gr)

Εκτός από την ΕΑΠ, με την αποκατάσταση των προσφύγων ασχολήθηκαν το Τ.Π.Π. (1922- 1925), το Υπουργείο Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως (από το 1925) και το Υπουργείο Γεωργίας. Η επιτροπή αποκατάστασης, λειτούργησε μέχρι το τέλος του 1930. Με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους πρόσφυγες.

3.5.1) Αστική αποκατάσταση των προσφύγων

Την αστική αποκατάσταση ανέλαβε περισσότερο το κράτος και λιγότερο η Ε.Α.Π., η οποία πρόσφερε οικονομική βοήθεια σε περιορισμένο αριθμό επιχειρήσεων, οικοτεχνικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων. Σε αντίθεση με την αγροτική

αποκατάσταση, η αστική περιλάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας. Η αστική αποκατάσταση συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική καθώς, ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, τα ανταλλάξιμα σπίτια στις πόλεις ήταν λίγα και τα οικιστικά προγράμματα του κράτους καθυστερούσαν, λόγω των πολιτικών ανωμαλιών και της κακής οικονομικής κατάστασης κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930.

Βασική προτεραιότητα της Ε.Α.Π. ήταν η εύρεση εργασίας στους πρόσφυγες, ωστόσο η επαγγελματική απορρόφηση των αστών προσφύγων ήταν δύσκολη καθώς το ποσοστό τους άγγιζε το 42% του συνόλου των προσφύγων. Ο συνολικός αστικός πληθυσμός της χώρας δεν ξεπερνούσε το 23%, οπότε όπως είναι λογικό οι θέσεις εργασίας, στα αστικά κέντρα, για τους πρόσφυγες ήταν ελάχιστες. Για αυτό το λόγο αναγκάζονταν να αλλάζουν συχνά εργασίες, αφού εργάζονταν περιστασιακά, είτε σε εργοστάσια, είτε στις οικοδομές, είτε σε βιοτεχνίες. (Γκαλά, 2011)

Για τη στέγαση των αστών προσφύγων υιοθετήθηκε η δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων στις οποίες αυτοί ήταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Το 48% του αστικού προσφυγικού πληθυσμού εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου εκεί δημιουργήθηκαν, αρχικά οι συνοικισμοί της Καισαριανής, του Βύρωνα και της Νέας Ιωνίας, ενώ στον Πειραιά δημιουργήθηκε ο συνοικισμός της Κοκκινιάς. (Πελαγίδης, 1994) Το κράτος ή η ΕΑΠ ανέθεταν την ανέγερση των συνοικισμών σε εργολάβους ή φρόντιζαν να εφοδιάζουν τους πρόσφυγες με τα απαραίτητα μέσα για να κατασκευάσουν οι ίδιοι τα σπίτια τους. Η οικοδόμηση των συνοικισμών, λόγω της έλλειψης χρόνου και χρημάτων, συχνά δεν συνδυαζόταν με έργα υποδομής (ύδρευση, αποχετευτικό σύστημα, οδικό δίκτυο, χώροι πράσινου). (www.ebooks.edu.gr)

Ωστόσο υπήρχαν και οι εύποροι πρόσφυγες, οι οποίοι σε αντίθεση με τους άπορους, είχαν την οικονομική δυνατότητα να φροντίσουν οι ίδιοι για τη στέγασή τους, καθώς ήταν σε θέση να αγοράσουν ή να νοικιάσουν κατοικίες μέσα στις πόλεις. Ακόμη, μερικοί από τους εύπορους πρόσφυγες ανέλαβαν πρωτοβουλίες για την ίδρυση συνοικισμών, όπως είναι της Νέας Σμύρνης στην Αθήνα και της Καλλιόπολης στον Πειραιά. Αρχικά, ίδρυσαν έναν οικοδομικό συνεταιρισμό, έπειτα αγόραζαν μία έκταση σε προνομιούχο περιοχή και τέλος οικοδομούσαν αστικές κατοικίες καλής ποιότητας. Στην αντίπερα όχθη, ωστόσο, βρίσκονταν οι άποροι πρόσφυγες, οι οποίοι ήταν

αναγκασμένοι να ζουν στις παρυφές προσφυγικών συνοικισμών σε καλύβες και χαμόσπιτα, κάτω από δυσμενείς συνθήκες.(Γκαλά, 2011)

3.5.2) Αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων

Πιο συμφέρουσα και ευκολότερη εμφανίστηκε η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων σε σχέση με την αστική, εφόσον η διαθέσιμη γη που υπήρχε ήταν αρκετή, ιδίως στη Μακεδονία και τη Θράκη, όπου εγκαταστάθηκε το μεγαλύτερο ποσοστό των προσφύγων. Η Ε.Α.Π. αναλάμβανε να χορηγήσει στους αγρότες – πρόσφυγες σπίτια σε νέους συνοικισμούς, κλήρους, αλλά και απαραίτητο εξοπλισμό, όπως, εργαλεία, σπόρους, λιπάσματα και ζώα για να μπορέσουν να καλλιεργήσουν τη γη. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται αναλυτικά οι διαθέσιμες εκτάσεις που δόθηκαν στους πρόσφυγες, σε κάθε περιφέρεια ξεχωριστά

Πίνακας Α.6: Διαθεσιμότητα γαιών για προσφυγική αποκατάσταση

Περιφέρεια	Πρόσφυγες	Στρέμματα Γης
Μακεδονία	638.253	5.487.865
Ήπειρος	8.179	80.838
Δυτική Θράκη	107.607	2.260.190
Νησιά Αιγαίου	56.613	44.547
Κρήτη	33.900	154.552
Παλαιά Ελλάδα	377.297	362.452
Σύνολο	1.221.849	8.390.444

Πηγή: (Γκαλά, 2011)

Στη Μακεδονία και στη Δυτική Θράκη, τα διαθέσιμα στρέμματα ήταν πολύ περισσότερα, σε σχέση με τους πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν σε άλλες Περιφέρειες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, οι περιοχές αυτές κατοικούνταν πριν από το 1922 από μουσουλμάνους και όπως έχει αναφερθεί στα προηγούμενα κεφάλαια, μέσω της σύμβασης για την ανταλλαγή των μουσουλμανικών και των χριστιανικών πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, πολλά από αυτά τα εδάφη παρέμειναν ανεκμετάλλευτα. Μέσω των στοιχείων που δίδονται από τους πίνακες Α.6 και Α.7, γίνεται αντιληπτό, ότι στην Παλαιά Ελλάδα, στην οποία βρίσκονταν οι περισσότερες αστικοποιημένες περιοχές της χώρας, συμπεριλαμβανομένης και της πρωτεύουσας, το μικρό ποσοστό των γαιών που

διατέθηκαν δεν οφείλεται μόνο στο μικρό αριθμό των διαθέσιμων γαιών, αλλά και στο γεγονός ότι στους πρόσφυγες εκείνων των περιοχών εφαρμόστηκε σε μεγάλο βαθμό η αστική αποκατάσταση.(Γκαλά, 2011)

Πίνακας Α.7: Ποσοστό διαθέσιμων στρεμμάτων

Περιφέρεια	Στρέμμα/Πρόσφυγα
Μακεδονία	8,6
Ήπειρος	9,9
Δυτική Θράκη	21
Νησιά Αιγαίου	0,8
Κρήτη	4,6
Παλαιά Ελλάδα	1,0

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Οι περισσότεροι αγρότες πρόσφυγες ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια του καπνού, εμπλουτίζοντας τα ελληνικά καπνά με νέες ποικιλίες, που καλλιεργούσαν μέχρι τότε στις περιοχές της Σμύρνης των Αδάνων, της Μπάφρας, και της Σαμψούντας. Με την εγκατάσταση των προσφύγων στα ελληνικά εδάφη τα στρέμματα, στα οποία καλλιεργούνταν τα καπνά, πολλαπλασιάστηκαν (από 497.863 που ήταν το 1922 έφτασαν τα 1.381.692 το 1931) και κατά το Μεσοπόλεμο ο καπνός έφτασε να είναι το βασικότερο εξαγωγίμο προϊόν, καλύπτοντας το 70% των εξαγωγών της χώρας. Γενικά, η αγροτική ανάπτυξη αποτελούσε προτεραιότητα για την Ελληνική κυβέρνηση κι έτσι η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων προχώρησε με γοργούς ρυθμούς και μέχρι το 1930 είχε σχεδόν ολοκληρωθεί.(Κατσάπης, 2007) Ο προϋπολογισμός που είχε καθοριστεί για το συνολικό πρόγραμμα αποκατάστασης, το οποίο προέβλεπε εξασφάλιση ανεξάρτητων μικροϊδιοκτησιών, δημιουργία μικτών κέντρων μεγάλης και μικρής καλλιέργειας, μηχανικών ποτιστικών μέσων, αμπελουργικών, δεντροκομικών, ελαιοκομικών και γεωργοβιομηχανικών επιχειρήσεων, εκτέλεση υδραυλικών έργων και ενίσχυση των γεωργοκτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων που υπήρχαν ως τότε, έφτανε τις 5.500.000 λίρες Αγγλίας.(Πελαγίδης, 1994)

Η αγροτική αποκατάσταση αποδείχθηκε να είναι κοινωνικά και οικονομικά παραγωγική ώστε να φέρει τους πρόσφυγες απευθείας στην αγορά εργασίας με την παροχή οικοπέδων σε εκατοντάδες χιλιάδες πρόσφυγες. Για να λύσει το πρόβλημα της έλλειψης γης για τη στέγαση ή την καλλιέργεια, το Ελληνικό κράτος υλοποίησε μια ριζική αγροτική μεταρρύθμιση των μεγάλων κτημάτων προκειμένου να εκπληρώσει την επιθυμητή αναδιανομή της γης. Απέδειξε ότι είναι αποφασισμένο να εφαρμόσει μια ισότιμη πολιτική για την ύπαιθρο, ακόμη και εις βάρος των ισχυρών ξένων κατοίκων ή άλλων εθνικών κατηγοριών των γηγενών. Στο πλαίσιο αυτό, η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων ορίστηκε ως σαφής προτεραιότητα. Από την άλλη πλευρά, το πρόγραμμα της κυβέρνησης για αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων, πέτυχε κοινωνική και πολιτική σταθερότητα. Κέρδισε τη στήριξη των προσφύγων για το υφιστάμενο πολιτικό σύστημα και κατάφερε να περιορίσει τη ριζοσπαστικοποίηση της πολιτικής έκφρασης. (Kritikos, 2005)

3.6) Διανομή κλήρου στους αγρότες πρόσφυγες

Μία χώρα κουρασμένη από τον πόλεμο και φτώχη όπως η Ελλάδα, αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες κατά την εφαρμογή ενός φιλόδοξου σχεδίου όπως η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία . Κάθε προϋπάρχουσα υποδομή ήταν ανεπαρκής για να δώσει λύσεις σε αυτή την πρωτοφανή μετακίνηση του πληθυσμού. Ένα από τα πρώτα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι φορείς χάραξης πολιτικής ήταν η εξασφάλιση της αναγκαίας γης .

Στην πρώτη φάση της αγροτικής αποκατάστασης, η Ε.Α.Π. ήταν υπεύθυνη να βρει τις κατάλληλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και να διανείμει τον αγροτικό κλήρο στους αγρότες πρόσφυγες. Η διανομή του κλήρου αποσκοπούσε, τόσο στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών των προσφύγων όσο και στην αποπληρωμή των δανείων που είχαν αναλάβει. Το μέγεθος του κλήρου, δηλαδή η έκταση της καλλιεργήσιμης γης, που αντιστοιχούσε σε κάθε οικογένεια, εξαρτιόταν από μία σειρά παραγόντων όπως ο αριθμός των μελών της, η γεωγραφική θέση του οικισμού, η ποιότητα του εδάφους, το είδος της καλλιέργειας, οι γεωγραφικές υποδομές που διαθέτει η ευρύτερη περιοχή καθώς και η απόσταση από κάποιο γειτονικό αγροτικό κέντρο. (Τζιάγκαλος, 2003)

Η διανομή του κλήρου στους αγρότες πρόσφυγες δεν ήταν εύκολη υπόθεση, καθώς συχνά δημιουργούνταν προβλήματα που σχετιζόνταν με την περιορισμένη έκταση

του αγροτικού κλήρου. Λίγα χρόνια πριν από την άφιξη των προσφύγων, είχαν παραχωρηθεί στους γηγενείς αγρότες, μέσω αγροτικής μεταρρύθμισης, μεγάλες εκτάσεις εύφορης γης. Με αυτό τον τρόπο ήταν εξαιρετικά δύσκολο να βρεθούν εκτάσεις για τους αγρότες πρόσφυγες, καθώς είχε μειωθεί ο αριθμός των διαθέσιμων εκτάσεων. Αρκετά προβλήματα, ωστόσο δημιουργούσαν και οι ίδιοι οι πρόσφυγες, καθώς επέλεξαν ως τόπο εγκατάστασης πρώην μουσουλμανικές περιοχές των οποίων όμως η πληθυσμιακή χωρητικότητα ήταν πολύ μεγαλύτερη από αυτή που μπορούσαν να δεχθούν, με αποτέλεσμα ο αριθμός των διαθέσιμων προς διανομή εκτάσεων να είναι αρκετά μειωμένος. Ακόμη, συχνό ήταν το φαινόμενο, μία περιοχή λόγω των μεγάλων εκτάσεων εύφορης γης να γίνεται προορισμός πολλών προσφύγων, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο, συνθήκες συνωστισμού και κατά συνέπεια τον περιορισμό των διαθέσιμων εκτάσεων. Πολλές φορές, επίσης οι πρόσφυγες κατέλαβαν περιοχές δίχως τη γνωμοδότηση της Ε.Α.Π., με αποτέλεσμα η εκκένωσή τους απόωαντούς και η μεταφορά τους σε άλλες περιοχές να καθίσταται πολύ δύσκολη. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Τέλος, ένα άλλο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η Ε.Α.Π. όσον αφορά τη διανομή αγροτικών κλήρων, προερχόταν από τα συμβόλαια ή συμφωνίες περί εκμετάλλευσης μουσουλμανικών εκτάσεων. Το πρόβλημα αυτό αφορούσε τις εκτάσεις τις οποίες πριν από το 1922 οι Έλληνες μικροκαλλιεργητές εκμεταλλεύονταν με βάση ιδιωτικά συμβόλαια ή προφορικές συμφωνίες. Ωστόσο, όταν συστάθηκε η Ε.Α.Π. αυτές οι εκτάσεις είχαν εγκαταλειφθεί από τους μουσουλμάνους, λόγω της συνθήκης περί ανταλλαγής πληθυσμών, με αποτέλεσμα αυτές οι εκτάσεις να καλλιεργούνται χωρίς όμως να υπάγονται σε κάποια μορφή ιδιοκτησίας. Το γεγονός αυτό ενίσχυε και το καθεστώς που ίσχυε από το 1913 και μετά, το οποίο απαγόρευε βάση νόμου τη συμβολαιογραφική πράξη για την εξαγορά των μουσουλμανικών περιουσιών. (Χεκίμογλου, 2002)

3.7) Διανομή οικοπέδων για την κατασκευή κατοικιών στους αγροτικούς οικισμούς

Η πρώτη μεγάλη αναγκαιότητα για την αποκατάσταση των προσφύγων ήταν η απόκτηση κατοικίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι ενέργειες για την αγροτική αποκατάσταση ήταν πιο περίπλοκες από ότι στα αστικά κέντρα, δεδομένου ότι έπρεπε να αντιμετωπιστούν δύο προβλήματα: α) εξεύρεση γης για καλλιέργεια και β) εξεύρεση

γης για στέγαση. Η δεύτερη φάση της αγροτικής αποκατάστασης αφορούσε την εξεύρεση στέγης για τους πρόσφυγες. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, πρώτη λύση αποτελούσαν οι κατοικίες των μουσουλμάνων, ωστόσο αυτή η λύση ήταν προσωρινή καθώς οι κατοικίες αυτές ήταν χαμηλής ποιότητας, παρουσίαζαν κατασκευαστικές κακοτεχνίες ενώ πολλές από αυτές υπέστησαν καταστροφές από τους μουσουλμάνους πριν την αναχώρησή τους. Έτσι, κύριο μέλημα της Ε.Α.Π. ήταν, η επισκευή και η αποκατάσταση των ζημιών με σκοπό να επαναχρησιμοποιηθούν από τις προσφυγικές οικογένειες. (Kritikos, 2005)

Εφόσον ο αριθμός των κατοικιών των μουσουλμάνων δεν ήταν επαρκής, η Ε.Α.Π. ανέλαβε την ανέγερση νέων κατοικιών, η οποία πραγματοποιήθηκε με τρεις τρόπους:

1. Κατασκευή των κατοικιών των προσφύγων από ντόπιους τεχνίτες ή από τους ίδιους τους πρόσφυγες, οι οποίοι εργάζονταν ως τεχνίτες των δικών τους κατοικιών και τους δινόταν αμοιβή ανάλογη με αυτή των επαγγελματιών μαστόρων. Στους πρόσφυγες που έχτισαν τη δική τους κατοικία δόθηκαν τα απαραίτητα υλικά για την κατασκευή καθώς και χρηματικό ποσό. Η Ε.Α.Π. ασχολούνταν με την επίβλεψη της ποιότητας των κατοικιών, ενώ ήταν υπεύθυνη για την καταβολή των χρημάτων και των υλικών, ανάλογα πάντα με την πρόοδο των εργασιών.
2. Κατασκευή των κατοικιών μέσω της ανάθεσης σε κάποια κατασκευαστική εταιρία.
3. Καταβολή δανείου στους πρόσφυγες, στους οποίους δινόταν η δυνατότητα να κατασκευάσουν οι ίδιοι την κατοικία τους και να επιλέξουν η ίδιοι τα υλικά που τους είναι απαραίτητα για την κατασκευή της.

Αυτός ο τρόπος που υπερίσχυσε σε μεγάλο ποσοστό των αγροτικών οικισμών, είναι ο πρώτος. Ιδιαίτερα στη Μακεδονία αποτέλεσε σχεδόν τον αποκλειστικό τρόπο ανέγερσης των κατοικιών. Ο λόγος που ο πρώτος τρόπος αποτέλεσε τον βασικό τρόπο κατασκευής, αφορά τόσο τον οικονομικό παράγοντα, καθώς ήταν ο πιο φθηνός ενώ, εξασφάλιζε τη μέγιστη δυνατή ποιότητα, εφόσον οι ίδιοι οι πρόσφυγες ήταν υπεύθυνοι για την κατασκευή των δικών τους σπιτιών, όσο και το χρόνο αποπεράτωσης των εργασιών καθώς ήταν η πιο γρήγορη μέθοδος. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκαν οικονομίες κλίμακας στην ευρύτερη περιοχή, καθώς για την κατασκευή των κατοικιών άνοιξαν και ενισχύθηκαν

μικρές βιομηχανίες για την παροχή των απαραίτητων οικοδομικών υλικών ενώ οι εργάτες πρόσφυγες ενσωματώθηκαν με τον καλύτερο τρόπο στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, καθώς αποτέλεσαν ενεργό κομμάτι της τοπικής, οικονομικής και παραγωγικής διαδικασίας. (Τζιάγκαλος, 2003)

3.8) Εξοπλισμός και έργα υποδομής στις προσφυγικές κατοικίες

Η Ε.Α.Π. από την αρχή της ίδρυσης της είχε ως σκοπό την αποκατάσταση των προσφύγων και την εξυπηρέτηση όλων των βασικών τους αναγκών. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, στη δεύτερη φάση της αγροτικής αποκατάστασης η Ε.Α.Π. ήταν αρμόδια για την ανέγερση νέων κατοικιών και για την επισκευή των ήδη υπάρχοντων μουσουλμανικών κτιρίων. Ωστόσο, εκείνη την εποχή, λόγω της ξαφνικής εγκατάστασης ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων στον Ελληνικό χώρο, ο εξοπλισμός τόσο των αμιγώς προσφυγικών όσο και των μικτών οικισμών ήταν ανύπαρκτος. Τόσο η Ε.Α.Π., όσο και το Ελληνικό Κράτος μερίμνησαν μόνο στην ανοικοδόμηση κτιρίων, ενώ μετά το ολοκλήρωση των εργασιών οι προσπάθειες για την βελτίωση του δομημένου χώρου των προσφυγικών οικισμών ήταν ελάχιστες. Εφόσον προείχε η αποκατάσταση των αστέγων προσφύγων, ο εξοπλισμός των οικισμών με πάσης φύσεως κοινωνικές εξυπηρετήσεις θεωρούνταν δευτερεύουσας σημασίας.

Ενδεικτικό της κατάστασης και της πολιτικής που ακολούθησε η Ε.Α.Π. είναι η πολύ μεγάλη διαφορά, όσον αφορά τα χρήματα που δαπανήθηκαν για την κατασκευή των κατοικιών σε σχέση με αυτά που δαπανήθηκαν για τον εξοπλισμό των οικισμών με έργα υποδομής μέχρι και το 1927. Σε ένα σύνολο 292.000.000 εκ. δρχ. που δαπανήθηκαν στο πλαίσιο της προσφυγική αποκατάστασης, οι 266.000.000 εκ. δρχ., που ανήκουν σε ποσοστό 91%, δόθηκαν για την κατασκευή κατοικιών, ενώ μόλις 11.000.000 εκ. δρχ. και ποσοστό 3,87% αναλογούσε στον εξοπλισμό και στην κάλυψη των βασικών αναγκών των αγροτικών οικισμών. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Οι βασικές ανάγκες του κάθε οικισμού, σε δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης αλλά και σε οδικό δίκτυο σπάνια καλύπτονταν αλλά και σε περιπτώσεις που πραγματοποιούνταν σχετικές εργασίες στον εξοπλισμό του, χαρακτηρίζονταν από προχειρότητα χωρίς να ακολουθούν κάποιο πλαίσιο σχεδιασμού. Με τον τρόπο αυτό,

το τελικό αποτέλεσμα, οδηγούσε στην έλλειψη βασικών υποδομών, ενώ η ποιότητα των οικισμών όσον αφορά τον εξοπλισμό, χαρακτηριζόταν πρόχειρη και χαμηλής ποιότητας. Επιπροσθέτως, ένα άλλο ενδεικτικό στοιχείο της εποχής εκείνης που αφορά το μέγεθος του προβλήματος που επικρατούσε, είναι ότι οι παραπάνω εργασίες έπονταν αντί να ακολουθούν την ενδεδειγμένη πρακτική που επιβάλει να προηγούνται αυτών που αφορούν την κατασκευή των κατοικιών. (Τζιάγκαλος, 2003)

Μία από τις βασικότερες ανάγκες που χρειάζεται να παρέχει ένας οικισμός στους κατοίκου του, είναι η ανάγκη της ύδρευσης. Ο βασικός τρόπος διανομής νερού στους οικισμούς αφορούσε τη διατήρηση των ήδη υπάρχοντων πηγαδιών ή τη διάνοιξη νέων όπου κρίνεται απαραίτητο και στη συνέχεια η μεταφορά του νερού στις επιμέρους κατοικίες μέσω αγωγών. Ωστόσο, η απότομη αύξηση του πληθυσμού, δημιούργησε μία σειρά προβλημάτων που έχουν να κάνουν με την περιορισμένη ποσότητα του νερού, το μικρό ποσοστό πόσιμου νερού που αναλογεί ανά κάτοικο αλλά και την κακή ποιότητά του. Στου περισσότερους οικισμούς το δίκτυο αγωγών που μετέφεραν το νερό ήταν ανύπαρκτο, σε άλλους βρισκόταν σε κακή κατάσταση, λόγω έλλειψης συντήρησης ενώ σε άλλους οικισμούς ήταν κατεστραμμένο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσφυγικού οικισμού με ανύπαρκτο σύστημα ύδρευσης αποτελούσε αυτός της Νέας Σμύρνης καθώς, ο οικισμός αυτός την πρώτη δεκαετία της ίδρυσής του δεν διέθετε δίκτυο ύδρευσης και η υδροδότηση γινόταν με νερουλάδες και πηγάδια. Επίσης, οι αγροτικοί οικισμοί που εγκαταλείφθηκαν από τους μουσουλμάνους και κατοικήθηκαν εκ νέου από τους αγρότες πρόσφυγες, ήταν ελλιπείς σε οποιοδήποτε σύστημα ύδρευσης, ενώ το νερό μεταφερόταν από μακρινές πηγές με τη βοήθεια υποζυγίων.(Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002) Ιδιαίτερη αντιμετώπιση στο ζήτημα της ύδρευσης είχαν τα χωριά της Δυτικής Θράκης και της Μακεδονίας. Στις περιοχές αυτές, η μεγάλη πλειοψηφία των προσφυγικών οικισμών χωροθετήθηκαν σε ορεινά, κυρίως, μέρη, αποσκοπώντας στην αποφυγή ελωδών εκτάσεων, με αποτέλεσμα να απουσιάζει σχεδόν από παντού το πόσιμο νερό, ενώ ακόμα και εκεί που το νερό ήταν διαθέσιμο, ήταν ακατάλληλο ή γεμάτο χώματα. Για το λόγο αυτό πραγματοποιήθηκαν γεωλογικές έρευνες και βαθιές γεωτρήσεις ώστε να αποκτηθεί καθαρό νερό άριστης ποιότητας. Τα αποτελέσματα των εργασιών ήταν πολύ ικανοποιητικά καθώς από τα τέλη του 1925 καλύφθηκαν οι ανάγκες υδροδότησης με ένα μεγάλο αριθμό αγροτικών προσφυγικών οικισμών να αποκτούν καθαρό αρτεσιανό νερό, ενώ το 1928 καταρτίζεται πρόγραμμα για την ανέγερση υδραγωγείων.(Τζιάγκαλος, 2003)

Ακόμη, οι προσφυγικοί οικισμοί που βρίσκονταν σε ορεινές περιοχές, παρουσίαζαν ελλείψεις όχι μόνο στο εσωτερικό τους οδικό δίκτυο, αλλά και στο οδικό δίκτυο που τους συνέδεε με άλλους οικισμούς. Το αποτέλεσμα του παραπάνω προβλήματος αποτέλεσε, η απομόνωση τους και ταυτόχρονα η δυσκολία ανεφοδιασμού τους με βασικά είδη ανάγκης και τρόφιμα, ενώ ταυτόχρονα, εφόσον ήταν αγροτικοί οικισμοί, παρουσίαζαν δυσκολία στην εξαγωγή των αγροτικών τους προϊόντων προς το εσωτερικό της χώρας. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μετακίνηση των προσφύγων σε άλλους οικισμούς ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την εσωτερική μετανάστευση. Οι νέες περιοχές που προτιμούσαν να εγκατασταθούν ήταν συνήθως, όμοροι δήμοι, ή γειτονικές κωμοπόλεις όπου οι συνθήκες διαβίωσης ήταν σαφώς καλύτερες από την προηγούμενη τους κατοικία. Στους προσφυγικούς συνοικισμούς των μεγάλων πόλεων ίσχυε το ίδιο φαινόμενο, καθώς και σε εκείνες τις περιοχές το οδικό δίκτυο έχριζε άμεσης αντιμετώπισης. (Γκιζελή, 1984) Στους αγροτικούς οικισμούς, τα προβλήματα που παρουσίαζε το οδικό δίκτυο ήταν μεγαλύτερα σε σχέση με αυτά των αστικών και κατά συνέπεια το κράτος στόχευε περισσότερο στην εξεύρεση λύσεων και αποκατάσταση του δικτύου των αγροτικών περιοχών.

3.9) Πολεοδομικός σχεδιασμός στους προσφυγικούς οικισμούς

3.9.1) Διαδικασία ρυμοτόμησης

Η Ε.Α.Π. κατά κύριο λόγο υλοποίησε το έργο της προσφυγικής αποκατάστασης, με τη συνδρομή της ελληνικής κυβέρνησης που της παρείχε όλα τα απαραίτητα μέσα (ιδιοκτησίες ανταλλαξίμων, γαίες, τα ποσά δύο δανείων, αστικά οικοπέδα και προσωπικό), λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραμέτρους - κριτήρια (τη διάκριση σε «αστούς» και «αγρότες», τον τόπο προέλευσης, τις αντικειμενικές συνθήκες). Όσον αφορά το δύσκολο έργο της αγροτική αποκατάστασης, στην προσπάθειά της να θέσει σε λειτουργία το πρόγραμμά της και να το ολοκληρώσει, δόθηκε η αφορμή να πραγματοποιηθούν σε πρώτη φάση οι πρώτες αποτυπώσεις του μεγαλύτερου ποσοστού των αγροτικών οικισμών της χώρας. Το φαινόμενο αυτό ενισχύθηκε με αποκατάσταση των αγροτών προσφύγων, καθώς με την ολοκλήρωση της διαδικασίας των διανομών τόσο του αγροτικού κλήρου όσο και των οικοπέδων εντός των ορίων οικισμών για την κατασκευή κατοικιών συντάχθηκαν αρκετά Ρυμοτομικά Σχέδια.

Εφόσον το πρόβλημα της στεγαστικής αποκατάστασης εμφανιζόταν στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, η Ε.Α.Π. συγκρότησε Διευθύνσεις Εποικισμού, οι οποίες ανέλαβαν το έργο της στην επαρχία. Στη συνέχεια αυτές οι διευθύνσεις υποδιαιρούνταν στις Περιφέρειες και συγκροτούνταν τα Γραφεία Εποικισμού, ενώ η Ε.Α.Π. συγκρότησε Τοπογραφικά Συνεργεία τα οποία σε συνδυασμό με τα γραφεία Εποικισμού δρούσαν παράλληλα και συμπληρωματικά ώστε να αντιμετωπίσουν την αποκατάσταση των προσφύγων. Συμπερασματικά υπεύθυνοι για το πρόγραμμα της Ε.Α.Π. στην ύπαιθρο ήταν τα Γραφεία Εποικισμού και τα Τοπογραφικά Συνεργεία. (Τζιάγκαλος, 2003)

Κατά τον τερματισμό της λειτουργίας της Ε.Α.Π., η ίδια η επιτροπή μεταβίβασε στη διάρκεια του 1930 τις αρμοδιότητές της στην κυβέρνηση και διαλύθηκε. Αξιολογώντας την προσφορά της στη διάρκεια των επτά ετών της δράσης της, δε μπορεί κανείς να μην παραδεχθεί πως πραγματοποίησε ένα κολοσσιαίο έργο σε συνθήκες κάθε άλλο παρά ευνοϊκές. (Μιχαηλίδης, 2009) Ωστόσο η διακοπή της λειτουργίας της δεν σήμαινε και ταυτόχρονη παύση των διανομών, καθώς συνεχίστηκαν να πραγματοποιούνται με τη διαφορά ότι περιήλθαν στην αρμοδιότητα της Τοπογραφικής Υπηρεσίας και της Διεύθυνσης Γεωργίας. Κατά συνέπεια οι διανομές συνέχισαν να πραγματοποιούνται καθώς αποτελούσαν ένα από τα βασικά εργαλεία της κυβέρνησης για την επίλυση των οικιστικών προβλημάτων που προέκυπταν λόγω των συνεχόμενων πληθυσμιακών μεταβολών.

Στην Βόρεια Ελλάδα, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο μεγαλύτερος αριθμός παραχωρημένων εκτάσεων που δόθηκαν για την αποκατάσταση των προσφυγικών οικογενειών. Σε αυτή την περιοχή, η πρώτη φάση των διανομών ξεκίνησε με τις αποτυπώσεις των οικισμών οι οποίες χρονολογούνται από το 1928. Στη συνέχεια, κατά το διάστημα 1922 – 1923 ακολουθούν οι διανομές για την γεωργική αποκατάσταση των προσφύγων, οι οποίες χρονολογικά προηγούνται των διανομών των οικοπέδων για την ανέγερση κατοικιών. (Τζιάγκαλος, 2003)

Περισσότερο περίπλοκη από την εξασφάλιση οικίας αποδείχθηκε η διανομή γεωργικών κλήρων στους πρόσφυγες. Η καταμέτρηση των ανταλλάξιμων και απαλλοτριωθέντων γαιών ήταν μία αρκετά χρονοβόρα διαδικασία που διήρκησε μερικά έτη, ενώ βασικό πρόβλημα ήταν οι διαμάχες για το ιδιοκτησιακό καθεστώς. Εκτάσεις άρχισαν ήδη να παραχωρούνται στους πρόσφυγες από το 1924, είτε χωρίς

είτε με προσωρινούς τίτλους ιδιοκτησίας. Η διαδικασία των διανομών ξεκινούσε με τη σύνταξη διαγράμματος των χωραφιών που διέθετε ο κάθε αγροτικός οικισμός. Επόμενο βήμα ήταν η οριοθέτηση του οικισμού με την οποία καθορίζονταν τα όρια τόσο του δομημένου όσο και των αγροτεμαχίων περιμετρικά αυτού που χρησιμοποιούνταν για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Η κλίμακα των χαρτών που χρησιμοποιούνταν για την παραπάνω διαδικασία ήταν 1:5000. Αξίζει να αναφερθεί ότι, στους χάρτες αυτούς δεν υπάρχουν μόνο οι εκτάσεις που προορίζονταν να διατεθούν για τις διανομές αλλά γίνεται και η καταγραφή των κοινόχρηστων χώρων, των δρόμων καθώς και οποιασδήποτε άλλης έκτασης που έχει χαρακτηριστεί. Το 1935 περίπου, ολοκληρώνονται οι διανομές αγροτικού κλήρου και ουσιαστικά τελειώνει η πρώτη φάση της αγροτικής αποκατάστασης, με αποτέλεσμα να μπαίνει σε εφαρμογή η δεύτερη φάση του προγράμματος που αφορά την παραχώρηση οικοπέδων στους πρόσφυγες με σκοπό την κατασκευή κατοικιών.

Με την λεπτομερή αποτύπωση του οικοπεδικού χώρου του κάθε αγροτικού οικισμού από τα Τοπογραφικά Συνεργεία της Τοπογραφικής Υπηρεσίας ξεκινούσε η διαδικασία διανομής των οικοπέδων. Πιο συγκεκριμένα, καταγραφόταν πλήρως η υφιστάμενη κατάσταση του οικισμού (δρόμοι, πλατείες, οικόπεδα, ρέματα) και βάση αυτών των στοιχείων συντασσόταν ο πίνακας κτηματογράφησης στον οποίο περιέχονταν, τόσο τα οικόπεδα που είχαν τίτλο ιδιοκτησίας όσο και αυτά που δεν είχαν καθώς και τα αντίστοιχα εμβαδά τους. Παράλληλα ανέλαβε δράση η Υπηρεσία Εποικισμού η οποία είχε ως αρμοδιότητα τη σύνταξη πινάκων που περιλαμβάνουν τους δικαιούχους διανομών. Ως δικαιούχοι ορίζονταν οι εξής:

1. Οι κάτοχοι πρωτοκόλλων εγκατάστασης (στους πρόσφυγες που κατοικούσαν προσωρινά κυρίως σε εγκαταλελειμμένα σπίτια μουσουλμάνων δόθηκε ένα προσωρινό χαρτί ιδιοκτησίας, το οποίο ονομαζόταν πρωτόκολλο εγκατάστασης).
2. Αυτοί που καταγράφηκαν στους σχετικούς πίνακες για τις διανομές αγροτικού κλήρου και είχαν συμμετάσχει σε αυτή τη διαδικασία.
3. Οι πρόσφυγες που κατέφθασαν μετά τα πρώτα κύματα και είχαν υποβάλλει αιτήσεις συμμετοχής.

Επίσης σε επίπεδο Διευθύνσεως Γεωργίας υπήρχε η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων της οποίας αρμοδιότητα ήταν ο ορισμός αυτών που ήταν δικαιούχοι των οικοπέδων. Στη

συνέχεια η Διεύθυνση Γεωργίας λαμβάνοντας υπόψη τις αποφάσεις της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων και του πίνακες της Υπηρεσίας Εποικισμού συνέθετε τους τελικούς λεπτομερείς πίνακες με τους δικαιούχους. Οι πίνακες αυτοί αφορούσαν αποκλειστικά και μόνο τους πρόσφυγες.(Τζιάγκαλος, 2003)

Στη συνέχεια το έργο αναλάμβανε η Επιτροπή Οριστικών Διανομών (Ε.Ο.Δ.) η οποία είναι υπεύθυνη για τις διανομές του αγροτικού κλήρου και των οικοπέδων για την ανέγερση κατοικιών. Η Ε.Ο.Δ. απαρτιζόταν από: α) ένα Μηχανικό, υπεύθυνο του Τοπογραφικού Συνεργείου, β) ένα γεωπόνο, διευθυντή της Διεύθυνσης Γεωργίας και γ) ένα Διοικητικό υπάλληλο, υπεύθυνο για τον πίνακα των δικαιούχων που συντασσόταν από τη Διεύθυνση Γεωργίας.

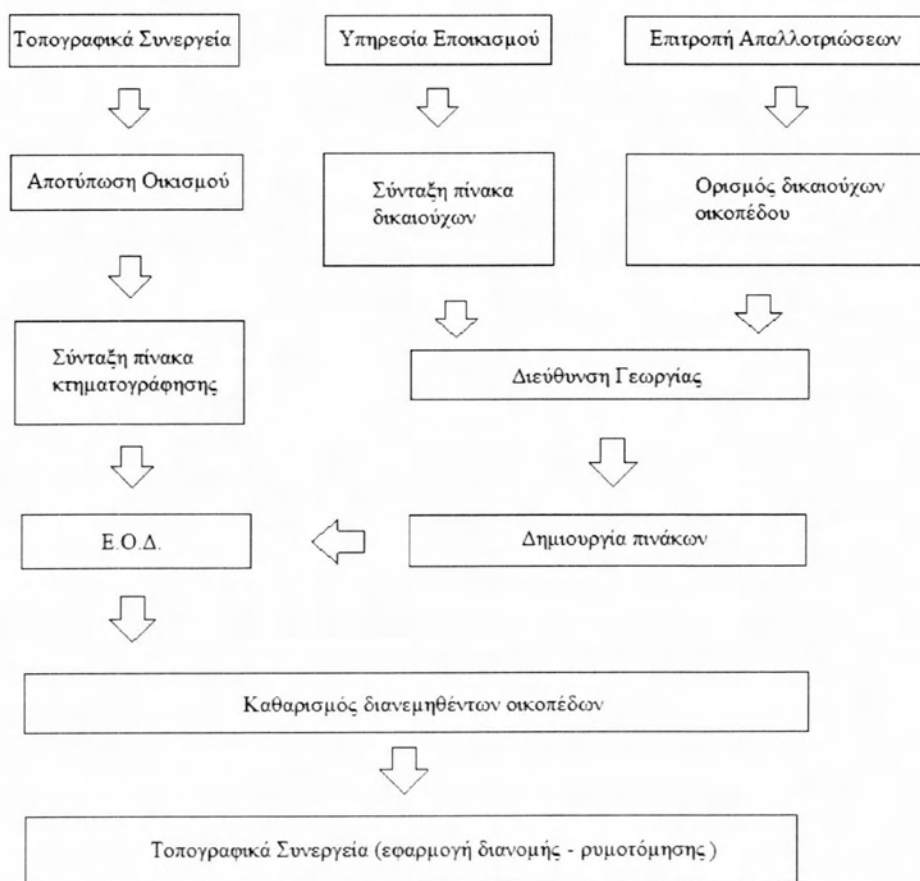
Ο Μηχανικός διέθετε τις γνώσεις για τη σύνταξη Ρυμοτομικού Σχεδίου, έτσι μετά τη λεπτομερή αποτύπωση του οικισμού και σε συνεργασία με το Τοπογραφικό Συνεργείο του οποίου συντόνιζε τις εργασίες, σχεδίαζε το προτεινόμενο Ρυμοτομικό Σχέδιο του εκάστοτε αγροτικού οικισμού. Στη συνέχεια, το προτεινόμενο σχέδιο κατέληγε στην Ε.Ο.Δ. η οποία είχε την αρμοδιότητα για την τελική του έγκριση. Με αυτή τη διαδικασία εγκρίνονταν τελικά το Ρυμοτομικό Σχέδιο του κάθε αγροτικού οικισμού, το οποίο όριζε τα νέα οικοδομικά τετράγωνα, τις πλατείες και τους κοινόχρηστους χώρους, ενώ περιείχε και τις χαράξεις των νέων δρόμων ώστε να μπορέσουν να καλυφθούν οι αυξημένες ανάγκες.

Μετά την οριστική υπογραφή του Ρυμοτομικού Σχεδίου, υπεύθυνος για την εφαρμογή του ήταν το Τοπογραφικό Συνεργείο. Ακολουθούσε η νέα αποτύπωση του οικισμού και λαμβάνοντας υπόψη τον πίνακα των δικαιούχων πραγματοποιούνταν η εμβαδομέτρηση των νέων οικοπέδων που απέμεναν μετά την αφαίρεση των κοινόχρηστων χώρων και των δρόμων. Στόχος του Συνεργείου ήταν τα νέα οικόπεδα που θα δημιουργούνταν και που προορίζονταν για της διανομές να έχουν την ίδια περίπου έκταση με πολύ μικρές αποκλίσεις. Από το γεγονός αυτό γίνεται φανερό ότι υπάρχει σαφής διαφοροποίηση μεταξύ των ορίων των νέων οικοπέδων και αυτών που είχαν δοθεί αρχικά με το πρωτόκολλο εγκατάστασης.

Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ρυμοτόμησης το μόνο που απέμενε ήταν η τελική διανομή των οικοπέδων στους δικαιούχους. Προτού, όμως, προχωρήσει η Ε.Ο.Δ. στην οριστική διανομή διενεργούσε ένα τελικό έλεγχο σε ό,τι αφορά τους

δικαιούχους, καθώς πολλοί ήταν εκείνοι οι πρόσφυγες που μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία των διανομών είχαν μετακινηθεί και εγκατασταθεί σε άλλες περιοχές. Επίσης στην περίπτωση που μεταξύ των μελών μιας οικογένειας συμπεριλαμβάνονταν και εξωτερικά μέλη (αδέρφια των γονιών, παππούς, γιαγιά κλπ) θεωρούνταν πως αποτελούσαν ξεχωριστή οικογένεια, με αποτέλεσμα να έχουν το δικαίωμα συμμετοχής στη διαδικασία της διανομής για την οικοπεδική αποκατάσταση. Ταυτόχρονα στα πλαίσια του τελικού ελέγχου, τα Τοπογραφικά Συνεργεία φρόντιζαν να κάνουν μία καταγραφή εκείνων των ιδιοκτησιών που ανήκαν στους ντόπιους κατοίκους του οικισμού. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούνταν ο πίνακας των ιδιοκτησιών. Παρακάτω παρουσιάζεται διαγραμματικά η διαδικασία ρυμοτόμησης κατά τη διανομή οικοπέδων στους αγροτικούς οικισμούς.

Διάγραμμα Α.4: Διαδικασία ρυμοτόμησης κατά τη διανομή οικοπέδων στους αγροτικούς οικισμούς

Πηγή: Τζιάγκαλος, Ιδία επεξεργασία

Στη συνέχεια η Ε.Ο.Δ. προχωρούσε στη δημιουργία των δικών της ξεχωριστών πινάκων με τους δικαιούχους, που περιείχαν τα στοιχεία του πίνακα των ιδιοκτησιών και του πίνακα της Διεύθυνσης Γεωργίας. Σε αυτούς δηλαδή αναγράφονταν οι πραγματικοί δικαιούχοι των οικοπέδων, εκείνοι που χωρίς να είναι δικαιούχοι κατείχαν οικοπέδα, οι κοινόχρηστοι χώροι του οικισμού, καθώς και τα ιδιόκτητα οικοπέδα. Επομένως η Ε.Ο.Δ. λαμβάνοντας υπόψη τους δικούς της πίνακες καθώς και τον πίνακα κτηματογράφησης προχωρούσε στη δημιουργία του τελικού φακέλου των διανομών. Υπεύθυνη για την υλοποίηση ήταν η Τοπογραφική Υπηρεσία, η οποία όμως πρώτα ήλεγχε την ορθότητα των στοιχείων και έπειτα προχωρούσε στο σχεδιασμό.

Το επόμενο στάδιο ήταν η διαδικασία κυρώσεως των διανομών, το οποίο σε πρώτη φάση πραγματοποιούνταν μέσω ανάρτησης της απόφασης για ένα χρονικό διάστημα 40 ημερών για τυχόν υποβολή των ενστάσεων. Εφόσον είχαν υποβληθεί οι νέες ενστάσεις πραγματοποιούνταν οι σχετικές διορθώσεις και ακολουθούσε δεύτερη απόφαση για την οριστικοποίηση των δικαιωμάτων των δικαιούχων των οικοπέδων. Η διαδικασία της διανομής ολοκληρωνόταν με την τελική κύρωση των στοιχείων της με απόφαση του αρμόδιου Υπουργού, ωστόσο τα τελευταία χρόνια η κύρωση αυτή γίνεται με απόφαση Νομάρχη.

Οι πρώτες διανομές – ρυμοτομήσεις αγροτικών οικισμών για την περιοχή της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης ολοκληρώθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 1937 - 1938. Ωστόσο, τόσο ο 2^{ος} Παγκόσμιος πόλεμος, όσο και ο Εμφύλιος που έπεται χρονικά, είχαν ως αποτέλεσμα το πάγωμα οποιασδήποτε εργασίας που αφορούσε τη διαδικασία των διανομών τόσο των αγροτικών κλήρων όσο και των οικοπέδων. Κατά την πάροδο των δεκαετιών σημειώθηκαν αρκετές αλλαγές σε ό,τι αφορά τη διαδικασία των διανομών, ωστόσο, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 σηματοδοτείται η πιο σημαντική αλλαγή. Με τη ψήφιση του Ν.1337/83 η αρμοδιότητα για το σύνολο των Ρυμοτομικών σχεδίων των αγροτικών οικισμών μεταβιβάζεται στις κατά τόπους Πολεοδομικές Υπηρεσίες και κατά επέκταση στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.. Κατά συνέπεια, η Ε.Ο.Δ. δεν είχε καμία αρμοδιότητα ρυμοτόμησης αλλά διατηρούσε αυτή της τελικής έγκρισης των διανομών των οικοπέδων. Η διαδικασία των διανομών όπως περιγράφηκε αναλυτικά σε αυτό το κεφάλαιο ισχύει μέχρι σήμερα.

3.9.2) Πολεοδομικά χαρακτηριστικά αγροτικών οικισμών που προήλθαν από διανομές

Η διαδικασία των διανομών, από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής μέχρι και πριν από μερικά χρόνια, αποτέλεσε το βασικό πολεοδομικό εργαλείο για το κράτος, με το οποίο όχι μόνο μπόρεσε να ανταπεξέλθει στο δύσκολο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων αλλά και να εξοπλίσει τους αγροτικούς οικισμούς με έργα υποδομής και να τους εφοδιάσει με τις απαραίτητες κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Οι αγροτικοί οικισμοί που δημιουργήθηκαν από την Ε.Α.Π. παρουσιάζουν μια ομοιομορφία σε σχέση με το δομημένο περιβάλλον τους. Κατά κύριο λόγο είναι χωροθετημένοι σε επίπεδες εκτάσεις χωρίς υψομετρικές διαφορές, ακολουθώντας τον ορθογώνιο κάναβο, με υπέρμετρους μακρύς δρόμους. Τόσο η οργάνωση όσο και η μορφή τους χαρακτηρίζεται από μία γενικότερη απλούστευση, γεγονός που είχε ως τελικό αποτέλεσμα την παραγωγή αδιάφορων και μονότονων χώρων χωρίς κανένα στοιχείο έξαρσης και διαφοροποίησης. Από τους οικισμούς αυτούς απουσιάζει έντονα ο δυναμισμός. Όλα τα παραπάνω ευθύνονται για τη δημιουργία ενός οικισμού περιβάλλοντος με σημαντικά προβλήματα στον αισθητικό τομέα. (Γεωργούλα – Γρυλλάκη, 2002)

Ένα ακόμη βασικό χαρακτηριστικό των αγροτικών οικισμών, το οποίο ταυτοχρόνως αποτελεί και παράδοξο φαινόμενο, είναι ότι διέθεταν σχέδιο πόλης σε αντίθεση με τις περισσότερες επαρχιακές πόλεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι από την εποχή λειτουργίας της Ε.Α.Π. διαθέτονταν μεγάλα χρηματικά κεφάλαια για την πραγματοποίηση της διαδικασίας των διανομών. Όταν σταμάτησε η λειτουργία της εξακολούθησε η ύπαρξη σταθερών κεφαλαίων ώστε να συνεχίσει να πραγματοποιείται επιτυχώς η διαδικασία των διανομών. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι μεγάλες πόλεις διέθεταν με τη σειρά τους σχέδιο πόλης, ωστόσο, λόγω έλλειψης των αναγκαίων κεφαλαίων, η εφαρμογή τους ήταν αδύνατη. Εκτός όμως από τις κατηγορίες των αγροτικών οικισμών που δέχθηκαν πρόσφυγες και διενεργήθηκαν διανομές, υπήρχαν αρκετοί αγροτικοί οικισμοί με γηγενείς που στην πλειοψηφία τους υφίστανται πριν το 1923 και οι οποίοι δεν διέθεταν σχέδιο πόλεως αλλά και ούτε πραγματοποιήθηκαν διανομές. Εν τέλει απέκτησαν Ρυμοτομικό Σχέδιο, αν και καθυστερημένα, εφόσον δεν αποτελούσαν άμεση προτεραιότητα της Τοπογραφικής Υπηρεσίας και της Διευθύνσεως Γεωργίας. (Τζιάγκαλος, 2003)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

4.1) Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί

Το μεγάλο συμβάν της Μικρασιατικής καταστροφής θεωρείται σταθμός για τις αλλαγές όλων των τομέων ανάπτυξης της χώρας και μαζί τους και του τομέα των πολεοδομικών εξελίξεων, με προεκτάσεις πολιτιστικές και αισθητικές. Με τη μαζική εισροή των προσφύγων, αρχίζει μια νέα περίοδος εποικισμού του ελλαδικού χώρου. Δημιουργείτε ένα έντονο κύμα αστικοποίησης που προκαλεί μια άνιση γεωγραφική κατανομή των εισερχόμενων πληθυσμών η οποία συντελεί στην ανατροπή της ιεράρχησης του οικιστικού δικτύου.

Η πιεστική ανάγκη για μαζική παραγωγή κατοικίας και οι μεγάλες καταστροφές τμημάτων των πόλεων έδινε προνομιούχο έδαφος σε προγράμματα οικιστικά που επεδίωκαν τον εξαρχής σχεδιασμό της πόλης και την επέκτασή της. Το κύριο έργο της ΕΑΠ, με το νέο εποικισμό στην ύπαιθρο, μετέβαλε ριζικά τις διαδικασίες αστικοποίησης. Αρχίζει να δημιουργείται πλέγμα οικισμών που εξελίσσεται περιαστικά της πόλης, οι λεγόμενοι αγροτικοί οικισμοί, σε αδόμητες εκτάσεις, με βασικό κριτήριο την απομόνωση των προσφυγικών πληθυσμών και τη σύνδεσή τους με τις βιομηχανικές μονάδες, ανακουφίζοντας έτσι το κέντρο. (Γκιζελή, 1997).

Διερευνώντας τις επιπτώσεις της προσφυγικής εισροής και του έργου της αποκατάστασης στον πολεοδομικό χώρο, παρατηρείται μια σαφής ενίσχυση της ταξικής διαίρεσης και της περιθωριοποίησης, γεωγραφικής, αλλά και κοινωνικής, μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων, στο εσωτερικό των αστικών κέντρων και πιο συγκεκριμένα της πρωτεύουσας.

Μορφολογικά, οι αγροτικοί οικισμοί που πραγματοποιήθηκαν από την ΕΑΠ και το Υπουργείο Γεωργίας χαρακτηρίζονται από τις επίπεδες, χωρίς υψομετρικές διαφορές εκτάσεις, την αυστηρή προσκόλληση στον ορθογωνικό κάναβο και τους μακρείς δρόμους. Η αντίληψη των αυστηρών ευθύγραμμων κατασκευών, δημιουργεί αδιάφορους, μονότονους χώρους, χωρίς διαφοροποιήσεις, δημιουργώντας περιβάλλον αντιληπτικά και αισθητικά προβληματικό. (Γκιζελή, 1997) Εξαιτίας του

επείγοντος προβλήματος στέγασης των προσφύγων, η οικοδόμηση και χωροθέτηση των οικισμών δεν έγινε με την απόλυτη τήρηση των νομοθετικών πλαισίων οικοδόμησης, με συνέπεια να αρχίζουν να τίθενται τα πρώτα θεμέλια για την μελλοντική άναρχη πολεοδομική ανάπτυξη. (Γκαλά, 2011)

Η πρώτη φάση στέγασης των προσφύγων είχε στη λογική του σχεδιασμού της την ταχεία παραγωγή κατοικιών σε μεγάλους αριθμούς αλλά με στοιχειώδεις προδιαγραφές κατοίκησης. Για την στέγαση των πολυπληθών κοινωνικών κατηγοριών, διαφορετικών εισοδηματικών επιπέδων, δημιουργείται η αστική «πολύ - κατοικία», με την οριζόντια ιδιοκτησία, κατοικία για χαμηλά εισοδηματικά στρώματα. Ο δημόσιος χώρος, ήταν υποτυπώδης και χωρίς διαβαθμίσεις χρήσης (κοινόχρηστες λειτουργίες κλπ) και σχεδιάζεται ως χώρος μόνο για την κυκλοφορία των ανθρώπων.

Από το 1925, ο βαθμός της πολεοδομικής ανάπτυξης και της πληθυσμιακής αύξησης των νέων συνοικισμών θα ξεφύγει από τον έλεγχο της ΕΑΠ και της κυβέρνησης. Πλέον οι πρόσφυγες δρούσαν ανεξάρτητα, όσον αφορά την οικοδόμηση της κατοικίας, και είχαν τον απόλυτο έλεγχο των περιφερειακών συνοικισμών. (Γκιζελή, 1984)

Αξίζει να σημειωθεί ότι η εποχή μετά την Μικρασιατική καταστροφή σημαδεύεται από μια έξαρση της πολεοδομικής νομοθεσίας. Μια υπερπαραγωγή νόμων και διαταγμάτων παρατηρείται πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, ανάμεσα στα οποία τα πολεοδομικά ζητήματα και τα ζητήματα κατοικίας κρατούν εξέχουσα θέση. Ψηφίζονται διάφορες διατάξεις που αφορούν τις προδιαγραφές για την κατασκευή κτιρίων, την ασφάλεια της κατασκευής, την πολεοδομική ανάπτυξη και τη δόμηση έξω από τις πολεοδομικές ζώνες. Όλα αυτά τα θέματα προσεγγίζονται για πρώτη φορά μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις. Τον Ιούνιο του 1923 θα δημοσιευτεί το πρώτο σημαντικό νομοθετικό διάταγμα «Περί Σχεδίων Πόλεων, Κώμων και Συνοικισμών του Κράτους και Οικοδομής αυτών», το οποίο αναφέρεται σε θέματα δόμησης και ανάπτυξης της πόλης και εισάγει στον χωρικό σχεδιασμό τα ρυμοτομικά σχέδια (ή αλλιώς «πολεοδομικά σχέδια» ή «σχέδια πόλης») που αποτελούν το βασικό πολεοδομικό εργαλείο για την ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων. Δημιουργούνται τα ρυθμιστικά και πολεοδομικά σχέδια τα οποία θα προσδιορίζουν επακριβώς τους δρόμους, τις πλατείες, τους δημόσιους κήπους, τους κοινόχρηστους χώρους, την

τοποθέτηση και τις διαστάσεις των οικοπέδων. Το 1929 δημοσιεύεται ένα άλλο σημαντικό νομοθέτημα, ο Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός, ο γνωστός Γ.Ο.Κ. (Γκιζελή, 1984)

Αν και το παραπάνω νομοθετικό διάταγμα θα μπορούσε να αποτελέσει μια εγγύηση για τη λειτουργία, τη μορφολογία και την ποιότητα του πολεοδομικού χώρου, με πρωτοβουλία του κράτους, απαλείφει από την προσφυγική κατοικία όλες τις υποχρεώσεις που θέτει το παραπάνω νομοθετικό διάταγμα. Επιπλέον το κράτος, με αφορμή την προσφυγική εγκατάσταση, παρακάμπτει τη νομοθεσία και αναθέτει στο Υπουργείο Πρόνοιας και Υπουργείο Γεωργίας πολεοδομικές αρμοδιότητες (δυνατότητα χορήγησης άδειας οικοδόμησης, χωρίς να είναι αναγκαία η τήρηση της νομοθεσίας περί σχεδίου πόλεως). Η πόλη αυτής της περιόδου αναπτύσσεται προς κάθε κατεύθυνση είτε ακολουθώντας γραμμικά μεγάλες οδικές αρτηρίες, είτε προσθέτοντας νέες στιβάδες σε κάθε προγενέστερη δομή που αναπτύσσεται γύρω από το κέντρο. (Γκιζελή, 1984)

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι τέθηκαν οι βάσεις για τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς και ανασχηματισμούς του ελληνικού χώρου ως προς μια σύγχρονη αστική μορφή. Όμως στην ίδια εποχή τίθενται οι βάσεις της αυξανόμενης αστικοποίησης και κατά συνέπεια του γιγαντισμού των αστικών κέντρων, της αυθαίρετης δόμησης και ανεξέλεγκτης επέκτασης των πόλεων.

4.2) Κοινωνική ένταξη και κοινωνικός αποκλεισμός

Η αποκατάσταση και η αφομοίωση των προσφύγων στην Ελλάδα ήταν, κατά γενική ομολογία το σημαντικότερο επίτευγμα του νέου ελληνικού κράτους, αν αναλογιστούμε την δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας, τις πολιτικές περιστάσεις και την ελλιπή κρατική οργάνωση. Ο ερχομός των προσφύγων και η ένταξη τους είχαν αρκετές δυσκολίες και ιδιαίτερα από την πλευρά τους κράτους το οποίο έπρεπε να τους αντιμετωπίσει με λεπτούς και σωστούς χειρισμούς.

Οι πρόσφυγες δεν αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο. Ανάμεσα τους υπήρχαν διαφορές κοινωνικής προέλευσης, πολιτιστικής παράδοσης, διαλέκτου, ακόμα γλώσσας. Όσοι εύποροι κάτοικοι της Μικράς Ασίας ή της Ανατολικής Θράκης κατόρθωσαν να φέρουν στην Ελλάδα μεγάλο μέρος από την περιουσία τους, σχεδόν αμέσως

ενσωματώθηκαν στο νέο τόπο εγκατάστασης τους και αναμείχθηκαν με τους γηγενείς. Για τη μεγάλη όμως μάζα των προσφύγων, παρά την ταχεία αποκατάσταση τους, η αφομοίωση ήταν μια διαδικασία που κινήθηκε με πολύ πιο αργούς ρυθμούς και οδήγησε σε σοβαρές αλλαγές στις τοπικές κοινωνίες της χώρας.

Οι πρόσφυγες με το άγχος πρώτα της επιβίωσης και στην συνέχεια της βελτίωσης της ζωής τους, εξέφραζαν συχνά παράπονα για την αντιμετώπιση τους από το κράτος και εξέφραζαν την δυσαρέσκεια τους για την σύμβαση της Λωζάνης και το ελληνοτουρκικό σύμφωνο του 1930 ενώ παράλληλα ισχυρίζονταν ότι δεν αποζημιώθηκαν ποτέ και ότι η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε ποτέ σ' αυτούς καθώς πολλές εκτάσεις περιήλθαν σε ντόπιους ή παραχωρήθηκαν σε γηγενείς ακτήμονες και ιδρύματα.

Σε γενικές γραμμές υπήρχε διαφορά νοοτροπίας και ιδιοσυγκρασίας μεταξύ των προσφύγων και των γηγενών. Οι γηγενείς αναφέρονταν συχνά επικριτικά στο ήθος των προσφύγων, στη ροπή τους για διασκέδαση και στην κοσμοπολίτικη συμπεριφορά τους. Οι πρόσφυγες από τη μεριά τους μιλούσαν για το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των ντόπιων.

Οι ντόπιοι ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, αν όχι αρνητικοί απέναντι στους πρόσφυγες. Οι σχέσεις των γηγενών και των προσφύγων μεταλλάχθηκαν σε σχέσεις φόβου, καχυποψίας, προκαταλήψεων και επιρροής στερεοτύπων και όχι σε σχέσεις κοινωνικής ευαισθησίας και συμπόνιας που θα έπρεπε να ισχύει. Οι πρόσφυγες αντιμετώπισαν τον κοινωνικό αποκλεισμό ο οποίος τους εμπόδιζε να ενταχθούν στην ντόπια κοινωνία. Εγκαταστάθηκαν σε κοινωνικά απομονωμένους προσφυγικούς συνοικισμούς με χαρακτήρα γκέτου. Σε αυτές τις άγνωστες και αφιλόξενες περιοχές που εγκαταστάθηκαν, συχνά αντιμετώπιζαν τον ανταγωνισμό και την εχθρότητα των ντόπιων κατοίκων.

Μια από τις κυριότερες αιτίες συγκρούσεων μεταξύ των δύο κοινωνικών ομάδων ήταν κυρίως ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, στην ιδιοκτησία της γης και σε άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Οι πρόσφυγες οδηγούνταν στην οικονομική εκμετάλλευση από τους ντόπιους και ήταν αναγκασμένοι να υποκύπτουν στην αυθαιρεσία των ντόπιων εργοδοτών προκειμένου να επιβιώσουν. Με αυτόν τον τρόπο άρχισε να δημιουργείται μια διάσπαση μεταξύ της προσφυγικής κοινωνίας σε

πλούσιους και φτωχούς, εντείνοντας έτσι ακόμα περισσότερο τον κοινωνικό αποκλεισμό των φτωχότερων στρωμάτων ακόμα και από την ίδια τους της κοινωνία. Με την κίνηση του κράτους να προσφέρει γη στους πρόσφυγες για την διαμονή τους αλλά και την εργασία τους, οδήγησε τους ντόπιους να τους θεωρούν ως "οι καταπατητές των κτημάτων τους" και αυτό οδηγούσε σε σοβαρές αντιπαραθέσεις μεταξύ τους. Τέλος οι πρόσφυγες πριν ακόμα από την παροχή στέγης και εργασία, απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια και πολιτικά δικαιώματα. Εντάχθηκαν στο κόμμα του Βενιζέλου τόσο ως ψηφοφόροι όσο και ως πολιτευτές, βουλευτές και υπουργοί.

Η αντίθεση μεταξύ προσφύγων και γηγενών, σε ελάχιστες περιπτώσεις πήρε τη μορφή ανοικτής σύγκρουσης. Ο όρος "πρόσφυγας" είχε στην κοινή συνείδηση για πολλά χρόνια υποτιμητική σημασία. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ των προσφύγων και γηγενών έπαψε να υπάρχει μετά τη δεκαετία του 1940. Αλλά και από πιο πριν οι πρόσφυγες πρώτης γενιάς και αργότερα τα παιδιά και τα εγγόνια τους συμμετείχαν σε όλες τις δραστηριότητες στη νέα πατρίδα τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι μετακινήσεις των ελληνικών πληθυσμών από διάφορα μέρη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας προς την επαναστατημένη Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, αποτελούν την αφετηρία του προσφυγικού ζητήματος. Παράλληλα, τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα τα κύματα των προσφύγων που έφταναν στην Ελλάδα ήταν πιο έντονα, με αποκορύφωμα το ξεριζωμό του Ελληνισμού του Πόντου, της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης το 1922. Ακόμη, η αναγκαστική ανταλλαγή πληθυσμών, βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης, αποτέλεσε μια αποτελεσματική μέθοδο προκειμένου να απαλλαγούν τα κράτη από τον ανομοιογενή και ανεπιθύμητο πληθυσμό. Έτσι, ο ανταλλαχθείς πληθυσμός αποκόπηκε από το προηγούμενο κοινωνικό περιβάλλον του, χωρίς να ληφθεί υπόψη η θέλησή του για τη μετακίνηση. Η ανταλλαγή των πληθυσμών σηματοδότησε την οριστική μετάβαση από την πολυεθνική και πολυθρησκευτική Αυτοκρατορία στα ομοιογενή εθνικά κράτη. Αποτέλεσμα αυτών των προσφυγικών μετακινήσεων ήταν η διαμόρφωση του δημογραφικού χάρτη της ανεξάρτητης Ελλάδας και η συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους.

Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο έντονης πολιτικής και κοινωνικής αναταραχής, με οικονομικές δυσχέρειες και ελλιπή κρατική οργάνωση. Η ελληνική πολιτεία ήταν αναγκασμένη, λοιπόν, να λάβει συστηματικότερα μέτρα για την περίθαλψη και την αποκατάσταση των προσφύγων, εντός αυτής της δύσκολης εθνικής συγκυρίας. Πιο συγκεκριμένα, η ελληνική πολιτεία χρησιμοποίησε διαφορετικούς μηχανισμούς αποκατάστασης των προσφύγων, με πιο αποτελεσματικούς, το Ταμείο Περίθαλψης Προσφύγων και την Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων. Αξιοσημείωτη είναι η δράση τους, η οποία στόχευε στην αστική και αγροτική αποκατάστασή τους σε συνδυασμό με την επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωσή τους.

Παρά την ταχεία αποκατάσταση των προσφύγων, η αφομοίωσή τους ήταν μια διαδικασία που κινήθηκε με πολύ πιο αργούς ρυθμούς και οδήγησε σε σοβαρές αλλαγές στις τοπικές κοινωνίες της χώρας. Οι γηγενείς αντιμετώπισαν ρατσιστικά τους πρόσφυγες και ο όρος «πρόσφυγας» για πολλά χρόνια είχε στην κοινή

συνείδηση υποτιμητική σημασία. Τέλος, με την αθρόα έλευση των προσφύγων δημιουργείται ένα έντονο κύμα αστικοποίησης που προκαλεί μια άνιση γεωγραφική κατανομή των εισερχόμενων πληθυσμών, η οποία συντέλεσε στον μετασχηματισμό του πολεοδομικού ιστού. Σημαντικότεροι πολεοδομικοί μετασχηματισμοί θεωρούνται οι εξής: εξαρχής σχεδιασμός και επέκταση πόλεων, άναρχη πολεοδομική ανάπτυξη και αυθαίρετη δόμηση.

Έτσι τον Ιούλιο του 1923 θεσπίστηκε το πρώτο Νομοθετικό Διάταγμα που αποτέλεσε ενιαία και ολοκληρωμένη νομοθεσία για το σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων. Σηματοδότησε μάλιστα την πρώτη προσπάθεια του νεότερου ελληνικού κράτους για τον προγραμματισμό και τον έλεγχο της οικιστικής ανάπτυξης, τη δημιουργία σύγχρονων υποδομών και τη διαχείριση της υπεραξίας των ακινήτων που δημιουργείται από την ένταξή τους στο σχέδιο. Η εισαγωγή της νομοθεσίας του 1923 απέβλεπε στην ικανοποίηση πολεοδομικών αναγκών και αρχών οικιστικής διαχείρισης, όπως η υγιεινή, η αισθητική, η ασφάλεια, ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η οικονομία των πόλεων και των οικισμών της χώρας.

Ωστόσο, το Ν.Δ. του 1923 κατά την εφαρμογή του συνάντησε κάποια προβλήματα. Τα κυριότερα από αυτά είναι τα ακόλουθα: συνεχείς νομοθετικές μεταβολές που εξουδετέρωσαν βασικές διατάξεις της νομοθεσίας περί σχεδίων πόλεων, εξαιρετικά μακροχρόνιες διαδικασίες έγκρισης και εφαρμογής των σχεδίων, έλλειψη οικονομικών δυνατοτήτων των δήμων να προχωρήσουν στις απαλλοτριώσεις, καταχρηστική εφαρμογή των περί σχεδίου δόμησης διατάξεων, καθώς και ανοχή και άμεση ή έμμεση νομιμοποίηση της αυθαίρετης δόμησης σε εντός ή εκτός σχεδίου περιοχές. Ακόμη, οι αδυναμίες του Ν.Δ. της 17.7.1923 και οι διαδοχικές καταστρατηγήσεις του, έπληξαν τη φερεγγυότητά του και τη δυνατότητά του να λειτουργήσει ως ένα αποτελεσματικό και κοινωνικά αποδεκτό πλαίσιο ρύθμισης της οικιστικής ανάπτυξης του ελληνικού χώρου και τον έλεγχο της οικιστικής ανάπτυξης και την προστασία του περιβάλλοντος. Τέλος, το Ν.Δ. δεν προέβλεπε τρόπους συνεργασίας ανάμεσα στον πολίτη και στην πολιτεία για την ανάπτυξη και βελτίωση του αστικού χώρου, με αποτέλεσμα τα δικαιώματα του πολίτη να περιορίζονται στην ιδιοκτησία του. (Καλλιακούδας, 2001)

Συνοψίζοντας, λοιπόν, πρέπει να αναγνωριστεί ότι η πολιτεία κατόρθωσε, μέσω των φορέων που στρατολόγησε, να εγκαταστήσει, άλλοτε με μεγαλύτερη και άλλοτε με μικρότερη επιτυχία, ένα καθόλου ευκαταφρόνητο αριθμητικά, τμήμα του προσφυγικού πληθυσμού, συμβάλλοντας στην κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωσή του στον ελληνικό χώρο, ομαλή ή μη. Ωστόσο το μέγεθος του έργου που κατόρθωσε να φέρει σε πέρας δεν αναιρεί ολιγωρίες και ελλείψεις, αναμφίβολα, υπαρκτές, των οποίων οι συνέπειες και οι προεκτάσεις είχαν καταλυτική επίδραση στην οικιστική ανάπτυξη και τη μετέπειτα εξέλιξη της πόλης.

Η έλευση των προσφύγων του 1923 άσκησε σημαντική επιρροή σε όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Οι συγκυρίες που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος εκείνη την περίοδο είναι αντίστοιχες με την σημερινή ελληνική πραγματικότητα, καθώς η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει μεγάλα κύματα μεταναστών - προσφύγων από γειτονικές χώρες. Η επανάληψη των ιστορικών γεγονότων φέρνει για ακόμα μια φορά αντιμέτωπη την ελληνική κοινωνία με το «διαφορετικό». Αυτή τη φορά ωστόσο, οι πρόσφυγες που εισέρχονται στο εσωτερικό της ελληνικής επικράτειας, δεν έχουν την ελληνική υπηκοότητα, όπως οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής. Τίθεται λοιπόν, το ζήτημα της αφομοίωσης των μεταναστών - προσφύγων, δείχνοντας έτσι τον ανθρωπισμό της ελληνικής κοινωνίας, ή του κοινωνικού αποκλεισμού τους.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής που κατέφθασαν στην πόλη του Βόλου, όπως όλοι οι πρόσφυγες στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, πέρασαν διάφορα στάδια και κακουχίες μέχρι να εγκατασταθούν στη νέα πατρίδα τους.

Η Νέα Ιωνία του Βόλου, αποτέλεσε καταφύγιο ενός μέρους των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής, οι οποίοι συνέβαλαν στην οικιστική και πολεοδομική ανάπτυξη της πόλης. Από την αρχή της ίδρυσής της, πέρασε διάφορα στάδια τα οποία αποτέλεσαν σημεία αναφοράς, έτσι ώστε η πόλη να παρουσιάζει τη σημερινή εικόνα. Αρχικά, με την εγκατάσταση των προσφύγων στην περιοχή του νέου συνοικισμού, παρουσιάζεται μία πόλη η οποία αναπτύσσεται σταδιακά, με τις πρώτες ενότητες των προσφυγικών κατοικιών, να προσφέρουν στέγη στους πρόσφυγες οι οποίοι «φιλοξενούνταν» προσωρινά σε αποθήκες και άλλα επιταγμένα δημόσια κτίρια του Βόλου.

Η περιοχή της Νέας Ιωνίας, για πολλά χρόνια αποτελούσε καθαρά προσφυγικό οικισμό, ο οποίος φιλοξενούσε μόνο πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής. Με το πέρασμα των χρόνων, τόσο ο πληθυσμός, όσο και η έκταση του προσφυγικού συνοικισμού της Νέας Ιωνίας, άρχισε να αυξάνεται. Αποτέλεσμα των παραπάνω, αποτέλεσε η ανεξαρτητοποίηση της από τον Δήμο Βόλου και ο ορισμός της ως ξεχωριστός δήμος το 1947, με ειδικό Ν.Δ. Πλέον, η Νέα Ιωνία αποτελεί Δημοτική Ενότητα (Δ.Ε.) του Δήμου Βόλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

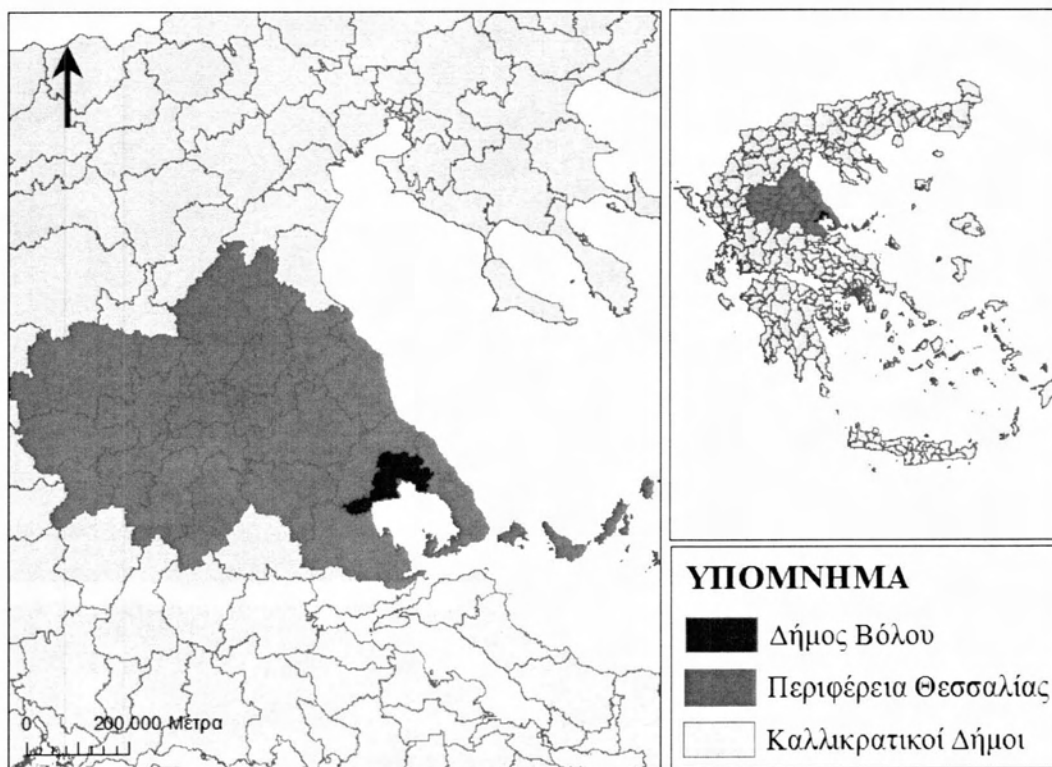
Ο ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ

1.1) Έλευση των προσφύγων στην περιοχή του Βόλου

1.1.1) Η γεωγραφική θέση του Βόλου

Η περιοχή του Βόλου, εντοπίζεται στο ανατολικό τμήμα της κεντρικής χερσαίας Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα στο μυχό του Παγασητικού Κόλπου, Εκτείνεται σε μία πεδινή περιοχή η οποία οριοθετείται βορειοανατολικά από τον ορεινό όγκο του Πηλίου, νότια και νοτιοανατολικά από τον Παγασητικό Κόλπο, νοτιοδυτικά από τους πρόποδες του όρους Όρθρυς, ενώ στα δυτικά του εμφανίζονται οι εκβολές του Θεσσαλικού κάμπου. Η σχέση της πόλης με το βουνό και τη θάλασσα έχει επιδράσει διαχρονικά δραστικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή των κατοίκων και έχει διαμορφώσει καθοριστικά την εξέλιξη του επιπέδου ανάπτυξης του Βόλου.

Χάρτης Β.1: Γεωγραφική θέση Δήμου Βόλου

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

1.1.2) Το χρονικό της εγκατάστασης

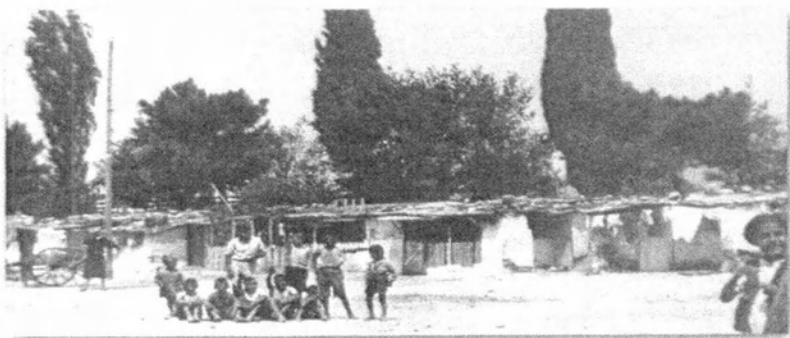
Μετά την Μικρασιατική καταστροφή, κατέφθασαν στο Βόλο περίπου 12.000 πρόσφυγες. Ο Βόλος των 30.000, περίπου, κατοίκων (σύμφωνα με την απογραφή του 1920 είχε πληθυσμό 30.046 κατοίκους) δέχθηκε ένα μεγάλο αριθμό προσφύγων, αναλογικά με τον πληθυσμό του, καθώς εκείνη την περίοδο αποτελούσε μία πόλη εύκολα προσβάσιμη, λόγω του λιμανιού, ενώ η προσφορά εργασίας στην τότε αναπτυγμένη βιομηχανικά πόλη, αποτελούσε ένα ακόμη κίνητρο για τους πρόσφυγες εκείνης της περιόδου. Αξίζει να αναφερθεί ότι το πρώτο κύμα προσφύγων (1.828 πρόσφυγες) κατέφθασε στην πόλη του Βόλου τον Ιούνιο του 1921 από τις περιοχές της Προποντίδος, της Γιάλοβας και της Νικομήδειας, καθώς για τακτικούς λόγους του Ελληνικού Στρατού έγινε αναγκαστική εκκένωση των εδαφών αυτών και μεταφορά του πληθυσμού στα Ελληνικά εδάφη. Το δεύτερο κύμα κατέφθασε το 1922 μετά την Μικρασιατική καταστροφή και περιλάμβανε πρόσφυγες από την Ιωνία και την Ανατολική Θράκη, ενώ το τρίτο κύμα κατέφθασε το φθινόπωρο του 1923 από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, λόγω της συνθήκης της Λωζάνης. (Κωνσταντάρας – Σταθαράς, 1994)

Με το πέρασμα του χρόνου, στην πόλη του Βόλου εγκαταστάθηκαν συνολικά 13.773 πρόσφυγες. (Χαστάογλου, 2007) Η κατάσταση αυτή είχε ως απότοκο την τρομερή, για τα χρονικά, απότομη αύξηση του πληθυσμού των κατοίκων της πόλης του Βόλου, με αποτέλεσμα ο τοπικός πληθυσμός να αυξηθεί από 30.046 κατοίκους σε 47.892 μέσα σε διάστημα 8 χρόνων και συγκεκριμένα από το 1920 μέχρι το 1928. Από τις πόλεις της Θεσσαλίας, ο Βόλος ήταν η πόλη με τη μεγαλύτερη προσέλευση προσφύγων. Ο αριθμός των προσφύγων που δέχτηκε αντιστοιχούσε περίπου στο 29% του συνολικού πληθυσμού της, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες πόλεις της Θεσσαλίας στις οποίες το παραπάνω ποσοστό ήταν πολύ μικρότερο. Συγκεκριμένα, στην πόλη της Λάρισας ο αριθμός των προσφύγων αντιστοιχούσε περίπου στο 17% του συνολικού πληθυσμού της (4.400 πρόσφυγες στους 25.861 κατοίκους), στην πόλη των Τρικάλων στο 3% (632 πρόσφυγες στους 22.117 κατοίκους) ενώ στην πόλη της Καρδίτσας αντιστοιχούσε μόλις στο 2,5% (327 πρόσφυγες στους 13.883 κατοίκους). Το γεγονός της έλευσης του μεγάλου πληθυσμού των προσφύγων, είχε ως αποτέλεσμα την έντονη αστικοποίηση του Βόλου, η οποία αποδείχθηκε αρκετά δύσκολη τουλάχιστον

για τα τρία πρώτα χρόνια και αναστάτωσε τη ζωή της πόλης, από κάθε άποψη, πολεοδομική, κοινωνική και οικονομική.

Τον πρώτο καιρό οι πρόσφυγες στεγάστηκαν προσωρινά σε σκηνές, σε δημόσια κτίρια που διατέθηκαν, αλλά και σε επιταγμένα ιδιωτικά κτίρια, κυρίως σχολεία ή εργοστάσια. Επίσης, συγκεντρώθηκαν και δημιούργησαν συμπαγείς οντότητες σε διάφορες συνοικίες της πόλης του Βόλου, κυρίως όπου υπήρχαν κενοί χώροι, με πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα τις περιοχές στο τέρμα της οδού Ιωλκού καθώς και στην πλατεία Ρήγα Φεραίου, όπως αυτές φαίνονται αντίστοιχα στις εικόνες 1 και 2 παρακάτω.

Εικόνα Β.1: Καταυλισμός προσφύγων στο τέλος της οδού Ιωλκού

Πηγή: Χαστάογλου, 2007

Εικόνα Β.2: Καταυλισμός προσφύγων στην πλατεία Ρήγα Φεραίου

Πηγή: Χαστάογλου, 2007

Πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν και στις Αποθήκες του Βλαχάκη, του Θέμελη, του Ασβεστά, του Γκλαβάνη, του Γκιζίκη, του Μουλούλη, του Κυριακόπουλου, του Παπασυμεών, του Τζάμαλη κ.λπ., στο Παλιό Λιμεναρχείο, στον Άναυρο, στο Οξυγόνο, καθώς και σε διάφορα σχολεία και κτήρια συλλόγων και ιδιωτών.(Φουντούλη, 2011) Αποτέλεσμα της παραχώρησης των χώρων αυτών ήταν η προσωρινή παράλυση της οικονομίας και της γενικότερης ανάπτυξης της τοπικής κοινωνίας. Ωστόσο, πολλοί πρόσφυγες εγκατέλειψαν τα κτίρια στα οποία είχαν εγκατασταθεί αρχικά με σκοπό να στεγαστούν με ενοίκιο στα «Γύφτικα», τα οποία αποτελούσαν σπίτια κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό.

Η εγκατάσταση ενός τόσο μεγάλου αριθμού προσφύγων στις αποθήκες και στα εργοστάσια, είχε δυσμενείς συνέπειες όχι μόνο για την πόλη του Βόλου, αλλά και για τη ζωή των ίδιων των προσφύγων. Οι χώροι υγιεινής ήταν υποτυπώδεις, επομένως δεν υπήρχε δυνατότητα προσωπικής καθαριότητας, με αποτέλεσμα να αρρωσταίνουν πολλοί από τους πρόσφυγες και τα κτίρια στα οποία στεγάζονταν να αποτελούν εστίες μόλυνσης. Σε διάφορες καταγραφές των ίδιων των προσφύγων αλλά και εφημερίδων της εποχής, αναφέρεται ότι τα κρούσματα εξανθηματικού τύφου, λόγω της έλλειψης καθαριότητας στα παραπήγματα που κατοικούσαν, προστέθηκαν στα ήδη υπάρχοντα προβλήματα που ταλαιπωρούσαν τους πρόσφυγες.(Πετσιάβα, 2015: Προσωπική επικοινωνία) Για τον λόγο αυτό, προωθήθηκε ειδική νομοθεσία για τη δημιουργία συνοικισμού με σκοπό, την εγκατάσταση των προσφύγων και την απελευθέρωση των δεσμευμένων κτιρίων. Τελικά, οι πρόσφυγες που είχαν εγκατασταθεί στις περιοχές του Παλιού Λιμεναρχείου, του Αναύρου και του Οξυγόνου παρέμειναν στον αρχικό τόπο εγκατάστασής τους, ενώ περίπου 2.500 μεταφέρθηκαν σε παραπήγματα στο τέρμα της οδού Ιωλκού σε οικόπεδα εκτός σχεδίου πόλης που διανεμήθηκαν μεταπολεμικά στο λεγόμενο «προσφυγικό συνοικισμό Ιωλκού» ο οποίος αργότερα μετονομάστηκε σε «συνοικία Αγίου Βασιλείου» λόγω του ομώνυμου ναού τον οποίο έκτισαν οι πρόσφυγες. Οι περισσότεροι πρόσφυγες βέβαια, μεταφέρθηκαν στην περιοχή του Ξηρόκαμπου, όπου μετονομάστηκε σε συνοικισμό Νέας Ιωνίας, τον οποίο θα εξετάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

Χάρτης Β.2: Περιοχές πρώτης εγκατάστασης των προσφύγων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

1.2) Η ίδρυση του συνοικισμού της Νέας Ιωνίας

Στις 11 Μαΐου 1923 η τοπική εφημερίδα «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ» δημοσιεύει άρθρο στο οποίο αναφέρει ότι ο κ.Κόκκινος, μηχανικός και Τμηματάρχης του Υπουργείου Συγκοινωνίας επισκέφθηκε την πόλη του Βόλου με σκοπό να εξετάσει την περιοχή στην οποία θα ανεγερθεί ο συνοικισμός των προσφύγων. Αρχικά, προτείνεται η περιοχή του Αναύρου πέρα από το Νοσοκομείο προς τη Γορίτσα, που τότε ήταν ένας χώρος ανοικτός, αλλά τελικά απορρίπτεται και υποδεικνύεται ο χώρος πέρα από το εργοστάσιο Λεβιάθαν (Μουρτζούκου) μετά το χείμαρρο Κραυσίδαωνα, ως πιο κατάλληλος. Η περιοχή του Ξηρόκαμπου, αποτελούσε έναν τόπο επίπεδο, άγονο και άδενδρο με ελάχιστους αγρούς και περιβόλια. Εφόσον αποφασίστηκε ότι θα δημιουργηθεί ο συνοικισμός στον οποίο θα εγκατασταθούν, οριστικά πλέον, οι πρόσφυγες, ο Μικρασιατικός Σύνδεσμος του Βόλου προτρέπει τους πρόσφυγες που κατοικούν σε αποθήκες και σχολεία να εγκατασταθούν πρόχειρα σε σκηνές, προκειμένου να αποδοθούν οι αποθήκες στους καπνεμπόρους για να αρχίσουν εκ νέου να λειτουργούν και τα σχολεία στους μαθητές για να λειτουργήσουν κανονικά, καθώς επί ένα χρόνο τα μισά από αυτά είχαν καταλάβει οι πρόσφυγες με σκοπό την στέγασή τους. (Κωνσταντάρας – Σταθαράς, 1994)

Οι εργασίες για την ανέγερση του νέου «Προσφυγικού Συνοικισμού» ξεκίνησαν στις 7 Αυγούστου του 1923. Ο συνοικισμός που δημιουργήθηκε βόρεια της περιοχής του Βόλου, πήρε το όνομα Νέα Ιωνία, από την Ιωνία της Μικράς Ασίας, ως θύμηση στους πρόσφυγες της περιοχής που έζησαν και μεγάλωσαν. Τα εγκαίνια του «θεμέλιου λίθου» του νέου «Προσφυγικού Συνοικισμού» έγιναν στις 15 Αυγούστου του 1923. Η Νέα Ιωνία υπήρξε το νέο προάστιο που έφερε ο 20^{ος} αιώνας και αποτέλεσε τον πυρήνα της μεταπολεμικής οικιστικής διάχυσης στα βορειοδυτικά της πόλης. Η δημιουργία του συνοικισμού στηρίχθηκε σε ειδική νομοθεσία, και πιο συγκεκριμένα δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 117/18 – 12 - 1925 τ. Β' «Περί απαλλοτριώσεως ιδιωτικών εκτάσεων κειμένων εν Βόλω προς ανέγερσιν προσφυγικού Συνοικισμού» και αριθμό Υπουργικής Απόφασης 114712/12 - 11 – 1925. Ακολουθώντας, με αυτό τον τρόπο, την τακτική του Κράτους για την αποκατάσταση των προσφύγων σε όλη την επικράτεια. Η έκταση, που ξεπερνούσε τα 38 εκτάρια το 1947, απαλλοτριώθηκε με διαδοχικά διατάγματα και εποίκιστηκε

σταδιακά μεταξύ 1924 και 1938. Το σχέδιο το συνοικισμού συνέταξε ο μηχανικός του Δήμου Βόλου Απόστολος Περπινιάνης. (Χαστάογλου, 2007)

Η πολεοδομική διάταξη ακολούθησε έναν τυπικό ορθογωνικό κάναβο, που θύμιζε τη γεωμετρία του ιστού της πόλης, όμως οι δρόμοι ήταν κατά κανόνα στενότεροι, τα οικοδομικά τετράγωνα μικρότερα, η οικοπεδική κατάτμηση μεγαλύτερη και η δόμηση οργανώθηκε σε καθαρά προαστιακή μορφή με πρόβλεψη για στοιχειώδη οικιστικό εξοπλισμό (πλατεία, εκκλησία, σχολείο). Η στέγαση σήμανε την παροχή μικρού οικοπέδου και έτοιμου τμήματος, το οποίο οι δικαιούχοι έπρεπε να αποπληρώσουν με μορφή δεκαπενταετούς δανείου. Η κατασκευή του συνοικισμού προχώρησε κατά τμήματα σε διαδοχικές φάσεις και σε κάθε τμήμα εφαρμόστηκαν διαφορετικοί τύποι κατοικιών, όπως παρουσιάζεται σε επόμενο κεφάλαιο. Το έργο ανέλαβε αρχικά το τοπικό τμήμα του Τ.Π.Π. με πρόεδρο τον βιομήχανο Χρήστο Λούλη και έπειτα, τον Οκτώβριο η Ε.Α.Π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2**ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ – ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ****2.1) Δημογραφικά στοιχεία**

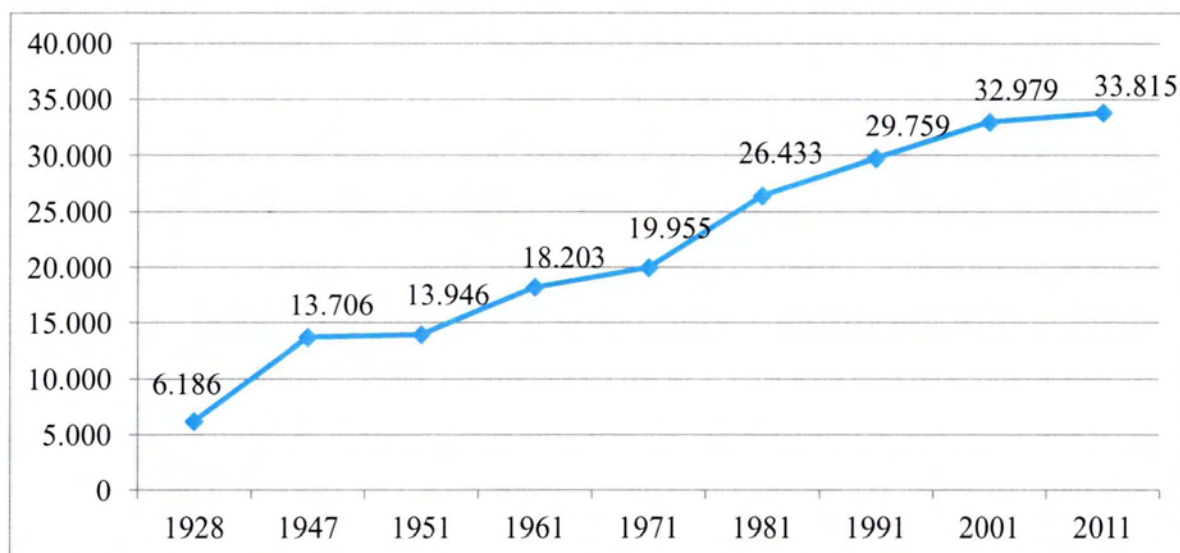
Η πόλη του Βόλου, σταθερά ανερχόμενο εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα τοποθετείται στην πρώτη θέση μεταξύ των Θεσσαλικών πόλεων, στην υποδοχή και εγκατάσταση προσφύγων από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο που κατέφυγαν εκεί πριν και μετά την κατάρρευση του Μικρασιατικού μετώπου. Το 1928 καταγράφηκαν στο Δήμο Παγασών (τωρινό Δήμο Βόλου), 11.945 πρόσφυγες, ενώ ο συνολικός αριθμός των προσφύγων που εγκαταστάθηκε στην πόλη αντιστοιχούσε στο 1/3 του προσφυγικού πληθυσμού της Θεσσαλίας, καθώς ο συνολικός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε σε αυτή ανερχόταν στους 34.659 πρόσφυγες, και αντιπροσώπευε σημαντικό ποσοστό του αστικού πληθυσμού του Δήμου.

Πίνακας Β.1: Απογραφή των προσφύγων το 1923 και το 1928

	Πρόσφυγες 1923		Πρόσφυγες 1928
Επαρχία Βόλου	15.441	Επαρχία Βόλου	13.411
Δήμος Παγασών	11.129	Δήμος Παγασών:	11.945
		Βόλος	6.779
		Συνοικία Νέας Ιωνίας	5.166

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία επεξεργασία

Με την ίδρυση, του ο συνοικισμός της Νέας Ιωνίας αποτελούσε τμήμα του Δήμου Παγασών. Το μέγεθος και η δομή του πληθυσμού της περιοχής της Νέας Ιωνίας, μεταβλήθηκε αρκετά κατά τη διάρκεια των χρόνων, από το έτος ίδρυσής της και την εγκατάσταση σε αυτή των προσφύγων, μέχρι και τη σημερινή της κατάσταση. Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει την εξέλιξη του πληθυσμού της Νέας Ιωνίας.

Διάγραμμα Β.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη Νέας Ιωνίας

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία

Το 1928 η Νέα Ιωνία απογράφεται ως ξεχωριστή συνοικία του Δήμου Παγασών (μέχρι το 1954 ο Δήμος Βόλου είχε την ονομασία Δήμος Παγασών) και αριθμεί 6.186 κατοίκους. Το 1947 προκειμένου η Νέα Ιωνία να αποτελέσει ξεχωριστό Δήμο από το Δήμο Παγασών, γίνεται ανεπίσημη απογραφή και φαίνεται να έχει 13.706 κατοίκους. (Φουντούλη, 2011) Μέχρι την ανέγερση των τελευταίων σπιτιών (1938) ο πληθυσμός της Νέας Ιωνίας έμεινε κατά βάση προσφυγικός (Μικρασιάτες, Πόντιοι, Καππαδόκες). Στην επίσημη απογραφή του 1951 ως ξεχωριστός Δήμος από τον Δήμο Παγασών η Νέα Ιωνία έχει πληθυσμό 13.946. Φαίνεται λοιπόν ότι με το πέρασμα 23 χρόνων από το 1928 ο πληθυσμός της διπλασιάστηκε. Το 1961, στην περίοδο μετά το σεισμό που έπληξε την πόλη του Βόλου, ο πληθυσμός της Νέας Ιωνίας ανέρχεται στους 18.203 κατοίκους. Στη συνέχεια, και πιο συγκεκριμένα κατά την απογραφή του 1971 ο πληθυσμός αυξάνεται στους 19.955 κατοίκους. Το 1981, ο πληθυσμός της Νέας Ιωνίας είναι 26.433 κάτοικοι, ενώ σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1991 ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 29.759 κατοίκους. Στο Δήμο Νέας Ιωνίας το 2001 ενώθηκαν και οι Γλαφυρές με αποτέλεσμα να κατοικείται από 32.979 δημότες. Κατά την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός της Δημοτικής Ενότητας της Νέας Ιωνίας ανέρχεται στους 33.815, ωστόσο αποτελεί πλέον τμήμα του Δήμου Βόλου ο οποίος έχει πληθυσμό συνολικά 144.449 κατοίκους, όπως παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας Β.2: Πληθυσμός Δήμου Βόλου κατά την απογραφή του 2011

	Μόνιμος Πληθυσμός 2011(κατ.)
Δήμος Βόλου	144.449
Δ.Ε. Βόλου	86.046
Δ.Ε. Αγριάς	5.632
Δ.Ε. Αισωνίας	3.249
Δ.Ε. Αρτέμιδας	4.145
Δ.Ε. Ιωλκού	2.138
Δ.Ε. Μακρινίτσης	694
Δ.Ε. Νέας Αγχιάλου	6.819
Δ.Ε. Νέας Ιωνίας	33.815
Δ.Ε. Πορταριάς	1.911

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία Επεξεργασία

Από την εποχή στην οποία εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες στην περιοχή της Νέας Ιωνίας, μέχρι σήμερα, υπήρξαν μεταβολές στη διάρθρωση του πληθυσμού. Σε ότι αφορά τις μεταναστεύσεις, αξίζει να σημειωθεί ότι οι πρόσφυγες δεν μετακινούνταν από την περιοχή της Νέας Ιωνίας, καθώς κατά κύριο λόγο δεν ήταν αποδεκτοί από τους μόνιμους κατοίκους του Βόλου. Κύματα μετανάστευσης στην περιοχή της Νέας Ιωνίας, παρουσιάστηκαν τη δεκαετία από το 1940 έως το 1950 όταν τελείωσε ο πόλεμος, αλλά και κατά τη διάρκεια του εμφυλίου (1946 – 1949), καθώς εγκαταστάθηκαν στην περιοχή κάτοικοι από τα χωριά του εσωτερικού της Θεσσαλίας, οι λεγόμενοι «ανταρτόπληκτοι», εφόσον με διαταγή της κυβέρνησης τα χωριά τους έπρεπε να εκκενωθούν. Οι μεγάλοι σεισμοί της περιόδου 1955 – 1957 δεν ήταν ιδιαίτερα καταστρεπτικοί για την περιοχή της Νέας Ιωνίας, ωστόσο έδωσαν κίνητρο στους κατοίκους για γενικότερη ανοικοδόμηση και ανάπτυξη της περιοχής. Το 1970 και μετά, εγκαταστάθηκαν, στην ευρύτερη περιοχή της Νέας Ιωνίας, Ρομά από άλλες περιοχές οι οποίοι σήμερα αποτελούν μέρος του πληθυσμού Νέας Ιωνίας. Επιπροσθέτως, τα τελευταία χρόνια στην περιοχή του παλιού προσφυγικού συνοικισμού και πιο συγκεκριμένα σε παλιά προσφυγικά σπίτια, έχουν εγκατασταθεί μετανάστες από άλλες χώρες. Όλα τα παραπάνω γεγονότα, έχουν συντελέσει στη διάρθρωση του πληθυσμού της Νέας Ιωνίας και έχουν συμβάλει στη σύνθεση του πληθυσμού που κατοικεί στην περιοχή μέχρι και σήμερα.

2.2) Απασχόληση

Η έλευση των προσφύγων τροφοδότησε την πόλη με εργατικά χέρια. Βασική απασχόληση των πρώτων κατοίκων της Νέας Ιωνίας ήταν η εργασία τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών στις διάφορες καπναποθήκες. Η εργασιακή εμπειρία, κυρίως των προσφύγων γυναικών, στην υφαντουργία και την επεξεργασία του καπνού, αποτέλεσε παράγοντα ανανέωσης της τοπικής κοινωνίας. (Φουντούλη, 2011)

Η ανάπτυξη της βιομηχανικής δραστηριότητας ευνοήθηκε από τη θέσπιση κινήτρων που εισήγαγε ο νόμος 2848/1922 περί προαγωγής της βιομηχανίας (δασμολογικές ατέλειες, έκπτωση στα κόμιστρα, δικαίωμα απαλλοτρίωσης οικοπέδων κ.λπ.) . Το 1930 ο Βόλος κατέκτησε τη δεύτερη θέση στην καπνοβιομηχανία και τα εργοστάσια εριοργίας του αντιπροσώπευαν το 40 - 45% της ελληνικής εριοβιομηχανίας. Ταυτοχρόνως, νέες μονάδες ιδρύθηκαν και οι παλιές επέκτειναν και εκσυγχρόνισαν την υποδομή τους, αύξησαν το προσωπικό τους και υπερδιπλασίασαν την παραγωγή τους. (Χαστάογλου, 2007)

Διάσπαρτα εργοστάσια και καπναποθήκες ανεγέρθηκαν μέσα στον οικιστικό ιστό, ακόμη και στην παραλιακή ζώνη, ακολουθώντας τη λογική του αστικού κτιρίου, όπως για παράδειγμα το καπνεργοστάσιο του Μασάγγου και οι καπναποθήκες του Παπαστράτου. Τα παλιά υφαντουργεία Μουρτζούκου και Παπαγεωργίου απορρόφησαν περίπου 2.000 πρόσφυγες, κυρίως γυναίκες, εκσυγχρόνισαν τις εγκαταστάσεις τους και αποτέλεσαν βιομηχανίες οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα στην ευρύτερη περιοχή του Βόλου. Υπήρξαν πολλοί πρόσφυγες, οι οποίοι δημιούργησαν δικές τους επιχειρήσεις και κατάφεραν μέσω των γνώσεων που κατείχαν, στον τόπο που διέμεναν, να αποτελέσουν αναπόσπαστο κομμάτι της βιομηχανικής ανάπτυξης που γνώρισε η πόλη του Βόλου. Παράδειγμα τέτοιας επιχείρησης, αποτελεί το μεταξουργείο Ετμεκτζόγλου, το οποίο βρισκόταν στα όρια της περιοχής της Νέας Ιωνίας, ακριβώς δίπλα από το χείμαρρο Κραυσίδωνα. Η ίδρυση και η λειτουργία του συμπίπτει με τη δημιουργία και τη σύσταση του προσφυγικού συνοικισμού της Νέας Ιωνίας. Με την εγκατάστασή τους, οι αδελφοί Γεώργιος και Αλέξανδρος Ετμεκτζόγλου, προερχόμενοι από τη Βιθυνία της Μικράς Ασίας, ιδρύουν το 1924 το Μεταξουργείο, το οποίο μέσα σε λίγα χρόνια εξελίχθηκε σε σημαντική βιομηχανική μονάδα και αναδείχθηκε σε ένα από τα σπουδαιότερα βιομηχανικά εργοστάσια της εποχής, όχι μόνο για την ευρύτερη

περιοχή του Βόλου αλλά και για την Ελλάδα. Σήμερα, έχει αναπλαστεί και φιλοξενεί υπηρεσίες του Δήμου, χώρους ψυχαγωγίας και συγκεντρώσεων, καθώς επίσης και χώρο μουσείου για να διατηρείται η μνήμη της παλιάς του κατάστασης.

Άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί ήταν αυτοί οι οποίοι άρχισαν να ανοίγουν τα πρώτα μαγαζιά στην οδό Χαλκηδόνας (σημερινή λεωφόρος Ειρήνης) ή το «Φαρδύ», όπως το έλεγαν οι πρόσφυγες. Τα πρώτα μαγαζιά που δημιουργήθηκαν από τους πρόσφυγες αποτελούσαν τμήμα των οικημάτων τους. Με τον τρόπο αυτό η λεωφόρος Ειρήνης συγκέντρωσε το σύνολο των δραστηριοτήτων των προσφύγων. Σήμερα, τα μαγαζιά έχουν αυξηθεί στον αριθμό περιλαμβάνοντας ταυτόχρονα και άλλες δραστηριότητες, έχοντας κατακλίσει όλους τους κεντρικούς δρόμους της Νέας Ιωνίας (Λεωφόρος Ειρήνης, Αναπαύσεως, Μαιάνδρου), η οποία πλέον έχει τη δική της αγορά. (Πετσιάβα, 2015: Προσωπική επικοινωνία)

Παρατηρείται με αυτόν τον τρόπο ότι οι πρόσφυγες με την εγκατάστασή τους, συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα της περιοχής του Βόλου. Με αποτέλεσμα η βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής να ευθύνεται, κατά ένα μέρος, στην εγκατάσταση των προσφύγων, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού του εργατικού δυναμικού αλλά ταυτόχρονα και την ενίσχυση της τεχνογνωσίας την οποία η πρόσφυγες είχαν υιοθετήσει από τα μέρη στα οποία είχαν μεγαλώσει. Αυτό το φαινόμενο δεν παρατηρήθηκε μόνο στην περιοχή του συνοικισμού της Νέας Ιωνίας και της ευρύτερης περιοχής του Βόλου, αλλά και στο σύνολο του Ελλαδικού χώρου.

Τα πρώτα επίσημα στοιχεία για την απασχόληση στη Νέα Ιωνία εμφανίζουν το 57% του συνόλου των απασχολούμενων να απασχολείται στο δευτερογενή τομέα, το 37% στον τριτογενή και το 6% στον πρωτογενή τομέα. Παρακάτω παρατίθεται ο αριθμός των απασχολούμενων της περιοχής κατά την απογραφή του 1951.

Πίνακας Β.3: Αριθμός απασχολούμενων στη Νέα Ιωνία το 1951

Κλάδοι Απασχόλησης	1951
Πρωτογενής	285
Δευτερογενής	2.763
Τριτογενής	1.815
Σύνολο Απασχολούμενων	4.863

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Ιδία Επεξεργασία

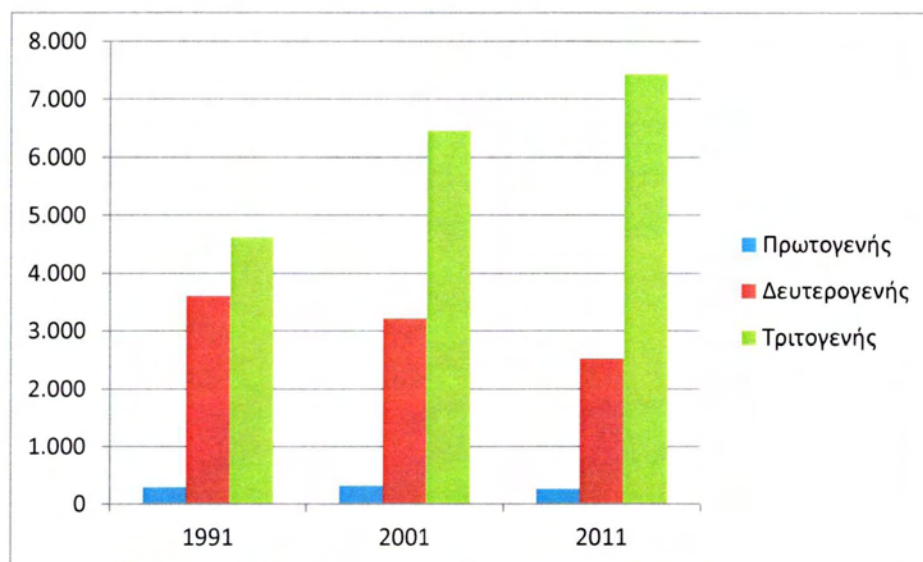
Τα τελευταία χρόνια η απασχόληση στην περιοχή έχει αλλάξει κατά πολύ σε σχέση με τα δεδομένα που ίσχυαν την περίοδο του 1951. Πλέον, κύριος κλάδος απασχόλησης, τόσο στην περιοχή της Νέας Ιωνίας, όσο και στο σύνολο της Ελλάδας, αποτελεί ο τριτογενής τομέας. Παρακάτω παρουσιάζεται η ποσοστιαία μεταβολή της απασχόλησης για τις περιόδους 1991 – 2001 και 2001 – 2011.

Πίνακας Β.4: Ποσοστιαία μεταβολή απασχόλησης στη Νέα Ιωνία

				Μεταβολή (%)	
	1991	2001	2011	1991-2001	2001-2011
Πρωτογενής	286	311	261	9%	-16%
Δευτερογενής	3.611	3.222	2.530	-11%	-21%
Τριτογενής	4.621	6.457	7.439	40%	15%

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία επεξεργασία

Στον παραπάνω πίνακα τα στοιχεία του 1991 και του 2001 αφορούν τον Δήμο Νέας Ιωνίας, ενώ τα στοιχεία του 2011 αφορούν τη Δημοτική Ενότητα της Νέας Ιωνίας καθώς, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης «Ν.3852/2010», η περιοχή της Νέας Ιωνίας αποτελεί τμήμα του Δήμου Βόλου. Παρακάτω παρουσιάζεται διαγραμματικά η μεταβολή της απασχόλησης την περίοδο 1991 – 2011.

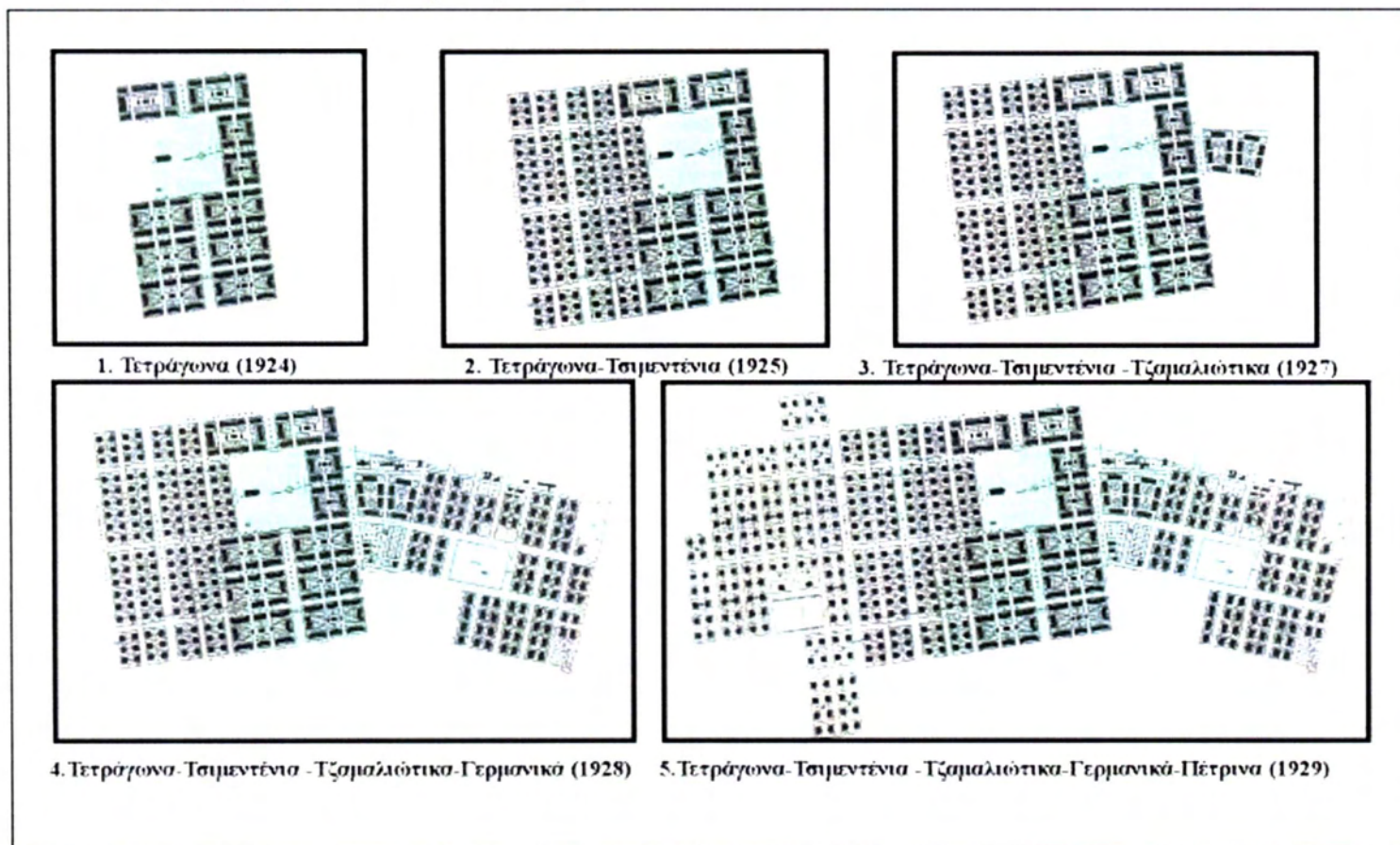
Διάγραμμα Β.2: Μεταβολή της απασχόλησης 1991 – 2011

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ιδία επεξεργασία

2.3) Η εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού της Νέας Ιωνίας

Το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο της Νέας Ιωνίας δημοσιεύθηκε το 1927 και περιλάμβανε τις περιοχές των «Τετραγώνων» και των «Τσιμεντένιων», περιοχές οι οποίες κτίστηκαν στις αρχές της ίδρυσης του προσφυγικού συνοικισμού. Στη συνέχεια, με την ανοικοδόμηση των υπόλοιπων οικιστικών ενοτήτων και του Ναού της Ευαγγελίστριας ακριβώς στο κέντρο του συνοικισμού, δημιουργήθηκε το πολεοδομικό κέντρο της πόλης, που δεν είναι άλλο από την περιοχή γύρω από την πλατεία του Ναού. Το 1940, πλέον είχαν ανεγερθεί σχεδόν όλα τα οικήματα με τα οποία το κράτος στόχευε στην στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων. Οι κύριες ζώνες κατοίκησης εκείνης της περιόδου, αλλά και για πολλά χρόνια ακόμα ήταν: 1) τα «Τετράγωνα», 2) τα «Τσιμεντένια», 3) τα «Τζαμαλιώτικα», 4) τα «Γερμανικά και τα 5) τα Πέτρινα.

Εικόνα Β.3: Προσφυγικές κατοικίες της Νέας Ιωνίας

Πηγή: Χαστάογλου, 2007, Ιδία Επεξεργασία

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, την περίοδο 1934 – 1938 κτίστηκαν κάποια επιπλέον οικήματα, καθώς οι ανάγκες για στέγαση των προσφύγων παρέμεναν δυσεπίλυτες. Παρακάτω παρουσιάζεται σε πίνακα η χρονιά, το είδος και ο αριθμός των οικημάτων που κατασκευάστηκαν για την αποκατάσταση των προσφύγων.

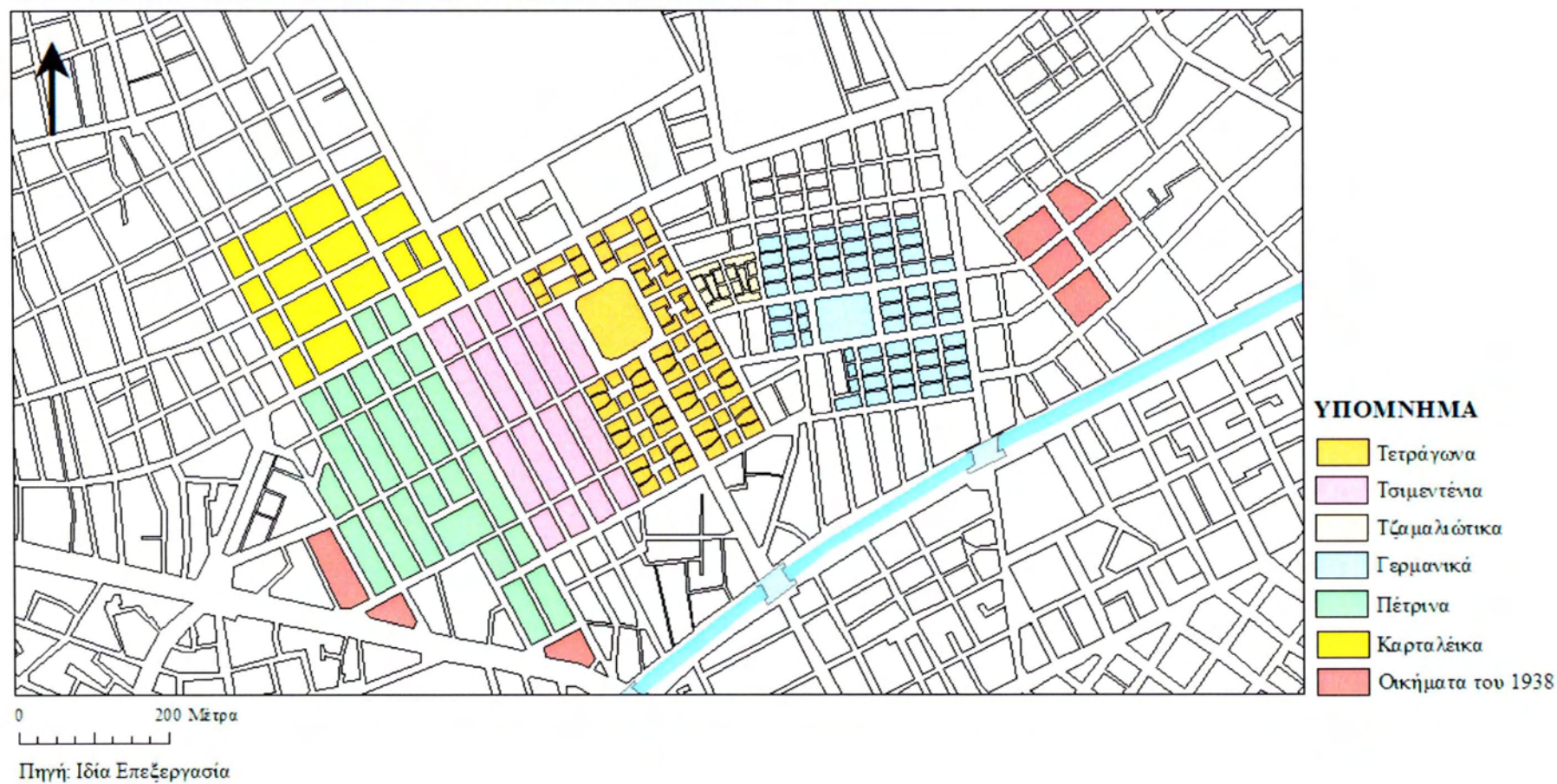
Πίνακας Β.5: Περιοχές προσφυγικών κατοικιών

Χρονολογία	Ονομασία	Οικήματα
1924	Τετράγωνα	776
1925	Τσιμεντένια	356
1927	Τζαμαλιώτικα	104
1928	Γερμανικά	323
1929	Πέτρινα	300
1934	Καρταλέικα	152
1938	Οικήματα στην οδών Θείρων - Σινώπης	36
1938	Οικήματα στην οδών Βυζαντίου - Γανοχώρας	24
Σύνολο		2.071

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Όπως παρατηρείται συνολικά για την αποκατάσταση των προσφύγων κτίστηκαν 2.071 σπίτια τα οποία φιλοξένησαν ισάριθμες οικογένειες. Αξιοσημείωτο, ωστόσο, είναι το γεγονός ότι οι συνθήκες διαβίωσης, σε καθεμία από τις παραπάνω περιοχές κατοίκησης, ήταν διαφορετικές, καθώς η δομή, η έκταση και τα υλικά τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των οικημάτων τους ήταν διαφορετικά σε κάθε περίπτωση.

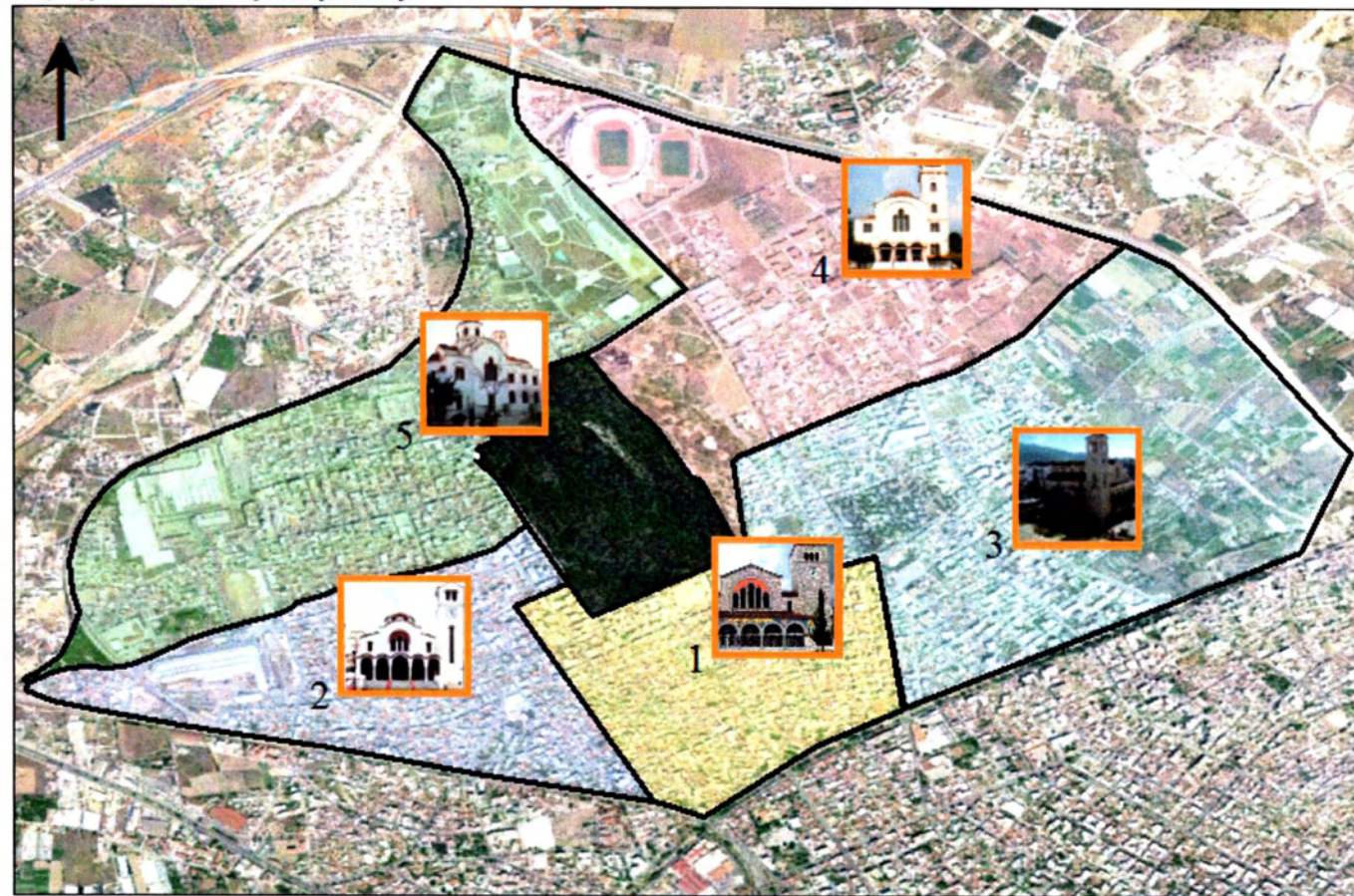
Χάρτης Β.3 : Σύνολο οικημάτων που κτίστηκαν για τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων

Ο προσφυγικός οικισμός της Νέας Ιωνίας κατά το 1945, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και την κατοχή του 1940 – 1944, άρχισε να μεγαλώνει και να επεκτείνεται με εντυπωσιακό ρυθμό. Ωστόσο, άρχισαν να εμφανίζονται αρκετά σοβαρά προβλήματα, όπως αυτά της ύδρευσης, της καθαριότητας, της κατασκευής δρόμων και πολλών ακόμη που παρουσιάζονται μέσα σε μία κοινωνία. Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων και εξαιτίας διάφορων πολιτικών προστριβών, ο προσφυγικός οικισμός Νέας Ιωνίας αποτέλεσε αυτοτελή και ξεχωριστό Δήμο από το Δήμο Βόλου (τότε Δήμος Παγασών) και μετονομάστηκε σε Δήμος Νέας Ιωνίας Βόλου. Η μετονομασία έγινε σε δύο ξεχωριστές φάσεις. Στην πρώτη φάση, μετονομάστηκε και ιδρύθηκε η Κοινότητα Νέας Ιωνίας με Νομοθετικό Διάταγμα, ΦΕΚ στις 26/09/1946, αριθμ. 17. Στη δεύτερη φάση, ιδρύθηκε ο Δήμος Νέας Ιωνίας με το ΦΕΚ/105/29 τον Μάιο του 1947, τεύχος Α΄. Σήμερα η περιοχή της Νέας Ιωνίας αποχαρακτηρίστηκε από αυτοτελής Δήμος και αποτελεί πλέον δημοτική ενότητα του Δήμου Βόλου, μετά από τη συγχώνευση των Δήμων σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης «Ν.3852/2010».(Βαφειάδης, 2012) Σύμφωνα με το ισχύον πολεοδομικό καθεστώς της περιοχής της Νέας Ιωνίας, οι πολεοδομικές συνοικίες στις οποίες χωρίζεται, είναι πέντε και έχουν τον όνομα τους από τον ιερό ναό της εκάστοτε περιοχής. Οι πολεοδομικές συνοικίες της Νέας Ιωνίας είναι οι εξής.

1. **Η συνοικία της Ευαγγελίστριας:** Περιλαμβάνει τον πυρήνα των προσφυγικών κατοικιών (Τετράγωνα, Τσιμεντένια, Γερμανικά, Τζαμαλιώτικα, και ένα τμήμα από τα Καρταλικά και τα Πέτρινα).
2. **Η συνοικία Πέτρου και Παύλου:** Περιλαμβάνει την περιοχή Χούμες ή Κούμες και βρίσκεται στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής της Νέας Ιωνίας.
3. **Η συνοικία της Αγίας Βαρβάρας:** Περιλαμβάνει τις περιοχές των Αμπελόκηπων, Καζανάκι και Χορμόβα και βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Νέας Ιωνίας.
4. **Η συνοικία του Αγίου Νεκτάριου:** Περιλαμβάνει τις περιοχές Αλσούπολη, Άγιος Δημήτριος, Πανόραμα και Καλλιθέα και βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Νέας Ιωνίας.
5. **Η συνοικία του Αγίου Σπυρίδωνα:** Περιλαμβάνει τις περιοχές Ακρόπολη, Νέο Δέλτα, Μπαζματζίδη και Άγιο Μόδεστο (γνωστή ως Αλιβέρι) και βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Νέας Ιωνίας.(Φουντούλη, 2011)

Χάρτης Β.4: Συνοικίες Νέας Ιωνίας

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- 1 Ευαγγελίστρια
- 2 Πέτρου και Παύλου
- 3 Αγία Βαρβάρα
- 4 Άγιος Νεκτάριος
- 5 Άγιος Σπυρίδωνας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

2.4) Η αρχιτεκτονική της πόλης

2.4.1) Οι προσφυγικές κατοικίες

Η έντονη μετακίνηση των προσφύγων στην πόλη του Βόλου είχε ως αποτέλεσμα την απότομη αστικοποίηση του πληθυσμού και την εμφάνιση προβλημάτων στέγασης. Η στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων αποτελούσε μείζον θέμα για το κράτος και τους οργανισμούς αποκατάστασης των προσφύγων. Οι πρόσφυγες επί ένα χρόνο στεγάζονταν σε παραπήγματα, σκηνές, σχολεία και εργοστάσια. Η ανάγκη για στέγαση, λοιπόν, ήταν μεγάλη και επιτακτική. Η απόφαση για την ανέγερση του προσφυγικού συνοικισμού αποτελούσε σπουδαίο γεγονός, όχι μόνο για τους πρόσφυγες, αλλά και για ολόκληρη την τοπική κοινωνία του Βόλου. Η στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων ακολούθησε διάφορα στάδια και οι εργασίες για την κατασκευή των προσφυγικών κατοικιών αλλά και γενικότερα του νέου συνοικισμού ολοκληρώθηκε το 1938. Η κατασκευή των πρώτων κατοικιών ήταν, κατά κύριο λόγο, ευτελής και πολύ απλοϊκή. Οι ομάδες των σπιτιών εντάχθηκαν σε ένα ρυμοτομικό σχέδιο με δρόμους κάθετους και παράλληλους προς τον Παγασητικό και το Πήλιο, ωστόσο, οι περισσότεροι δρόμοι ήταν στενοί εκτός ορισμένων (Μαιάνδρου, Φιλαδελφείας, Ελ. Βενιζέλου και Λεωφόρο Ειρήνη). Η έκταση της πόλης οριζόταν ανατολικά από την οδό Αναπαύσεως, βόρεια από το νεκροταφείο έως το στρατόπεδο, δυτικά από τις προσφυγικές κατοικίες με την ονομασία «Καρταλείκα» μέχρι την οδό Ελλησπόντου και νότια από τον χείμαρρο Κραυσίδωνα. Βόρεια αλλά και εκτός του προσφυγικού συνοικισμού υπήρχαν ακαλλιέργητες εκτάσεις, αλάνες, λαχανόκηποι και αμπέλια. Στο κέντρο του προσφυγικού συνοικισμού βρισκόταν ο μοναδικός ναός της περιοχής ο οποίος αποτελούσε την μοναδική εκκλησία της περιοχής και αποτελεί σημαντικό τοπόσημο της Νέας Ιωνίας, καθώς συνδέεται με την ιστορία της από τα χρόνια της δημιουργίας του συνοικισμού μέχρι και σήμερα. Όλα τα συγκροτήματα των κτιρίων, που θα αναφερθούν παρακάτω, αποτέλεσαν την συνολική συνοικία των προσφυγικών, η οποία διατηρείται ακόμα στο μεγαλύτερο μέρος της. Πολλά από αυτά κατοικούνται μέχρι και σήμερα με αποτέλεσμα να έχει χαθεί παντελώς αυτός ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του συνοικισμού.

2.4.1.1) Τα «Τετράγωνα»

Τα πρώτα σπίτια που κτίστηκαν στον συνοικισμό ήταν τα λεγόμενα «Τετράγωνα», τα οποία κατασκευάστηκαν για την κάλυψη της ανάγκης των προσφύγων για στέγη. Αν και καθυστερημένα, καθώς τα εγκαίνια για τον «θεμέλιο λίθο» του συνοικισμού είχαν γίνει στις 15 Αυγούστου του 1923, οι εργασίες στο νέο συνοικισμό, ολοκληρώθηκαν στα τέλη του φθινοπώρου το 1924. Έτσι, τα πρώτα σπίτια στην άγονη περιοχή του «Ξηροκάμπου», τα οποία φιλοξένησαν περίπου 2.000 Έλληνες πρόσφυγες, ήταν έτοιμα προς χρήση. Ωστόσο, η κατοίκηση στο νέο οικισμό άργησε να ολοκληρωθεί, με αποτέλεσμα τα εγκαίνια του προσφυγικού συνοικισμού να γίνουν στις 24 Δεκεμβρίου του 1924. (Κωνσταντάρας – Σταθαράς, 1994)

Τα σπίτια που κατασκευάστηκαν αποτελούσαν τον πρώτο προσφυγικό συνοικισμό του Βόλου, τη «Νέα Ιωνία», και εντάχθηκαν στο πρώτο πρόγραμμα κοινωνικής κατοικίας που υλοποιήθηκε στην πόλη του Βόλου. Ο οικισμός οργανωνόταν σε τυπικό ορθογωνικό κάναβο, ο οποίος είχε αρκετές ομοιότητες με τον υφιστάμενο της πόλης του Βόλου. Παρά τις ομοιότητες, υπήρχαν αρκετές εμφανείς διαφορές, με χαρακτηριστικά παραδείγματα, τους κατά πολύ στενότερους δρόμους, τα αρκετά μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα και τη διαφορετική κατάτμησή τους. Επιπλέον, ο σχεδιασμός περιελάμβανε την ανάπτυξη ορισμένων κοινωνικών λειτουργιών, όπως τη δημιουργία πλατείας, εκκλησίας και ενός σχολείου. Για την κατασκευή του συνοικισμού έπρεπε να γίνουν ορισμένες αναγκαστικές απαλλοτριώσεις ιδιωτικών εκτάσεων. Για να επιτευχθούν οι απαλλοτριώσεις υπήρξε ειδική ρύθμιση στη νομοθεσία με τη μορφή των διαταγμάτων, τα οποία αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Το έργο της κατασκευής των κτιρίων ανέλαβε το Τ.Π.Π.

Η κατασκευή του συνοικισμού ξεκίνησε από το κεντρικό τμήμα του και περιλάμβανε δέκα οικοδομικά τετράγωνα. Ο αρχικός συνοικισμός περιτριγυριζόταν από τις οδούς Μαιάνδρου, Μαγνησίας, Δημοκρατίας και Κρήτης. Η χορήγηση των κατοικιών περιελάμβανε ένα μικρό οικόπεδο μαζί με οίκημα. Τα κτίρια ήταν μονώροφα με εμβαδό 15 έως 20 τ.μ., κατασκευασμένα σε οικόπεδα που εκτείνονταν από 23 τ.μ. (τα εσωτερικά), έως 69 τ.μ. (τα γωνιακά) και η κατασκευή τους ήταν πέτρινη, με πιο συνηθισμένο υλικό το τσιμεντότουβλο. Οι χώροι υγιεινής ήταν τοποθετημένοι στο κέντρο των οικοδομικών τετραγώνων. Τα κτίρια είχαν τετράγωνη μορφή και για το λόγο αυτό είναι γνωστά ως «τετράγωνα». Το κόστος αγοράς των κατοικιών

κυμαινόταν από 5.500 έως 7.200 δρχ. Η αγορά γινόταν με τη χορήγηση δανείων και η αποπληρωμή τους γινόταν με τη μορφή δόσεων εντός δεκαπενταετούς χρονικού περιθωρίου. Τέλος, κατασκευάστηκαν και τέσσερα διώροφα οικήματα απέναντι από την πλατεία, στα οποία στεγάστηκαν τα δύο σχολεία του συνοικισμού (ένα αρρένων και ένα θηλέων), το φαρμακείο καθώς και ο αστυνομικός σταθμός. (Χαστάογλου, 2007)

Οι κατοικίες οι οποίες κατασκευάστηκαν φιλοξένησαν συνολικά 776 οικογένειες. Η αρχική απόφαση, της κατασκευαστικής εταιρίας που είχε αναλάβει την ανέγερση αυτών των κατοικιών, καθόριζε πως τα κτίρια που κατασκευάστηκαν στην περιοχή των τετραγώνων θα αποτελούσαν προσωρινές κατοικίες οι οποίες αργότερα θα δέχονταν μετατροπή με σκοπό την αναβάθμισή τους. Η απόφαση αυτή στηριζόταν στο γεγονός ότι ήταν αδύνατο να κατοικήσει μία οικογένεια σε αυτές τις «μονοκάμαρες» κατοικίες για μεγάλο χρονικό διάστημα. Ωστόσο, αυτές οι κατοικίες κατέληξαν να αποτελούν μόνιμη κατοικία για τους πρόσφυγες και μερικές από αυτές κατοικούνται μέχρι και σήμερα.

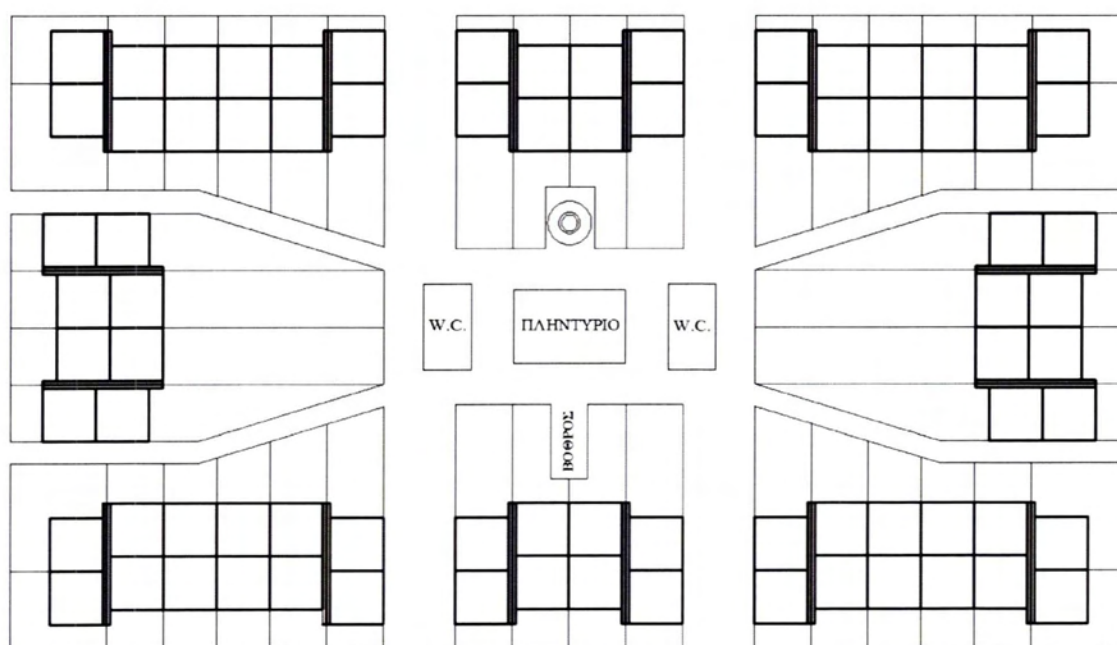
Εικόνα Β.4: Η περιοχή των Τετραγώνων

0 100 Μέτρα

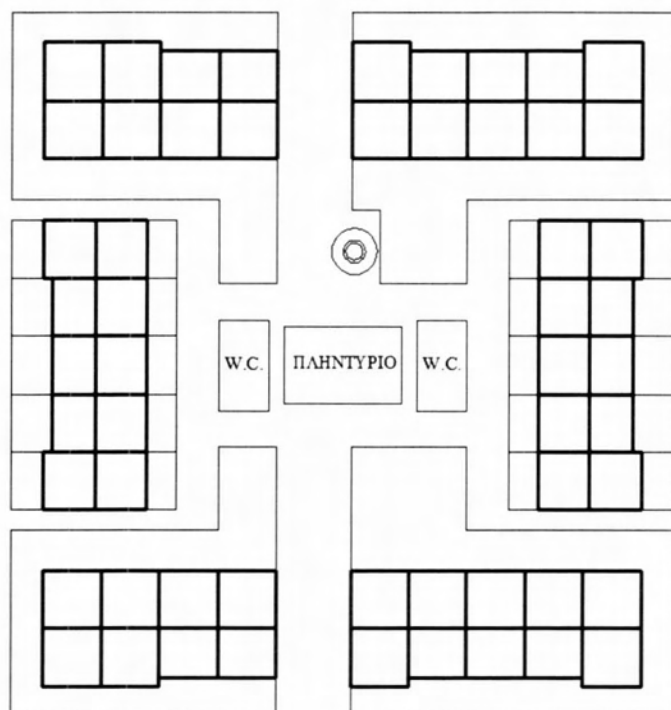
Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνα Β.5: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Α) των Τετραγώνων

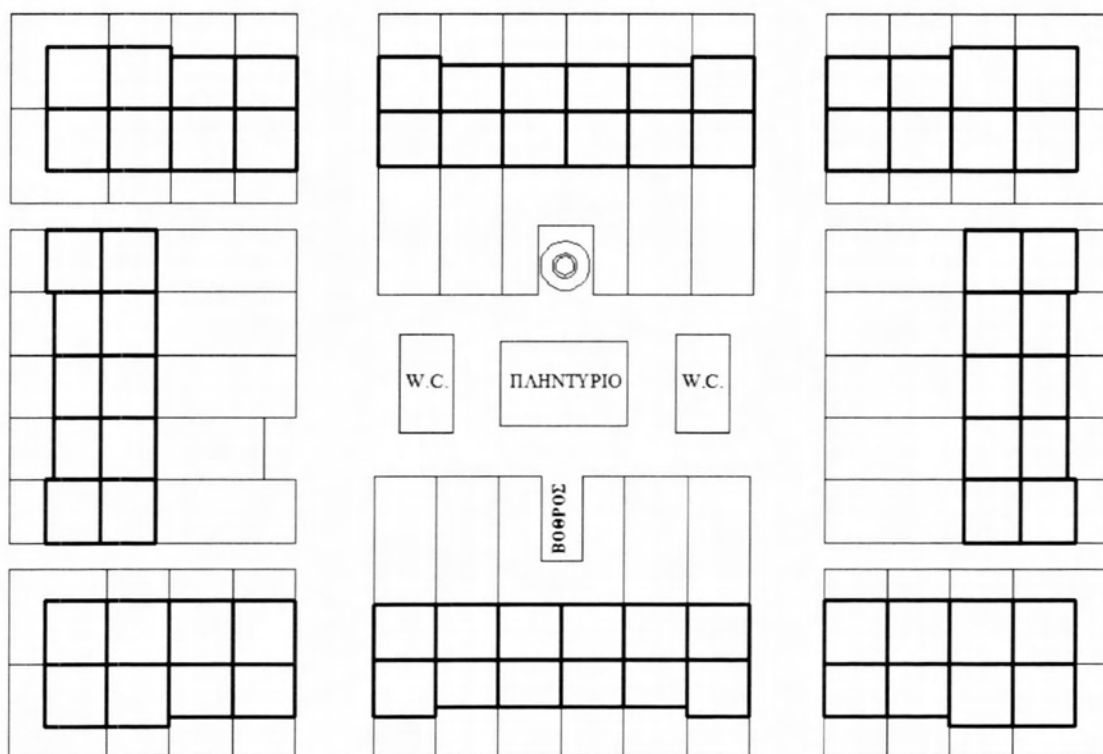
Πηγή: Ιδία Επεξεργασία, Κλίμακα:1:500

Εικόνα Β.6: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Β) των Τετραγώνων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία, Κλίμακα:1:500

Εικόνα Β.7: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς (Γ) των Τετραγώνων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία, Κλίμακα:1:500

2.4.1.2) Τα «Τσιμεντένια»

Το καλοκαίρι του 1925, γίνεται επέκταση του συνοικισμού στα δυτικά της κεντρικής πλατείας και κατασκευάζονται εκεί δεκαεπτά νέα οικοδομικά τετράγωνα. Σε αυτή τη νέα έκταση κατασκευάστηκαν τριακόσιες πενήντα έξι νέες οικίες, οι οποίες θα κατοικούνταν από ισάριθμες οικογένειες. Τα νέα κτίρια κατασκευάστηκαν από τσιμέντο και η ποιότητα κατασκευής τους ήταν σαφώς καλύτερη από αυτές των προγενέστερων. Το υλικό κατασκευής των κατοικιών ήταν και αυτό που έδωσε το όνομα στα νέα οικοδομικά τετράγωνα και γι' αυτό, αυτά είναι γνωστά ως τα «Τσιμεντένια». Ο σχεδιασμό τους και η γενική τους τοποθέτηση ως γειτονιές, δεν μοιάζει με τον τύπο των «τετραγώνων», καθώς οι κατοικίες δεν είναι τοποθετημένες σε διάταξη τετραγώνου με εσωτερική πλατεία, αλλά στην ουσία δημιουργούσαν συστοιχίες. (Φουντούλη, 2011)

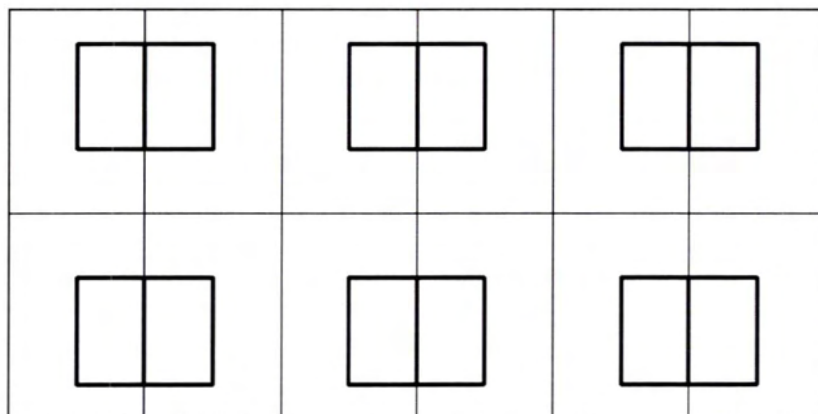
Πρόκειται για ισόγειες, κυρίως, κεραμοσκεπείς διπλοκατοικίες με επιφάνεια κατοικίας περίπου 45 τ.μ., με δύο δωμάτια, κουζίνα, εσωτερικό χώρο υγιεινής και μικρό κήπο, σε οικοπέδα με εμβαδό από 113 έως 156 τ.μ. Ο κύριος χώρος ήταν αρκετά απλοϊκά σχεδιασμένος, με ένα μικρό χώλ ακριβώς μπροστά στην είσοδο και δύο δωμάτια, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ένα στην ευθεία του χώλ και ένα πλευρικά του, είτε δεξιά είτε αριστερά. Η στέγη τους ήταν αρκετά απλά φτιαγμένη με ξύλινα καδρόνια και δοκάρια, ενώ τα κεραμίδια ήταν Ελληνικού τύπου από το Πλινθοκεραμοποιείο Τσαλαπάτα. Τα κουφώματα, οι πόρτες και τα παράθυρα, ήταν κατά βάση ξύλινα, καρφωτά με σανιδώματα, ενώ αρκετά αργότερα που κατόρθωσαν και άλλαξαν τα κουφώματα, τοποθέτησαν κουφώματα Γαλλικού τύπου.

Κοινόχρηστοι χώροι – κτίσματα ουσιαστικά δεν υπήρχαν εφόσον συμπεριλαμβάνονταν στα πλαίσια του οικοπέδου της κατοικίας, με μόνη εξαίρεση το πηγάδι που βρισκόταν στην μία άκρη κάθε οικοδομικού τετραγώνου. Εσωτερική πλατεία δεν σχηματιζόταν ανά οικοδομικό τετράγωνο, ωστόσο υπήρχε μεγάλη έκταση ημιδημόσιου χώρου που βρισκόταν ανάμεσα στις προσφυγικές κατοικίες. Οι νέες αυτές κατοικίες τοποθετήθηκαν κυρίως μεταξύ των οδών Μαιάνδρου, Φιλαδελφείας, Δημοκρατίας και Κρήτης. Το κόστος αγοράς των κατοικιών αυτών κυμαινόταν από 21.700 έως 24.060 δρχ.

Εικόνα Β.8: Η περιοχή των Τσιμεντένιων

Εικόνα Β.9: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Τσιμεντένιων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία, Κλίμακα:1:500

2.4.1.3) Τα «Τζαμαλιώτικα»

Τον Μάρτιο του 1927 γίνεται η εγκατάσταση 104 οικογενειών στα ισάριθμα κτίρια τα οποία κατασκευάστηκαν και είχαν την ονομασία «Τζαμαλιώτικα». Τα κτίσματα αυτά οφείλουν το όνομά τους στο γεγονός ότι όσοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν εκεί, διέμεναν προσωρινά στις καπναποθήκες του Τούρκου Μουσταφά Τζαμαλή οι οποίες βρίσκονταν επί των οδών 2ας Νοεμβρίου και Ξενοφώντος. Οι περιμετρικοί δρόμοι οι οποίες οριοθετούσαν τα «Τζαμαλιώτικα» ήταν οι οδοί Μ. Αλεξάνδρου, Ικονίου, Δορυλαίου και Μαγνησίας. Η κατασκευή τους προήλθε από τη χρηματοδότηση της Εθνικής Τράπεζας. Τα κτίσματα είχαν 15 τ.μ. εμβαδό ενώ τα οικόπεδα είχαν από 22 μέχρι 30 τ.μ. εμβαδό.(Χαστάογλου, 2007)

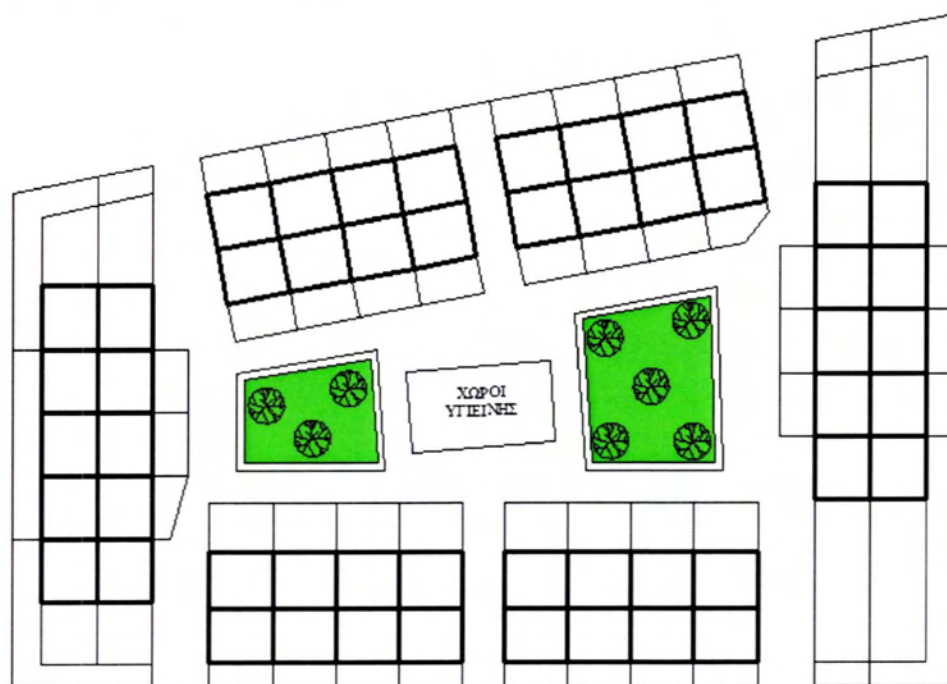
Πρόκειται για μονώροφα οικήματα, τα οποία ήταν διατεταγμένα σε συστοιχίες, δημιουργώντας έτσι τη γνωστή για την περιοχή, εσωτερική πλατεία, ενώ οι χώροι υγιεινής τοποθετούνταν στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων κατά τρόπο παρόμοιο με εκείνο των οικημάτων των «Τετραγώνων». Ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η διαφορά με την περίπτωση του οικισμού των «Τετραγώνων» αφορά το γεγονός ότι, στο εσωτερικό των τετραγώνων των «Τζαμαλιώτικων» δεν υπήρχε πλυσταριό, πηγάδι και βόθρος. Αντιθέτως, στο εσωτερικό του τετραγώνου, υπήρχαν μικροί κήποι οι οποίοι στόλιζαν τις εσωτερικές πλατείες. Κατασκευαστικά, τα «Τζαμαλιώτικα» αποτελούσαν ευτελή κτίσματα, σχεδόν εξ ολοκλήρου χτισμένα από τούβλα, ενώ η στέγη των κτιρίων ήταν κατασκευασμένη από κεραμίδια. Μια στέγη κάλυπτε 4 – 5 κατοικίες από τη μία πλευρά της, με αποτέλεσμα στο σύνολό της να καλύπτει 8 – 10 συνολικά οικήματα. Εσωτερικά το κάθε οίκημα αποτελούνταν από ένα δωμάτιο και μία μικρή κουζίνα. Τα κουφώματα και οι πόρτες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κατά βάση ξύλινα και η στέγη ήταν απλά κατασκευασμένη, με ξύλινα καδρόνια και δοκάρια. Μετά από αρκετά χρόνια, αγοράστηκαν διπλανά κτίσματα από ιδιώτες και χτίστηκαν νεότερα σπίτια ή αναπαλαιώθηκαν τα αρχικά. Σήμερα, τα «Τζαμαλιώτικα» αποτελούν τη μόνη περιοχή που μένει σχεδόν αναλλοίωτη και θυμίζει κατά πολύ την κατάσταση που επικρατούσε στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του συνοικισμού.

Εικόνα Β.10: Η περιοχή των Τζαμαλιώτικων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνα Β.11: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Τζαμαλιώτικων

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, Κλίμακα 1:500

2.4.1.4) Τα «Γερμανικά»

Το 1926, η στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων του συνοικισμού της Νέας Ιωνίας εξακολουθούσε να αποτελεί θέμα μείζονος σημασίας, καθώς το στεγαστικό πρόβλημα παρέμενε οξύτατο. Για τον παραπάνω λόγο, ανακοινώνεται και ξεκινά η κατασκευή νέων οικημάτων σε ένα νέο τμήμα του συνοικισμού και συγκεκριμένα στην ανατολική πλευρά του. Το νέο τμήμα του συνοικισμού επεκτεινόταν σε δεκαέξι οικοδομικά τετράγωνα στα οποία κατασκευάστηκαν 323 μικρά οικήματα, ένα για κάθε οικογένεια. Τα σπίτια αυτά είναι γνωστά ως «Γερμανικά» και ονομάστηκαν έτσι διότι η κατασκευή τους χρηματοδοτήθηκε από τις αποζημιώσεις που πήρε το Ελληνικό κράτος από το Γερμανικό εξαιτίας του Α' Παγκόσμιου Πολέμου. (Πετσιάβα, 2015: Προσωπική επικοινωνία) Το 1928 ολοκληρώθηκε η κατασκευή των νέων σπιτιών. Τα οικήματα αποτελούνταν από προκατασκευασμένες κατοικίες, οι οποίες είχαν ελάχιστο εμβαδό 25 τ.μ. ενώ το εμβαδό του οικοπέδου ήταν κατά κανόνα 65 τ.μ. Η κατασκευή τους ήταν από ξύλινο σκελετό και η επένδυσή τους από αμίαντο ή από τσιμεντόπλακες, ενώ η σκεπή επενδυόταν με κεραμίδια Ελληνικού τύπου από το Πλινθοκεραμοποιείο Τσαλαπάτα, ακριβώς όπως τις σκεπές των «Τσιμεντένιων». Ο νέος οικισμός περιβαλλόταν από τις οδούς Μ. Αλεξάνδρου, Πανόρμου, Αναξίμανδρου, Αναπαύσεως, Δημοκρατίας, Εγγλεζονησίου, Εφραιμίδου και Ικονίου. (Χαστάογλου, 2007) Για τα κτίρια αυτά υπήρχε πλάνο αντικαταστάσεως τους μετά από δέκα χρόνια, από άλλα καλύτερα, γεγονός που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Παράλληλα με τις κατοικίες, κατασκευάζονται ο Ιερός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (ή Ευαγγελίστρια) καθώς και η γέφυρα του Κραυσίδωνα.

Οι κατοικίες αυτές ήταν σε συστοιχίες τέτοιες ώστε να ακουμπούν ανά δύο στον πλαϊνό και στον πίσω τοίχο. Επίσης, περιλάμβαναν στο εσωτερικό τους, ένα κεντρικό χώλ, μέσω του οποίου συνδέονταν τα δωμάτια του σπιτιού, διαστάσεων περίπου 2,45 μ. x 3,50 μ. και 2,45 x 2,40 μ. το καθένα. Κάθε οικοδομικό τετράγωνο διέθετε από 12 έως 32 κατοικίες, ανά 4 ενωμένες, ενώ ανάμεσά τους δημιουργήθηκαν μικρή δρόμοι – δίοδοι. Όπως είναι προφανές στην περίπτωση των «Γερμανικών» κατοικιών δεν υπήρξε εσωτερική πλατεία ανά οικοδομικό τετράγωνο, αλλά μία αρκετά μεγάλη πλατεία στο σύνολο της ενότητας, η οποία ονομάστηκε Πλατεία 31^{ης} Αυγούστου, γνωστή ως πλατεία «Γερμανικών». «Γερμανικοί» οικισμοί συναντώνται και σε προσφυγικούς συνοικισμούς άλλων πόλεων όπως, ο Πειραιάς στην άκρη του

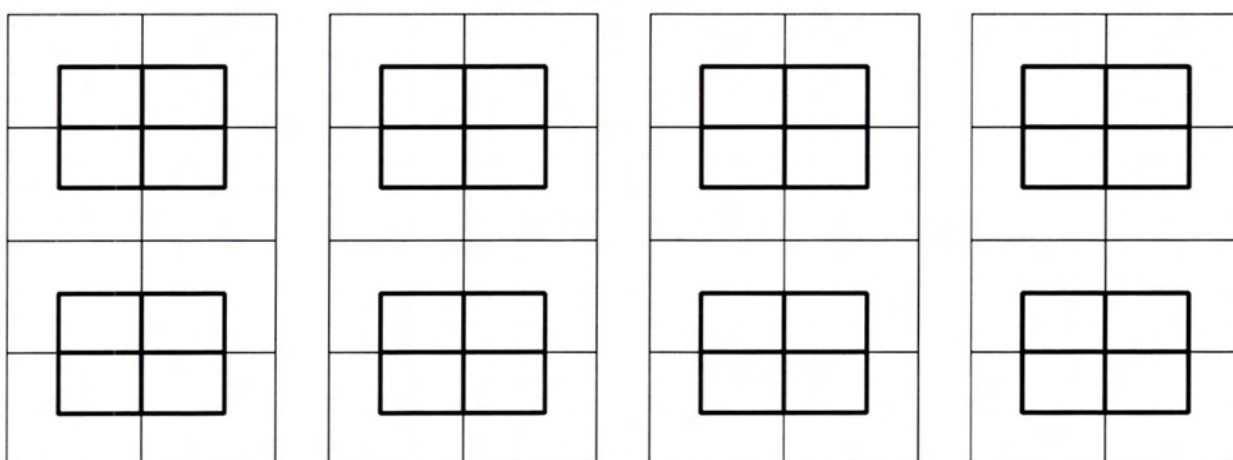
συνοικισμού της Κοκκινιάς (σημερινής Νίκαιας) ,στη Θεσσαλονίκη, στην Τούμπα, στην Καλαμαριά και την Ξηροκρήνη.(Φουντούλη, 2011)

Εικόνα Β.12: Η περιοχή των Γερμανικών

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνα Β.13: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Γερμανικών

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, Κλίμακα 1:500

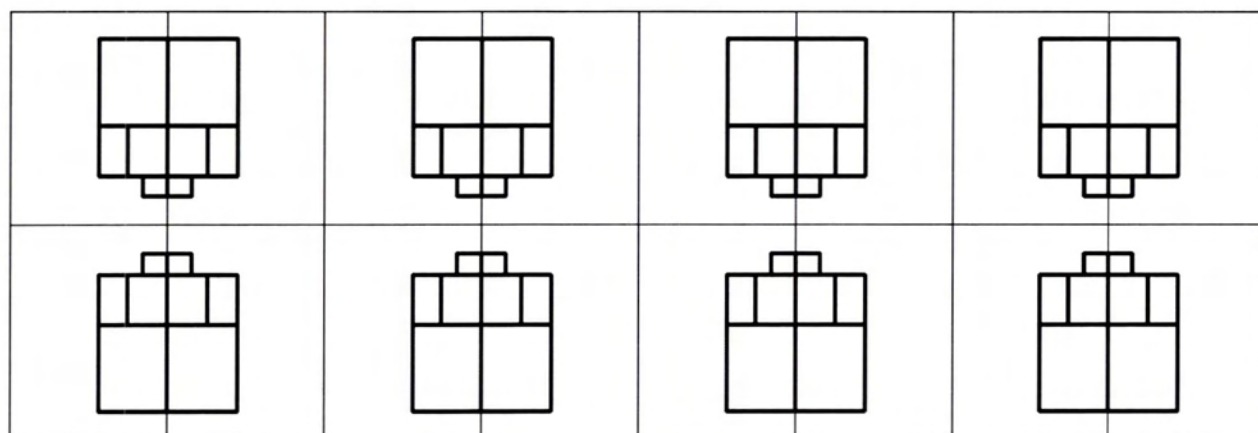
2.4.1.5) Τα «Πέτρινα»

Τον Μάιο του 1926 χαράζεται το σχέδιο του νέου τμήματος του προσφυγικού συνοικισμού και πιο συγκεκριμένα, των «Πέτρινων», το οποίο αποτελούνταν από είκοσι τρία οικοδομικά τετράγωνα και μία πλατεία. Ωστόσο η κατασκευή των οικημάτων ολοκληρώνεται κατά την περίοδο μεταξύ του 1928 και 1929. Η περιοχή των «Πέτρινων» αποτελούνταν από τριακόσιες ισόγειες μεγάλες διπλοκατοικίες άνω των 100 τ.μ. και διέθετε οικόπεδα από 150 έως και 190 τ.μ. Το νέο τμήμα του συνοικισμού χωροθετήθηκε μεταξύ των οδών Φιλαδελφείας, Τροίας, Θράκης, Προύσσης, Γανοχώρας, Ελλησπόντου, Μαιάνδρου, Θράκης και Κάδμου και η χρηματοδότησή του έγινε από την ΕΑΠ. Οι κατοικίες ήταν κατασκευασμένες από λιθοδομή η οποία εξορυσσόταν από το λατομείο του Κουφόβουνου και είχαν σκεπή με κεραμίδια. Πρόκειται για τις καλύτερες και ακριβότερες κατασκευές ανάμεσα στα υπόλοιπα προσφυγικά σπίτια. Επίσης, τα νέα οικήματα ήταν περισσότερο ανθεκτικά σε φυσικές καταστροφές, όπως διαπιστώθηκε και το 1955 όταν έπληξε σεισμός την περιοχή του Βόλου.(Βαφειάδης, 2012)

Τα οικήματα ήταν κεραμοσκεπή, με κεραμίδια Ελληνικού Τύπου από το Πλινθοκεραμοποιείο Τσαλαπάτα, ανά δύο καλυμμένα από την ίδια στέγη. Τα υπόλοιπα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, ήταν ξύλινες πόρτες και κουφώματα στα παράθυρα, καθώς και ξύλινα καδρόνια και δοκάρια για να στηριχτεί η στέγη. Εσωτερικά το κάθε σπίτι αποτελούνταν από ένα χώλ μέσω του οποίου συνδέονταν τα δύο δωμάτια του σπιτιού. Εξωτερικά, βρίσκονταν βοηθητικοί χώροι, ένα αποχωρητήριο, κτισμένο και αυτό από πέτρα, ενώ πολλές φορές οι ίδιοι οι πρόσφυγες κατασκεύαζαν ένα μικρό χώρο για κουζίνα. Η διάταξη της συγκεκριμένης ενότητας των προσφυγικών οικημάτων, ήταν σε συστοιχίες, ενώ σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο οι κατοικίες ήταν ενωμένες ανά δύο στον πλαϊνό τους τοίχο. Εφόσον δεν δημιουργήθηκαν εσωτερικές πλατείες, ως χώροι σύναξης των προσφύγων χρησιμοποιήθηκαν οι αυλές των σπιτιών τους.(Φουντούλη, 2011) Η κεντρική πλατεία της ενότητας των «Πέτρινων» ήταν η Πλατεία Εθνικών Αναμνήσεων, γνωστή σήμερα ως πρώην Τουριστικό Περίπτερο. Η πλατεία βρίσκεται μεταξύ των οδών Θράκης και Προύσσης.

Εικόνα Β.14: Η περιοχή των Πέτρινων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Εικόνα Β.15: Κάτοψη τυπικής γειτονιάς των Πέτρινων

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία, Κλίμακα: 1:500

2.4.1.6) Λοιπές κατοικίες

Οι κατοικίες οι οποίες είχαν κτιστεί μέχρι το 1930 δεν μπορούσαν να καλύψουν τις απαιτούμενες ανάγκες για στέγαση των προσφύγων. Με τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων της Ε.Α.Π. στο υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως και στο υπουργείο Γεωργίας αναλαμβάνεται η ανοικοδόμηση άλλων διακοσίων δώδεκα κατοικιών συνολικά, οι οποίες είναι γνωστές ως «Καρταλέικα». Για το λόγο αυτό, το 1934 ολοκληρώνεται η κατασκευή των νέων κατοικιών, οι οποίες χωροθετήθηκαν ανατολικά του στρατοπέδου και επί των οδών Βενιζέλου, Μαιάνδρου, Κάδμου και Ιατρίδη. Η ονομασία τους προέρχεται από τον τότε Δήμαρχο Κώστα Καρτάλη. (Χαστάογλου, 2007) Ο νέος αυτός οικισμός χωριζόταν σε δεκατέσσερα οικοδομικά τετράγωνα και εκτός των οικημάτων περιελάμβανε και πλατεία, η οποία είναι γνωστή ως Πλατεία Γρηγορίου Λαμπράκη. Στο μεγαλύτερο μέρος τους, τα «Καρταλέικα» ήταν ισόγεια κτίρια, ενώ υπήρχαν και κάποια διώροφα. Το κόστος αγοράς τους ήταν 27.502 δρχ. για τα ισόγεια και 55.120 δρχ. για τα διώροφα.

Τέλος κατασκευάστηκαν άλλες δύο μικρότερες ομάδες προσφυγικών κατοικιών, μεταξύ της περιόδου 1936 – 1938. Η πρώτη ομάδα περιελάμβανε τρία οικοδομικά τετράγωνα ανατολικά της οδού Αναπαύσεως, επί των οδών Θείρων και Σινώπης, όπου ανεγέρθηκαν 36 κατοικίες, ενώ η δεύτερη ομάδα περιελάμβανε 24 κατοικίες οι οποίες βρίσκονταν δυτικά της περιοχής των «Πέτρινων», ακριβώς πάνω από τις σιδηροδρομικές γραμμές, επί των οδών Βυζαντίου και Γανοχώρας.(Φουντούλη, 2011) Πρόκειται, για ομάδες σπιτιών, όπως τα «Καρταλέικα», καλύτερες κατασκευαστικά και με μεγαλύτερο οικόπεδο, σε σχέση με τα υπόλοιπα είδη προσφυγικών κατοικιών.

2.4.2) Ο Ναός της Ευαγγελίστριας

Στις 14 Μαρτίου 1926, θεμελιώνεται ο πρώτος ναός του προσφυγικού συνοικισμού, ο ναός της Ευαγγελίστριας. Αρχικά, ο ναός ήταν μικρών διαστάσεων, χτισμένος από πέτρες, με τούβλινα σχέδια, κυκλικά γύρω από τα παράθυρα και τις πόρτες. Το ιερό, που βρισκόταν στα ανατολικά του ναού, ήταν ημικυκλικό και είχε δύο κόγχες, ενώ το καμπαναριό ήταν και αυτό μικρών διαστάσεων. Η εξώπορτα, ήταν ξύλινη και οδηγούσε κατευθείαν στον κυρίως χώρο του ιερού, ενώ πόρτες υπήρχαν στις άλλες τρεις πλευρές του ναού. Καθώς ο πληθυσμός του συνοικισμού αυξανόταν, ο ναός

γέμιζε ασφυκτικά με αποτέλεσμα, ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων να μην μπορεί να εισέλθει στο εσωτερικό του.

Εικόνα Β.16: Ο ναός της Ευαγγελίστριας στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του

Πηγή: Κωνσταντάρας – Σταθαράς, 1994

Το 1953 κατεδαφίστηκε ο παλιός ναός και δίπλα του κατασκευάστηκε ο νέος. Έπειτα από αρκετές προσπάθειες των προσφύγων να συλλέξουν χρήματα για την επέκταση του ναού, κυρίως μέσω εράνων, στις 15 Μαΐου 1949, θεμελιώνεται ο νέος ναός, ο οποίος εγκαινιάστηκε το 1966. (Πετσιάβα, 2015: Προσωπική επικοινωνία) Η αγιογράφηση ξεκίνησε, έπειτα από τα εγκαίνια του το 1969. Ο ναός της Ευαγγελίστριας, διατηρείται μέχρι σήμερα και αποτελεί τοπόσημο για την περιοχή της Νέας Ιωνίας. (Κωνσταντάρας – Σταθαράς, 1994)

Το προαύλιο της εκκλησίας, αποτελεί ένα από τα αστικά πάρκα της περιοχής, το οποίο παρουσιάζει μεγάλη επισκεψιμότητα και διαχωρίζεται από την κυκλοφορία των οχημάτων από ένα περιμετρικό πέτρινο τοίχο ύψους περίπου ογδόντα (80) εκατοστών. Έπειτα από απόφαση του δημοτικού συμβουλίου, ο χώρος της πλατείας θα ανακατασκευαζόταν, θα γκρεμιζόταν το πέτρινο τοιχίο, θα καταργούταν η κυκλική κυκλοφορία των οχημάτων, η οποία θα πραγματοποιούταν μόνο από το ανατολικό ημικύκλιο, με διαπλάτυνση της οδού, και τέλος στον προαύλιο χώρο θα εναρμονιζόταν το δυτικό ημικύκλιο της οδού. Μετά από έντονες αντιδράσεις των

κατοίκων της περιοχής, αλλά και μεγάλου μέρους της κοινωνίας της Νέας Ιωνίας, το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε.

Ο χώρος της πλατείας ανακατασκευάστηκε μετά από νέα απόφαση του δημοτικού συμβουλίου στις 24 Αυγούστου 2011, αφού επανασχεδιάστηκε η ανάπλαση της πλατείας, διατηρώντας την κυκλική κυκλοφορία των οχημάτων. Η πλατεία αποτελείται από μικρότερα πλακόστρωτα τμήματα και από μεγαλύτερους χώρους πρασίνου σε σχέση με την προϋπάρχουσα μορφή της. Αξίζει να σημειωθεί ότι διατηρήθηκαν τα μνημεία που υπήρχαν ήδη στο χώρο. Η ανάπλαση της πλατείας, χρηματοδοτήθηκε κυρίως από το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (Ε.Σ.Π.Α.).

Εικόνα Β.17: Ο ναός της Ευαγγελίστριας σήμερα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

2.5) Η αρχιτεκτονική εξέλιξη της περιοχής των προσφυγικών Νέας Ιωνίας

Η περιοχή της Νέας Ιωνίας, με την πάροδο του χρόνου, έχει αλλάξει και εξελιχθεί σε μία σύγχρονη πόλη, αναπτυσσόμενη, πληθυσμιακά, κοινωνικά και πολιτιστικά. Τόσο, λόγω της εξέλιξης της αρχιτεκτονικής, όσο και των νέων αναγκών για κατοίκηση, η

Νέα Ιωνία, έχει μετατραπεί από προσφυγικό συνοικισμό, στην πόλη του σήμερα, με αποτέλεσμα πολλά από τα στοιχεία τα οποία την χαρακτήριζαν να έχουν χαθεί.

2.5.1) Οι κατοικίες

Οι κατοικίες που κτίζονται, σήμερα παρουσιάζουν, τεράστιες διαφορές σε σχέση με τις πρώτες προσφυγικές κατοικίες. Για τη στεγαστική αποκατάσταση των προσφύγων κτίστηκαν ευτελείς μικρές κατοικίες εξαιτίας της ανάγκης για γρήγορη στέγαση του πληθυσμού και της οικονομικής αδυναμίας του κράτους. Ωστόσο οι σύγχρονες στεγαστικές ανάγκες θέτουν επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας μεγαλύτερων και πιο ευρύχωρων κατοικιών.

Πολλές από τις κατοικίες, οι οποίες στέγαζαν τις προσφυγικές οικογένειες, έχουν εγκαταλειφθεί από τους κατόχους τους. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται συχνά στην ευρύτερη περιοχή της πρώτου προσφυγικού συνοικισμού και αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού για την περαιτέρω δράσης της κοινωνίας.

Εικόνα Β.18: Σπίτι στην περιοχή των «Τσιμεντένιων»

Πηγή: Πολιτιστική Εστία Μικρασιατών Νέας Ιωνία «Ιωνες», 2008

Εικόνα Β.19: Σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων» σήμερα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Πολλά από τα σπίτια που κατασκευάστηκαν, έχουν ανακατασκευαστεί και κατοικούνται πλέον, είτε από απόγονους των πρώτων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Νέας Ιωνίας, είτε από ανθρώπους που μετανάστευσαν στην περιοχή. Επίσης, πολλές από τις παλιές κατοικίες έχουν κατεδαφιστεί και στη θέση τους έχουν κατασκευαστεί σύγχρονα κτίσματα. Οι νέες κατοικίες οι οποίες έχουν κατασκευαστεί στη Νέα Ιωνία αποτελούνται είτε μονώροφα κτίρια, είτε σύγχρονες πολυκατοικίες.

Εικόνα Β.20: Διώροφο σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων»

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα Β.21: Ανακατασκευασμένο προσφυγικό σπίτι στην περιοχή των «Τετραγώνων»

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Αρκετά από τα πρώην σπίτια του παλιού συνοικισμού των «Τετραγώνων» αποκτήθηκαν από το Δήμο στο πλαίσιο της «Ανάπλασης των Προσφυγικών». Αφού, ανακατασκευάστηκαν οι παλιές κατοικίες, σε αυτές στεγάστηκαν το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (Κ.Δ.Α.Π.), το Κέντρο Στήριξης Γυναικών, ο Συμβουλευτικός Σταθμός και το Κέντρο Παλινοστούντων.

Εικόνα Β.22: Ανακατασκευασμένο κτίριο που ανήκει στο Δήμο

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός, ότι ο διαμορφωμένος χώρος στο εσωτερικό της κάθε προσφυγικής γειτονιάς, έχει παραμείνει όπως ήταν παλιά. Τα στενά σοκάκια, καθώς και οι εσωτερικές πλατείες που είχαν δημιουργηθεί, παραμένουν αναλλοίωτα, και κοσμούν το εσωτερικό των σύγχρονων γειτονιών της Νέας Ιωνίας, διατηρώντας με αυτό τον τρόπο το χαρακτήρα του πρώτου προσφυγικού συνοικισμού.

Εικόνα Β.23: Στενός δρόμος στο εσωτερικό των «Τετραγώνων»

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα Β.24: Εσωτερική πλατεία προσφυγικής γειτονιάς

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

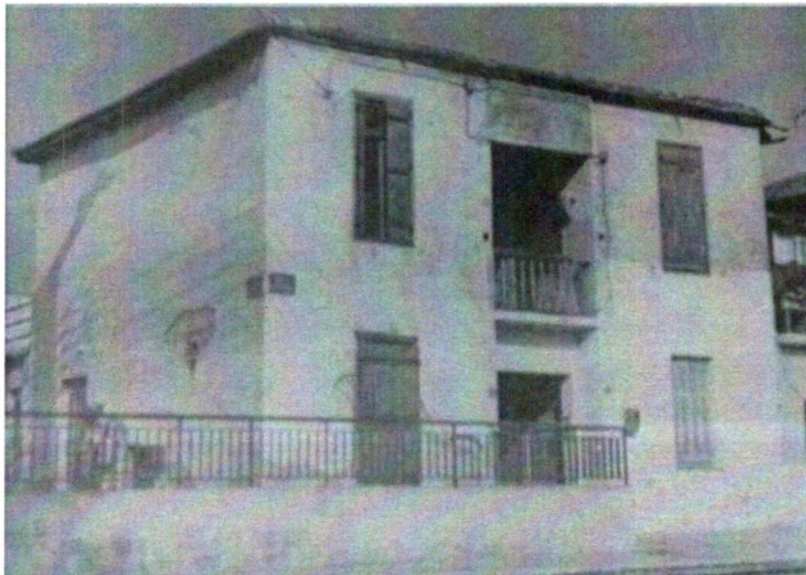
2.5.2) Αλλαγή χρήσης γης

Εξετάζοντας τις χρήσεις γης, της περιοχής των πρώτων προσφυγικών κατοικιών της Νέας Ιωνίας, αντιλαμβάνεται κανείς, ότι υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση χρήσεων γης μιας και αποτελεί μέρος του πολεοδομικού κέντρου της Νέας Ιωνίας, ενώ συγκεντρώνει πλήθος βασικών, ειδικών καθώς και κεντρικών χρήσεων γης.

Παρατηρώντας την ευρύτερη περιοχή, λοιπόν, παρατηρείται ότι η γενική εικόνα που παρουσιάζουν τα οικοδομικά τετράγωνα που βρίσκονται εκατέρωθεν τον οδικών αξόνων, και ειδικότερα της Λεωφόρου Ειρήνης, χαρακτηρίζονται από εμπορική χρήση, ενώ τα υπόλοιπα τετράγωνα χαρακτηρίζονται κυρίως από κατοικία.

Με το πέρασμα των χρόνων οι περιοχές οι οποίες φιλοξενούσαν τις πρώτες κατοικίες έχουν αλλάξει ριζικά, όχι μόνο ως προς τη δομή τους, όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως, αλλά και ως προς τη χρήση τους. Πολλές από τις παλιές κατοικίες ανακατασκευάστηκαν και πλέον φιλοξενούν χώρους εμπορίου, χώρους εστίασης και κτίρια υπηρεσιών. Χαρακτηριστικότερη περίπτωση αποτελεί το κτίριο της Εθνική Τράπεζας, το οποίο βρίσκεται νοτιοδυτικά του Ναού της Ευαγγελίστριας και αποτελούσε διώροφη κατοικία.

Εικόνα Β.25: Διώροφη κατοικία στην περιοχή των «Τσιμεντένιων»

Πηγή: Πολιτιστική εστία Μικρασιατών Νέας Ιωνία «Ιωνες», 2008

Εικόνα Β.26: Εθνική Τράπεζα στην περιοχή της Νέας Ιωνίας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Στην περιοχή που στεγάζονταν τα «Τσιμεντένια», και πιο συγκεκριμένα μεταξύ των οδών Χρ. Λούλη και Κρήτης, στεγάζεται σήμερα το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης, κοντά στον Ιερό Ναό της Ευαγγελίστριας. Οι προσπάθειες για τη δημιουργία του ολοκληρώθηκαν το 2006.

Εικόνα Β.27: Μουσείο Εθνικής Αντιστάσεως στην περιοχή της Νέας Ιωνίας

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Ακόμη ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ανακατασκευής και νέας χρήσης της παλιάς προσφυγικής κατοικίας, αποτελεί το ξενοδοχείο «Αναστασία». Η περιοχή που στεγάζεται, πλέον, το ξενοδοχείο, αποτελούσε τυπική γειτονιά των «Τετραγώνων». Το κτίριο αυτό, αποτελεί τη μοναδική ξενοδοχειακή μονάδα της ευρύτερης περιοχής της Νέας Ιωνίας.

Εικόνα Β.28: Ξενοδοχειακή μονάδα στην περιοχή της Νέας Ιωνίας

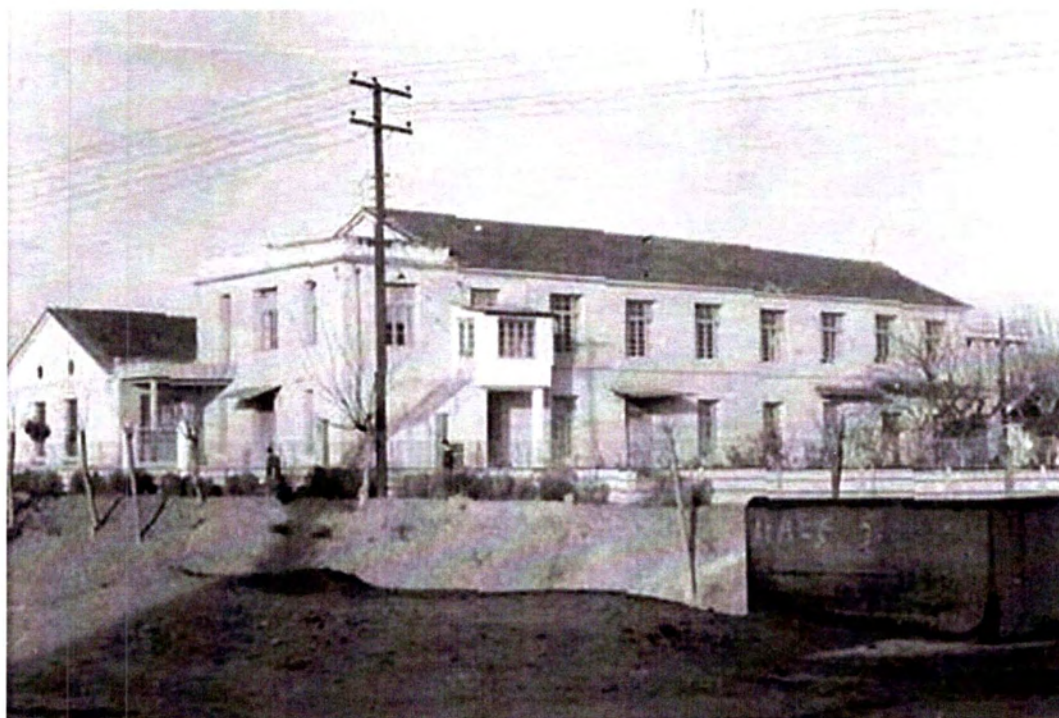

Πηγή: www.anastasiahotel.net

2.5.3) Η περιοχή του «Μεταξουργείου»

Το Μεταξουργείο Ετμεκτζόγλου ιδρύθηκε στον προσφυγικό συνοικισμό της Νέας Ιωνίας Βόλου το 1924 από τους μικρασιάτες Γεώργιο και Αθανάσιο Ετμεκτζόγλου. Η επιχείρηση αναπτύχθηκε και έφτασε να απασχολεί 150 άτομα το 1928, ενώ αποτέλεσε τη σημαντικότερη βιομηχανική μονάδα στα όρια του συνοικισμού της Νέας Ιωνίας.

Εικόνα Β.29: Το Μεταξουργείο Ετμεκτζόγλου την περίοδο λειτουργίας του

Πηγή: www.diki.gr

Η επιχείρηση γνώρισε αλματώδη ανάπτυξη έως την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Το διάστημα 1941-43 επιτάχθηκε από τους Ιταλούς, ενώ μετά τον πόλεμο γνώρισε μια συγκυριακή ανάκαμψη. Στους σεισμούς του 1955, το κτίριο του μεγάλου εργοστασίου υπέστη σοβαρές ζημιές με αποτέλεσμα να σταματήσει η λειτουργία του. Σήμερα το ανακαινισμένο κτίριο του παλιού εργοστασίου ανήκει στο Δήμο Βόλου και λειτουργεί ως πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο.

Εικόνα Β.30: Το Μεταξουργείο σήμερα

Πηγή: www.diki.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εγκατάσταση των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που απασχόλησαν την Ελληνική κοινωνία στην περίοδο το Μεσοπολέμου. Από την πρώτη στιγμή της έλευση των προσφύγων στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας, ήταν επιτακτική η ανάγκη αποκατάστασής τους, τόσο στεγαστικά, όσο και κοινωνικά.

Οι πρόσφυγες που κατέφθασαν στην περιοχή του Βόλου, αλλά και σε όλες τις περιοχές του ελληνικού χώρου, είχαν να αντιμετωπίσουν τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης από την πρώτη μέρα της εγκατάστασής τους. Οι πρώτες στοιχειώδεις ανάγκες τους, αντιμετωπίστηκαν από τις τοπικές αρχές, από φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες, αλλά και από τους ίδιους τους πρόσφυγες.

Η διαμονή των προσφύγων, τον πρώτο καιρό της εγκατάστασής τους, συνοδεύτηκε από πλήθος σοβαρών προβλημάτων που αφορούσαν κυρίως τη στέγαση αλλά και τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Οι επιτάξεις κτηρίων και οι δεσμεύσεις λειτουργικών χώρων δεν επαρκούσαν για την στεγαστική τους αποκατάσταση, καθώς οι χώροι αυτοί δεν αποτελούσαν μόνιμη κατοικία.

Για τη μόνιμη εγκατάσταση του προσφυγικού πληθυσμού κινητοποιήθηκε ο κρατικός μηχανισμός, δημιουργώντας το συνοικισμό της Νέας Ιωνίας στην περιοχή του Ξηρόκαμπου. Τα νέα προσφυγικά οικήματα που δημιουργήθηκαν, ωστόσο, λόγω της γρήγορης και πρόχειρης κατασκευής τους, προσέφεραν στους πρόσφυγες στέγη, χωρίς όμως, να υπολογίζονται οι συνθήκες.

Με την πάροδο του χρόνου, ολοένα και περισσότερες προσφυγικές κατοικίες κατασκευάζονταν στο συνοικισμό της Νέας Ιωνίας. Όπως, παρατηρείται στα προηγούμενα κεφάλαια, οι κατασκευές διέφεραν μεταξύ τους, τόσο στις διαστάσεις, όσο και στα υλικά κατασκευής τους. Ωστόσο, τα κτίρια αυτά κατασκευάστηκαν από το κράτος με αποκλειστικό σκοπό τη στέγαση.

Όπως γίνεται αντιληπτό στις προηγούμενες ενότητες, η αποκατάσταση των προσφύγων της Νέας Ιωνίας ήταν αστική, καθώς για τη στέγαση των προσφύγων

υιοθετήθηκε η δημιουργία του συνοικισμού μέσω της επέκτασης της πόλης του Βόλου στην οποία αυτοί ήταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Έτσι, γίνεται σαφές ότι, η ανέγερση των προσφυγικών κατοικιών, ήταν κυρίως αρμοδιότητα του κράτους, σε αντίθεση με την αγροτική αποκατάσταση όπου ο κύριος φορέας αποκατάστασης των προσφύγων ήταν η Ε.Α.Π.

Ο προσφυγικός συνοικισμός, άρχισε να αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς, να οικοδομείται ολοένα και περισσότερο, με αποτέλεσμα να δημιουργείται το πολεοδομικό συγκρότημα της Νέας Ιωνίας, το οποίο περιλάμβανε τις προσφυγικές συνοικίες. Λόγω της συνεχόμενης ανάπτυξης και επέκτασης του πολεοδομικού ιστού της, η Νέα Ιωνία, το 1947 αποτέλεσε αυτοτελή Δήμο. Σήμερα, η Νέα Ιωνία αποτελεί Δ.Ε. του Δήμου Βόλου, σύμφωνα με το Ν.3852/2010.

Παρατηρείται πως, μέσα από τις κακουχίες και τις δύσκολες συνθήκες τις οποίες είχαν βιώσει, οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής κατάφεραν, μέσω της εγκατάστασής τους στην περιοχή του πρώτου συνοικισμού, να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του και στην δημιουργία της πόλης του σήμερα.

Ιδιαίτερα οι κεντρικές λεωφόροι της περιοχής της Νέας Ιωνίας (Λεωφόρος Ειρήνης, Αναπαύσεως, Μαιάνδρου) αποδεικνύουν ότι αποτελεί ένα σύγχρονο αστικό κέντρο. Ωστόσο, εξαίρεση αποτελεί το εσωτερικό των πρώτων προσφυγικών γειτονιών, καθώς παρατηρείται ότι ο διαμορφωμένος χώρος με τις εσωτερικές πλατείες και τα στενά δρομάκια διατηρούνται μέχρι και σήμερα.

Η πόλη της Νέας Ιωνίας αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη Δ.Ε. του Δήμου Βόλου σε πληθυσμό. Πλέον, στην ευρύτερη περιοχή του πολεοδομικού συγκροτήματος, δεν διαμένουν μόνο κάτοικοι προσφυγικής καταγωγής, όπως συνέβαινε στην περίοδο του πρώτου συνοικισμού, αλλά πλέον διαμένουν και κάτοικοι οι οποίοι προέρχονται από το σύνολο της ελληνικής επικράτειας, μετανάστες του εξωτερικού, καθώς και Ρομά. Ιδιαίτερα οι τελευταίοι, έχουν εγκατασταθεί τα τελευταία χρόνια, κατά κύριο λόγο, στον πυρήνα του πρώτου προσφυγικού συνοικισμού και πιο συγκεκριμένα στην περιοχή των «Τετραγώνων» και των «Τσιμεντένιων».

Τα παραπάνω γεγονότα θέτουν δύο ζητήματα τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Το πρώτο αφορά, την εγκατάλειψη των κατοικιών από τους προκατόχους τους. Ενώ το δεύτερο αφορά το γεγονός ότι δίπλα σε εγκαταλελειμμένα ή και κατοικημένα προσφυγικά οικήματα έχουν κτιστεί πολυκατοικίες, οι οποίες αλλοιώνουν τον χαρακτήρα της περιοχής.

Έτσι, με την πάροδο των χρόνων χάνεται το έντονο προσφυγικό στοιχείο που συναντούσε κανείς στην περιοχή της Νέας Ιωνίας. Πλέον, αποτελεί αρμοδιότητα της πολιτείας και της τοπικής κοινωνίας, αν η περιοχή στην οποία κατοικούσαν οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής, θα διατηρήσει την εικόνα που παρουσιάζει σήμερα ακολουθώντας τα σύγχρονα ρεύματα αστικής ανάπτυξης ή θα πραγματοποιηθεί ανάπλαση με σκοπό την διατήρηση του προσφυγικού χαρακτήρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΕλληνόγλωσση

Αθανασοπούλου, Ι. (2011) “Τετράδια Ιστορικής Δημογραφίας 6”, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Αποστολόπουλος, Φ. (1982) *Η έξοδος*, Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών

Αραβαντινός, Α. (2007), *Πολεοδομικός Σχεδιασμός – Για μία Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου*, Β΄ Έκδοση αναθεωρημένη, Αθήνα: Συμμετρία

Βαρδιάμπασης, Ν. (2002) “Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος – Μέρος ΙΙ”, Αθήνα: Ιστορικά, τ.124

Βαφειάδης, Κ. (2012) “Ανάπλαση του κέντρου της Ν. Ιωνίας Βόλο “Η περιοχή των προσφυγικών και του στρατοπέδου”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ

Γεωργούλα Γ. και Γρυλλάκη Σ., (2002) “Οικιστική αποκατάσταση προσφύγων στην Ελλάδα κατά τον 20ο αιώνα – Διαχρονική ανάλυση και αξιολόγηση πολιτικών”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ

Γκαλά Ε., (2011) “Η εγκατάσταση των προσφύγων στο δήμο Εορδαίας – Σύγκριση της γεωγραφίας του τόπου μεταξύ των δεκαετιών του 1920 και του 2000”, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας

Γκιζελή Β., (1984) *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα 1920-1930*, Αθήνα: Επικαιρότητα

ΕΛ.ΣΤΑΤ., (1920): “Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού”, Αθήνα

ΕΛ.ΣΤΑΤ., (1928): “Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού”, Αθήνα

Καλλιακούδας Τ., (2001) *Πολεοδομικές εφαρμογές και μηχανισμοί εξασφάλισης κοινόχρηστων και κοινωφελών χώρων στην Ελληνική αστική πραγματικότητα. Το παράδειγμα της Λάρισας*, Βόλος

Κατσάπης, Κ. (2007) *Το γενικό περίγραμμα, Πέρα από την καταστροφή – Μικρασιάτες Πρόσφυγες; Στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

Κούτσικα, Σ (2003) “Η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων στο Βόλο”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας – Αρχαιολογίας – Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Κόντος, Λ. (1989) “Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η πολιτική δράση σε θέματα κοινωνικής προστασίας της στέγης (1922 – 1967) (Κοινωνικά Προβλήματα και Πολιτικοί θεσμοί)”, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Πολιτικών επιστημών

Κωνσταντάρας – Σταθαράς, Δ. (1994) *Το χρονικό της Νέας Ιωνίας 1924 – 1994*, Νέα Ιωνία: Ωρες

Κωνσταντοπούλου, Μ. (1985) “Η Αθήνα στον 20ο αιώνα, 1900 – 1940: Αθήνα Ελληνική Πρωτεύουσα”, Αθήνα: Αθήνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης

Λεοντίδου, Λ. (1989) *Πόλεις της σιωπής: Εργατικός Εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909 – 1940*, Αθήνα: ΕΤΒΑ

Μαργαρίτης, Γ. “Από την προέλαση στη στασιμότητα και την κατάρρευση”, στο “Η Μικρασιατική Καταστροφή”, Αθήνα: Ιστορικά, τ.24

Ματζάρ, Ε. (2000) “Οι ελιγμοί του Κεμάλ”, στο “Η Μικρασιατική Καταστροφή”, Αθήνα: Ιστορικά, τ.46

Μαυρογορδάτος, Γ. (2003) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αιώνα*, Αθήνα: Βιβλιόραμα

Μιχελή, Λ. (1992) *Προσφύγων βίος και πολιτισμός*, Αθήνα: Δρόμενα 1992

Μπίτα, Γ. (2011) “Προσφυγικές περιοχές της Αθήνας και του Πειραιά. Χωροθέτησή τους - Προτάσεις ανάπλασης. Οι περιοχές του Περάματος και της Νέας Ιωνίας”, Ανώτατο τεχνολογικό εκπαιδευτικό ίδρυμα Πειραιά, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών Τ.Ε.

Πελαγίδης, Στ. (1994) *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη δυτική Μακεδονία 1923-1930*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη

Πολύζος, Γ. (1984) *Η εγκατάσταση των προσφύγων του 1922: Μία οριακή περίπτωση αστικοποίησης*, Αθήνα: ΕΜΠ

Σεφεριάδου, Στ. (1925) “Μαθήματα Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου”, Αθήνα

Σκουλάτου, Β. Δημακοπούλου, Ν. και Κόνδη, Σ. (1995) *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη*, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων

Σωτηρίου, Δ. (1985) *Η Μικρασιατική Καταστροφή και η στρατηγική του ιμπεριαλισμού στην Ανατολική Μεσόγειο*, Αθήνα: Κέδρος

Τζιάγκαλος Ι. (2003), “Πολεοδόμηση Αγροτικών οικισμών : Η περίπτωση του Νόμου Σερρών”, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ

Φουντούλη, Ε. (2011) “Τα προσφυγικά της Νέας Ιωνίας Βόλου – Ιστορική και Οικιστική διαδρομή. Από την προσφυγοπούλη του 1922 στην σύγχρονη πόλη του 2011, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας”, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Χαστιάογλου, Β. (2007) *Βόλος - Το πορτραίτο της πόλης, από το 19ο αιώνα έως σήμερα*, Βόλος: ΔΗ.Κ.Ι.

Χεκίμογλου, Ε.(2000) “Η Ελλάδα και οι ‘φίλοι’ της το 1922”, , στο “Η Μικρασιατική Καταστροφή” Αθήνα: Ιστορικά

Χριστοφιλόπουλος, Δ. (1980) *Η πολεοδομική νομοθεσία όπως ισχύει σήμερα*, Τόμος Α’, Αθήνα: Σάκκουλα

Ξενόγλωσση

Llewellyn Smith, M. (2002) *Το όραμα της Ιωνίας, Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1922 – 1923*, Βόλος: ΔΗ.Κ.Ι.

Pentzopoulos, D. (1962) *The Balkan exchange of minorities and its impact upon Greece*, Paris: Mouton

Kritikos G., (2010), *State policy and urban employment of refugees: The Greek case (1923-30)*, Διαθέσιμο στο:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713666751#.VTe2FPmUcpo>

Θεσμικά Κείμενα

Ν.3852/2010 (Φ.Ε.Κ. 87Α) «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης»

Ν.2882/1922 (Φ.Ε.Κ. 122) «Περί μεταρρυθμίσεως και συμπληρώσεως του Υπουργείου της Περιθάλψεως, μετονομαζομένου εις Υπουργείον Υγιεινής και Προνοίας»

Ν.Δ. 3/11/1922 «Περί συστάσεως Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων»

Ν.Δ. 17/11/1922 «Περί επιτάξεως ακινήτων δι' εγκατάστασιν προσφύγων»

Ν.Δ. 23/11/1922 «Περί επιτάξεως κατοικουμένων ή οπωσδήποτε χρησιμοποιουμένων ακινήτων»

Ν.Δ. 19/12/1923 «Περί λειτουργίας Επιτροπής αποκαταστάσεως προσφύγων (Ε.Α.Π.)»

Ν.Δ. 09/06/1923 «Περί παραχωρήσεως δημοσίων κτημάτων και αναγκαστικής απαλλοτριώσεως ιδιωτικών τοιούτων προς αστικήν εγκατάστασιν των προσφύγων»

Ν.Δ. 12/05/1923 «Περί συστάσεως επιτροπής αστικής αποκαταστάσεως προσφύγων»

ΦΕΚ 117/18 – 12 - 1925 τ. Β' «Περί απαλλοτριώσεως ιδιωτικών εκτάσεων κειμένων εν Βόλω προς ανέγερσιν προσφυγικού Συνοικισμού»

Διαδικτυακοί Τόποι

Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για του Πρόσφυγες (26 Απριλίου 2015) Ανάκτηση από www.unhcr.gr

Ψηφιακό Σχολείο (3 Απριλίου 2015) Ανάκτηση από www.ebooks.edu.gr

Προσωπική Επικοινωνία

Πετσιάβα, Α. (Πρόεδρος της Εστίας Μικρασιατών Νέας Ιωνίας «Ιωνες») Προσωπική επικοινωνία στις 18 Μαΐου 1915

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**Συνέντευξη με την Πρόεδρο της Πολιτιστικής Εστίας Μικρασιατών Νέας Ιωνίας «Ιωνες», Άννα Πετσιάβα – Παπανικολάου**

Φ: Πείτε μας λίγα λόγια για την Πολιτιστική Εστία Μικρασιατών Νέας Ιωνίας «Ιωνες».

Α: Ο Σύλλογος ιδρύθηκε το 1994 με κύριο στόχο τη διάσωση, τη διατήρηση και τη μετάδοση κυρίως στους νεότερους, της πολιτιστικής κληρονομιάς των Μικρασιατών πατέρων μας. Είναι ένας δυναμικός σύλλογος, με σημαντικό και πολύπλευρο έργο. Έχουμε καθιερώσει δύο θεσμούς: α) «Μικρασιατικά» (Οκτώβρη), β) «Μνήμη Βυζαντίου» (Μάιο) με ομιλίες, ημερίδες και άλλες εκδηλώσεις. Πλούσια είναι και η εκδοτική μας δραστηριότητα. Έχουμε εκδώσει 11 βιβλία και από το 1995 και εξής εκδίδουμε το ημερολόγιο – ατζέντα με ανάλογες θεματικές. Υπάρχει επίσης αρχαιακό υλικό, φωτογραφίας, εγγράφων κ.α., το οποίο προσπαθούμε να εμπλουτίσουμε όσο γίνεται περισσότερο. Στην εστία μας λειτουργούν οκτώ χορευτικά τμήματα παιδών, εφήβων και ενηλίκων.

Φ: Τι γνωρίζετε για τον ερχομό των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής στο Βόλο;

Α: Τον Σεπτέμβρη του 1922 κατέφθασε στο λιμάνι του Βόλου, το μεγάλο κύμα των προσφύγων. Πάνω από 10.000 πρόσφυγες αποβιβάστηκαν και κατέκλεισαν την προβλήτα και τα γύρω πεζοδρόμια με τα λίγα μπογαλάκια που έφεραν μαζί τους. Η δημοτική αρχή, διάφορες οργανώσεις και ιδιώτες προσπάθησαν να ικανοποιήσουν τις πρώτες ανάγκες επιβίωσής τους. Αρχικά, εγκαταστάθηκαν μέσα σε αποθήκες, σχολεία, στην παλιά Τούρκικη στρατώνα, σε σκηνές και σε διάφορα επιταγμένα σπίτια. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν πολύ άσχημες και η δημοτική αρχή αποφάσισε να εγκαταστήσει τους πρόσφυγες στον Ξηρόκαμπο, στην πέρα του Κραυσίδωνος περιοχή, μία περιοχή άγονη και άνυδρη γεμάτη πέτρες και αγκάθια. Εκεί ρίζωσαν οι πρώτοι κάτοικοι της Νέας Ιωνίας, που στέγασαν την προσφυγιά τους και για όλους εμάς τους απογόνους, αποτελεί ιερό καθήκον η διαφύλαξη, η διάδοση και η ανάδειξη της ιστορικής μνήμης.

Φ: Πείτε μας λίγα λόγια για τη δημιουργία του προσφυγικού συνοικισμού της Νέας Ιωνίας.

Α: Στις 15 Αυγούστου 1923 τέθηκε ο θεμέλιος λίθος του συνοικισμού. Θα κτιζόνταν γύρω από την πλατεία, όπου μελλοντικά θα κτιζόταν ο ιερός ναός τα Ευαγγελίστριας, τα πρώτα σπίτια τα λεγόμενα «Τετράγωνα», γιατί οι μηχανικοί τα σχεδίασαν σε ομάδες που η καθεμία σχημάτιζε ένα τετράγωνο. Κάθε τετράγωνο περιελάμβανε οκτώ κάμαρες – σπίτια, ενώ κάθε οικογένεια δικαιούνταν ένα μονοκάμαρο σπίτι (4x4). Στη μέση κάθε τετραγώνου προβλεπόταν ένα πλυσταριό και κοινόχρηστος χώρος ανάγκης (ένας για κάθε τέσσερις οικογένειες).

Οι εργασίες καθυστερούσαν και τον Γενάρη του 1924 συνέβη ένα συγκλονιστικό γεγονός, που είχε σχέση με τους πρόσφυγες. Λόγω των δυσμενών συνθηκών διαβίωσης, παρότι οι υγειονομικές υπηρεσίες έπαιρναν μέτρα, έκανε την εμφάνισή της, μία μολυσματική νόσος, μεταδοτική και επικίνδυνη, ο εξανθηματικός τύφος. Τριάντα πρόσφυγες προσβλήθηκαν και μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο και για να τους απομονώσουν, τους εγκατέστησαν με τις οικογένειες τους στα μισοτελειωμένα δωμάτια – σπίτια του προσφυγικού συνοικισμού. Ας κρατήσουμε στο μυαλό μας την ημερομηνία 11 Ιανουαρίου 1924. Αυτοί είναι οι πρώτοι οικιστές, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο τετράγωνο Α του οικιστικού χώρου, 5 μήνες μετά τη θεμελίωση του συνοικισμού και άρχισαν να γράφουν τη Ιστορία αυτής της πόλης.

Με αργούς ρυθμούς συνεχίζεται η αποπεράτωση των «Τετραγώνων» και την Κυριακή 28 Δεκεμβρίου 1924, στην πλατεία του νεόκτιστου συνοικισμού, στη μέση των τετραγώνων, εκεί όπου αργότερα κτίστηκε η εκκλησία της Ευαγγελίστριας, έγινε η γιορτή των εγκαινίων. Το 1924 – 1925 κατασκευάζεται και η πρώτη γέφυρα του Κραυσίδωνα, καθώς οι κάτοικοι περνούσαν από μαδέρια, που είχαν βάλει πρόχειρα για γέφυρα. Η γέφυρα ήταν στενή, μικρή και ίσα - ίσα χωρούσε ένα όχημα, ενώ το 1963 αντικαταστάθηκε από τη σημερινή.

Το 1925, εγκαταστάθηκαν 356 κάτοικοι στα «Τσιμεντένια», στο δυτικό μέρος της Ευαγγελίστριας. Οι κατοικίες αυτές κατασκευάστηκαν με τσιμεντόλιθους και ήταν πιο ανθρώπινα σε σχέση με τις κατοικίες των «Τετραγώνων». Σε κάθε κτήριο έμεναν δύο οικογένειες που καθεμία είχε δύο δωμάτια, κουζίνα, τουαλέτα και αυλή. Από αυτά τα κτίρια τα τέσσερα ήταν διώροφα.

Το 1927, εγκαταστάθηκαν 104 οικογένειες στα «Τζαμαλιώτικα». Σε αυτή την περιοχή διέμεναν, οι πρόσφυγες που κατοίκισαν στο εργοστάσιο του Τζαμαλή (σήμερα στεγάζεται το Τεχνικό Επιμελητήριο). Ο Τζαμαλής ήταν Τούρκος καπνέμπορας που έφυγε με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Η αποθήκη αυτή ήταν ιδιοκτησία της Εθνικής Τράπεζας.

Το Μάιο του 1928, εγκαταστάθηκαν 323 οικογένειες στα «Γερμανικά». Ονομάστηκαν έτσι, επειδή η κατασκευή τους χρηματοδοτήθηκε μέσω των γερμανικών αποζημιώσεων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τα «Γερμανικά» ήταν κατασκευασμένα από λεπτές τσιμεντόπλακες βιδωμένες σε ξύλινο σκελετό.

Κατά τα έτη 1928 – 1929, εγκαταστάθηκαν 300 οικογένειες στα «Πέτρινα», δυτικότερα των «Τσιμεντένιων». Ήταν κατοικίες ευρύχωρες με μεγάλο οικόπεδο και τοίχο τα οποία έγιναν από πέτρες που προέρχονταν από το γειτονικό νταμάρι στο Κουφόβουνο. Μέσα στη δεκαετία 1940 έγιναν και οι τελευταίες ομάδες προσφυγικών σπιτιών, καθώς μετά άρχισε ο πόλεμος και η κατοχή.

Το Μάρτιο του 1927, ένα χρόνο μετά τη θεμελίωσή του, τελειώνει ο πρώτος μικρός πετρόκτιστος ναός της Ευαγγελίστριας. Εκεί οι πρόσφυγες τοποθέτησαν τις εικόνες τους που έφεραν μέσα στους μπόγους τους από τις πατρογονικές τους εστίες. Ήταν η ψυχή των προσφύγων και το 1953 κατεδαφίστηκε, γιατί δίπλα άρχισε να κτίζεται ο νέος μεγαλόπρεπος ναός που κοσμεί την πλατεία σήμερα.

Από το 1924 – 1925 άρχισαν να λειτουργούν τα δημοτικά σχολεία. Ένα αρρένων και ένα θηλέων στα δύο διώροφα οικήματα ανατολικά της μεγάλης πλατείας. Λόγω της αύξησης των μαθητών αργότερα, μεταστεγάστηκαν στο νέο μεγάλο διδακτήριο και πλέον αποτελούν το 7^ο και το 8^ο Δημοτικό Σχολείο Νέας Ιωνίας. Το 1924 Ιδρύεται ο Γυμναστικός σύλλογος η «Νίκη». Η ιστορία του αθλητικού σωματείου είναι συνυφασμένη με τη ιστορία της Νέας Ιωνίας.

Φ: Ποια ήταν η κύρια απασχόληση για τους εργάτες πρόσφυγες;

Α: Οι πρόσφυγες ήταν άνθρωποι πολύ δραστήριοι και εργατικοί και στο «Φαρδύ» (Λεωφόρος Ειρήνης), άνοιξαν δικά τους μαγαζιά. Εκεί έκαναν τη βόλτα τους, τις Κυριακές, έπιναν το ούζο τους και γεύονταν τους μεζέδες, στα καφενεία παίζοντας με τα δικά τους όργανα.

Τις καθημερινές ο «Φαρδύς» γινόταν χείμαρρος εργατιάς καθώς τα μπουλούκια των εργατών και εργατριών ξεχύνονταν βιαστικά με τα πόδια κρατώντας στα χέρια τους πάνινες σακούλες και καλάθια στα οποία έβαζαν το φτωχικό μεσημεριανό τους, οδεύοντας προς τις μεγάλες καπναποθήκες, τα εργοστάσια και το λιμάνι. Αυτοί οι εργάτες με τον ιδρώτα και τα χέρια τους συνέβαλαν στη βιομηχανική ανάπτυξη του Βόλου, στην περίοδο του μεσοπολέμου.

Φ: Δώστε το δικό σας επίλογο στη συνέντευξη.

Α: Οι πρώτοι κάτοικοι των πρώτων 10 τετραγώνων, αποτέλεσαν το θεμέλιο της σύγχρονης πόλης, μαζί με τους άλλους πρόσφυγες και ντόπιους, με την ποδοσφαιρική τους ομάδα, τη «Νίκη» και την εκκλησία τους, την Ευαγγελίστρια, όλοι μαζί δέθηκαν άρρηκτα και αποτέλεσαν μία νέα πόλη με τη δική της φυσιογνωμία και με ένα πανάρχαιο όνομα που το έφεραν από την αλησμόνητη πατρίδα τους τη Νέα Ιωνία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000125565